

MİMAR SİNAN

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Yemin Z. UMUR
17. İnsan Hakları Kavramı ve Masonluk İlkeleri N. C. AKKERMANN
23. Avrupa'da Masonluğun Gelişmesinden Önceki Tarihsel Oluşlar, Amerikaya Yayılışı F. ÇELTİKÇİ
37. Ahi'liğe Dair Dr. S. ALIÇLI
47. «Papucunu Dama Atmak» S. E. İRDELP
49. Genel Görünüşü İle Masonluk İ. HOYİ
53. Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik, A. ÖRS
64. Çocuklarımızın Eğitimi Üzerine Dr. M. BERKER
70. Ludwig van Beethoven (1770-1827)
200. Doğum Yıldönümünde C. M. ALTAR
80. Bir pasaj P. ORLETZ
81. Âli Paşa S. ARIÇ
87. The social sources and aims of freemasonry R. ADASAL
88. Politics and Freemasonry N. C. AKKERMANN
89. Investment in Main C. M. ALTAR
90. Regarding The Principles and Ideals Adopted
By Turkish Freemasonry F. ÇELTİKÇİ

MİMAR SİNAN

**Gevşeklik göstermeyin,
endişe etmeyin. İnaniyorsanız, mutlaka yenersiniz.**

Kur'an-ı Kerimden

Kapak kompozisyonu : Şinasi BARUTÇU

YENİLİK BASIMEVİ — TIPO — OFSET

Tel : 27 11 53 — İSTANBUL — 1 9 7 0

MİMAR SİNAN

Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonları Büyük Locasının
tarihi, çağdaş ve gerçekçi açıdan
araştırma ve yayın organıdır.

Sahibi ve mes'ul müdürü : Fuat RAMAZANOĞLU

Yazı işleri müdürü : Fikret ÇELTİKÇİ

ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR ÜYELERE MAHSUSTUR

YIL : 3

Nuruziya sokağı 25, Beyoğlu, Tel : 49 47 53

SAYI : 9

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Yemin Z. UMUR
17. İnsan Hakları Kavramı ve Masonluk
İlkeleri N. C. AKKERMAN
23. Avrupa'da Masonluğun Gelişmesinden Önceki
Tarihsel Oluşlar, Amerikaya Yayılışı F. ÇELTİKÇİ
37. Ahi'liğe Dair Dr. S. ALIÇLI
47. «Papucunu Dama Atmak» S. E. İRDELP
49. Genel Görünüşü İle Masonluk İ. HOYİ
53. Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik, A. ÖRS
64. Çocuklarımızın Eğitimi Üzerine Dr. M. BERKER
70. Ludwig van Beethoven (1770-1827)
200. Doğum Yıldönümünde C. M. ALTAR
80. Bir pasaj P. ORLETZ
81. Âli Paşa S. ARIÇ
87. The social sources and aims of freemasonry R. ADASAL
88. Politics and Freemasonry N. C. AKKERMAN
89. Investment in Main C. M. ALTAR
90. Regarding The Principles and Ideals Adopted
By Turkish Freemasonry F. ÇELTİKÇİ

YANLIŞ BİLİM

BÜYÜK ÜSTADIN MESAJI

Kardeşlerim,

Her kurul, geçmişinden aldığı derslerle, gücünü boşuna harcamaktan, yanlış davranışlarını tekrarlayıp durmaktan kurtulur. Geçmişe ait anılarını büyük bir titizlikle korumayan kurullar, tıpkı hafızadan yoksun insana benzerler. Böyle bir

insan için değil gelecek üzerinde yargıda bulunmak, hatta yaşadığı dakikayı bile tam olarak kavrayabilmek imkânsızdır; kurumlar ve topluluklar da böyledir.

Gerçek bilgilerin olmadığı yerlerde, onun yerini masallar ve temelsiz tasarımlar alır. Bunun da örneklerini saymakla bitiremeyiz. Toplumların anılarını, o toplumun genişliğine ve eskiliğine göre az, ya da çok kapsamlı tarihler içlerinde toplarlar.

Yalnız şurası da unutulmamalıdır ki, her geçen an, artık geçmişe mal olmaktadır. Genel olarak bizler, masonluğun çok eski devirleriyle uğraşmayı severiz, ama içinde bulunduğumuz olayların da ilerde böyle eski anılar haline geleceklerini unutturuz. Meselâ, masonluğun uyanışından bu yana olup bitenler, yavaş yavaş akıllardan silinmeye başlamıştır bile. Hele genç kardeşlerimiz için, bunları gerçeklere uygun bir yolda öğrenmek hemen hemen imkânsızdır.

Bütün bu noktaları gözönünde tutan Mimar Sinan Locasının çok değerli kardeşleri, tamamıyla tarafsız ve objektif bir tarihçe hazırlamak teşebbüsüne girişmiş bulunuyorlar. Sizleri bu büyük işte yardıma çağırıyorum :

Ellerinde, hattâ pek önemsiz gibi görülebilecek -meselâ eski davetiyeler, konferans özetleri, loca tutanakları vb.- belgeler bulunan kardeşlerimin, bunları ya Mimar Sinan Locası arşivine vermelerini, ya da -eğer kendilerince bunların manevî değerleri çok yüksekse- fotoğraflerinin çekilmesine müsadelerine rica ediyorum. Yalnız bu ikinci

**durumda, kardeşlerime, insanın ölümülü olduğu-
nu ve bugün bizim elimizde olanların yarın anla-
yışsız, hatta kötü niyetli insanların eline geçebi-
leceğini bir kere daha hatırlatmak isterim.**

**Bu yolda yardımcı dokunacak kardeşlerime şimdiden
teşekkür ederim.**

**Hayrullah ÖRS
Büyük Üstat**

MASONİK ESASLAR

YEMİN

Ziya UMUR

Kurulduğu günden bu yana masonluk, «insanlık» meselesi ile uğraşır. İnsanlık, eski «insanîyet» sözü gibi, bir taraftan merhametli, müsamaha-halı, anlayışlı, bilgili, olgun insanın halini; diğer taraftan, bütün insan-lardan kurulu büyük cemiyeti, yahut bütün insanların tümünü insan et-mektedir.

Masonluk, insanlığı, her iki manasıyla göz önünde tutar; yani hem, fert olarak insanın ne olduğunu ve nasıl olgunlaşabileceğini araştırır; hem de insan topluluğunun hangi prensiplere uyarak, nasıl yaşaması gerektiğini tayin etmeğe çalışır. Bu ikili faaliyetin tabii bir neticesi olarak, insanın, o cemiyet içindeki tutumunu ve görevini tesbit etmek ister.

Yaşayan insanın etrafında yeni yeni dostluk veya düşmanlık ilişkileri, politik akımlar, hadiseler, fikirler belirir. Âdetler, kanaatler, zihniyetler değişir. Önlenmesi imkânsız hadiseler, birbirlerine zincirlenerek, yeni durumlar yaratır. Bunlar, kâh iyi, kâh kötü diye vasıflandırılır; fakat insan, bunlardan hiç birisinin dışında kalmaz.

Büyük bir hareket, hatta keşmekeş halindeki dünyanın üstünde -veya içinde- insan, daima yalnız, daima tek başına, hakikati, yahut hakikat zannettiği şeyi: adaleti ve sevgiyi arar.

İnsan «yalnız», daha doğrusu «eksik»tir. Bazı kimselerin, masonluk teşkilâtı içinde bir araya gelmek istemelerinin sebeplerinden bir tanesi de, bu yalnızlık ve eksiklikten kurtulmak arzusu olsa gerektir; Sanki hepsi eksik ve eksikliklerini bilen kişiler, bir araya toplanmak suretiyle, birbirlerini tamamlamak, «tam ve mükemmel» bir insan olmak hevesindedirler. Masonluğu her türlü itikat ve inançların, her türlü ihtirasların, siyasî veya dinî cereyanların üstünde tutmalarının sebebi de budur. Bu sayede sübjektif teferruattan kurtularak, sadece insan olmanın zevkine varırlar. Kendilerini «tam ve mükemmel bir tek insan» olarak gördükleri için, bütün insanları bir araya toplayan cemiyetten konuşmak, onun istikametlerini tayin etmeğe çalışmak cesaretini bulurlar.

Yalnız, bu teşkilâtın içine girecek olan insanın muvazeneli bir hayat sürmesi lâzımdır: Tek yönlü hayat, dengeli değildir.

İnsanın, evvelâ, geçimini sağlayan bir meslek hayatı vardır. Zamanının büyük bir kısmını çoluk çocuğunun bakımına sarf eder. Bazı insanlar hayatın yalnız bu yolunda yürürler ve yine de yaşadıklarını zannederler: Bilmezler ki, maddî manada yaşamayı temin etmek için asıl hayatı ihmal etmektedirler.

İşinden baş kaldırdığı zaman, yorgunluklarını giderecek bazı şeylerle meşgul olabilir: Resim yapar; balık tutar; uyur veya bir kulübe aza olarak, işinin dışındaki meselelerle uğraşmak isteyebilir. Bunlar onun hakkı, fakat dengeli bir hayat için kâfi değildir.

Hakikî insanın hayatını, ne maddî geçim için çalışması, ne de bu çalışmanın dinlenmesi demek olan bir takım «hobi» ler, kaplamalıdır: Olgunlaşmak, «kendi kendisini inşa etmek» için de bir zaman ayırmalıdır. İnsan problemlerini düşünmek; kanaatlere sahip olmak, fakat taassup ve batıl fikirlere itibar etmemek; arzularını keskinleştirmek, fakat ihtiraslarını yenmek; çok şey istemek, fakat başkalarına zarar vermemek; hayatına bir gaye tayin edebilmek ve ona doğru yürüyebilecek enerjiyi kendi içinde yaratmak. Bunlar zor işler olacaktır: Kendi bilgi derecesine, kabiliyetlerine, aklının gücüne, içinde yaşadığı muhitin şartlarına, ve hele, tesadüflere göre,

bu yolda insan, yavaş yol alır, bazan tökezler, bazan yerinde sayar, hatta geri gittiği bile olur. Masonluk bu yolda yürümeği kolaylaştırır.

Masonluğa intisap edenlerin kendi kendilerine sorduğu vakidir:

«Acaba masonluk bana bir şey verdi mi? Verebiliyor mu? Verebilir mi».

Bunun cevabı daima müspet olmalıdır. Masonluk, kendi kendisini inşa etmek isteyen bu çabasının yolunu çizer, ana prensipleri ve rerek zemini hazırlar. Şunu öğretir: «Her hadise hakkında verilecek hüküm, mutlak değil, izafî olmalıdır». Bu düşünce tarzı, kendi kendini öğrenmenin, belki de, en mühim şartı olan «müsamaha»ya götürür.

Şunu da öğretir: Etrafımızı saran insanlar, bir taraftan, hepsi birbirinin aynı; diğer taraftan birbirinden farklı mahlûklardır. Hepsinin meziyetleri var; fakat hiç birisinin kusursuz olduğu söylene-
mez. Her birinin kusur ve meziyetleri başka başka... Biz, insanların, kusurları ve meziyetleri ile birlikte kardeşlerimiz olduklarını öğrenir ve biliriz. Haklarında verdiğimiz hükümler, en derin saygı, sevgi ve şefkatle doludur.»

Bunları öğrenmek için masonluğun içinde olmak lâzımdır; dışarıdan işitmek yetmez.

Kendi kendini inşa etmek yolunu çizen masonluk hayatında da sonsuz zorluklarla karşılaşılır. Herkes, kendi ölçüsünde, bir filozof olduğu için, kendisine esaslı görünen bazı değerleri kabul eder ve onları muhafaza etmeğe çalışır. Fakat, felsefenin getirdiği değerler de, cemiyet hayatının gürültülü patırtılı gelişmelerinden müteessir olur. Müsbet ilimlerin ve tabiat ilimlerinin gelişmesi süratli; insan ilmi olan felsefenin gelişmesi yavaş olmaktadır. Bu dengesizlik insanların aklında krizler yaratır; sağlam bilinen prensiplere ve değerlere olan itimat sarsılıp, yok olabilir. Bir insanın, «hak bellediği yolda» yalnız başına bir ömür çürüttükten sonra, o yolun «hak yolu» olmadığını görmesi kadar acı, küçültücü, korkunç bir şey tasavvur edilemez.

Felsefe, hele «tradisyonel felsefe», niçin yavaş ilerler? Her hâlde kendisine gaye edindiği problemlere ulaşmanın, insan aklını aşmasından, fakat belki de bu problemlerin eksik kalmasından.

Felsefenin cevap vermeğe çalıştığı sualler bilhassa şunlardır:

İnsan nedir? Nereden gelip nereye gidiyor?

Bu suallere insanlar hiç bir zaman tam ve mutlak cevap veremediler. Verilen cevaplar devirlerin şartlarına göre değişebildi. Binlerce senedenberi aynı fikirlerin münakaşası yapıla yapıla nihayet öyle bir hale geldi ki, hayatlarını bu problemlere vakfetmemiş olan insanların, bunlarla uğraşması imkânsız oldu. Halbuki bizim, cevabını aradığımız başka bazı sualler de var: İnsan nasıl yaşıyor? **Nasıl yaşaması lâzımdır?**

Bu suallere, dinler , koymuş oldukları ahlâk prensipleri ile cevap vermeğe çalışırlar. Fakat prensiplerini, Allah, cennet, cehennem, ibadet gibi, metafizik kavramlara bağlarlar. İnsanların ise, anlamadan inanmalarını gerektiren metafizik problemlere gitmederi, hayat prensiplerini bulabilmeleri lâzımdır. Masonluk bu prensipleri, hürriyet, eşitlik, kardeşlik, çalışma ve barış sevgisi, demokrasi v.b. olarak, asırlardanberi beyan etmektedir. Bunlar, insanı, dinî akidelerinde tamamen serbest bırakmakta fakat, yine de bir hayat felsefesi verebilmektedir. Temellerini ise, metafizik kavramlarda değil, bu dünya üzerinde yaşayan olgun insanın kendisinde aramaktadır.

Masonluğun koyduğu «insan» temeline dayanan bu prensiplere ulaşmanın zorlukları var. Bir insan kendisini nasıl bulacak? İnsanı nasıl anlayacak?

Masonik manada olgunluk, insan kültürü, insan bilgisidir. Bu bilginin üniversal, yani dört taraflı olması lâzımdır. Tek taraflı kültür ve bilgi, ne kadar derin olursa olsun, diğer taraflarından mahrum olacağı için, eksik ve ham kalacaktır.

Bu olgunluğun belli başlı mümeyyiz vasfı «zarafetle yumuşatılmış bir kuvvet»e sahip olmaktır. Yalnız başına veya henüz gelişme halinde olan kuvvet hamdır, çiğdir; hırslı ve saldırgandır; sağa sola çarpar; «aşk ve sevgi tanımaz; hayatın saf neşesini tahrip, ihtirasları tahrik, zulüm ve cinayetleri teşvik eder». Faydadan çok zarar verir. Sahibini sevimsiz, hatta tehlikeli hale getirir.

Fakat, kuvvet olmadan hiç bir şey yapılamaz; yalnız onun olgunlaşması icap eder ve bu da «kuvvetin kendisine inanması» ile olur. Her tuttuğunu yapabileceğine inadıktan sonra kuvvet, aklın aydınlığına, kalbin dürüstlüğüne sığınmaktan çekinmez; saldırganlığı, aceleciliği

kalmaz; «kuvvet aklu hikmetle, irfan ve dirayetle birleşince, hakkı, hakikati ve adaleti muzaffer kılmak suretiyle, pek faydalı bir unsur olur». İşte o zaman «güzellik», kuvvetin ve bizim hikmet dediğimiz «aklın verdiği bilgi»nin birleşmelerinden doğan bir netice olarak, ortaya çıkar. Akıl ile kuvvet birleştikleri vakit, yaptıkları her şey güzel olur.

Aklın ışığı altında kuvvetini kullanıp güzellikler yaratan insana «mükemmel insan» demek yerindedir. Bu insanı tarif etmeğe imkân yoksa da, bazı vasıfları söylenebilir:

Aklı tamamen aydınlık, her türlü peşin hükümlerden ve taassuplardan kurtulmuş; görüş zaviyesi, İnsanlık hakikatini en geniş nisbette kavrayacak kadar açık. Onun nazarında «hakikat» **birdir**, bölünmez bir bütündür; tamamıdır. Herkesin bir felsefe anlayışına ve telakkisine sahip olmağa hakkı vardır; fakat hiç bir felsefî veya başka türlü formül, «hakikat»in tamamı olmadığı için, sol kendi telakkisi içinde kalmaz. Her felsefî veya dinî inanç, kendi içinde bir bütün, fakat her birisi, aynı «hakikate başka başka zaviyelerden baktığı için, büyük bir piramidin birer köşesidir. Piramidin tamamı, bir tek insanın kavramaktan âciz olduğu «hakikat»in kendisidir. Görüş zaviyesine göre, şu veya bu köşesini görür; herhangi bir faaliyette bulunmak istiyorsa, kendi telakkisine sıkı sıkıya bağlı kalır; — çünkü sabit bir hakikat görüşü olmayan kimsenin, hiç bir şeye aldırış etmeyen bir sepetik olmasına, müsbet bir şey yapmasına imkân yoktur. Ancak, faaliyetinin değerli ve verimli olabilmesi için, kendi görüş zaviyesinin diğerlerine de bağlı, onlarla birlikte bir bütün teşkil edebildiğini bilir.

Kendisinin aldanmış olması ihtimalinin bulunduğunu, diğerlerinin de haklı olabileceklerini kabul etmeğe her zaman hazırdır.

Bu itibarla, ne kadar geniş olursa olsun, kendi kültürü ile iktifa etmeği düşünmez. Fakat ondan vaz geçmeği de aklından geçirmez, çünkü bu sahada, ne kadar çok kimsenin kendisinden geride olduğunu, lüzumsuz bir tevazu duygusuna kapılmadan, görür. Ancak bunu görmek, ona kibir ve azamet vermez, çünkü kendisinin başkalarından ileride olmasının, ne kadar büyük ölçüde tesadüflere ve şansa bağlı olduğunu çok iyi bilir. Kendisindeki «nur»u başkalarına zorla vermeği asla düşünmez; halbuki o, kendi iktidarı dahilinde ve en uygun şekilde, arzu eden herkese bütün bilgisini vermeğe hazırdır. Bunu hiç kimse istemese bile, kendi kendine memnun olmasını, hu-

zur duymasını, kendi insanlığı ile, için için, iftihar etmesini bilir. Tamamen, bütünü ile, su katılmamacasına dürüsttür. Yalnız başkaları önünde değil, daha çok kendisiyle baş başa kaldığı vakit dürüst, vicdanının sesine her an sadık, kendi içinde kendisine karşı kuvvetli; fakat kendi faziletine en ufak bir ehemmiyet verdiğini göstermez; kendi şerefliğini başkalarının görmesine yarayacak bir beyanda asla bulunmaz; gösterişli fedakârlıklara veya kendisine ehemmiyet verici tezahürlere tenezzül etmez. Fazileti de bilgisi kadar, sunîlikten uzak, âdeta utangaç ve mahcuptur. Başkalarının zaaflarına karşı onda hâkim olan his, hiddetli bir küçümseme değil, iyimser bir acımadır.

Dünyanın üzerinde, daha iyi bir dünyaya olan imanı ile yaşar ve onun nazarında, şu dünya üzerindeki hayatına mana, güzellik ve değer veren, sırf bu imanıdır. Bununla beraber o, gizli bir hazine gibi kendi derinliklerinde taşıdığı bu imanı, hiç kimseye zorla aşılamaya kalkmaz.

Mükemmel insanın, mason idealinin ve ideal masonun manzarası, bir az böyle olsa gerektir. Esasen hiç kimse, fani bir insanın ulaşabileceği mükemmellikten daha fazlasını elde etmek vehmine kapılmamalı, hele böyle bir şey ile öğünmeğe kalkmamalıdır. Arkasından koşulan mükemmellik, insan ölçüsünü geçmez ve, insan kusurlu olduğuna göre, bu gaye elde edilemeyecektir. Herkes, birer fert olarak, ona gittikçe daha fazla ve gittikçe daha emin bir şekilde yaklaşmaya çalışacak, ideal, daima, gözümüzün önünde ve kalbimizin içinde bulunacaktır. Esasen bir idealin iyiliği, fertlerin ondan fiilen gerçekleştiribildikleri şeyle ölçülmez. Teker teker insanların varamayacakları ideal gayeyi, birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan kimselerin yekûnundan kurulu masonluk temsil eder ve herkese, toplu hayatta takip etmeleri gereken yolu gösterir.

Bu yol dikenlerle doludur.

Bir kimsenin kendi binasını inşa etmesi güzel bir şey olmakla beraber, yeterli de değildir. Mason olsun veya olmasın, her dürüst insanın, başkalarına karşı vazifeleri vardır. Herkes, kendi ölçüsünde, kimisi maddî yardımları ile, kimisi düşünce ve fikirleriyle, insanların adalet ve sevgi prensiplerine uyarak, huzur içinde yaşamalarına yardımcı olmalıdır.

Hayatının muvazeneli olmasını isteyen mason, evvelâ kendi binası-

nı inşa etmekle kendi kendisine karşı olan birinci vazifesini yerine getirir. Bunun arkasından, öğrenip benimsediği, hürriyet, muşavat, adalet, barış sevgisi vazifesine başlar. Masonlar, kendilerine hayatlarını verircesine bağlı binlerce kardeşin arasına girerek, madî bakımdan gemilerini selâmete çıkarmak; insanlık prensiplerini öğrenip kendileri hesabına benimseyerek, manevî huzura kavuşmak ve bu rahatlıkların üzerinde uyuklamak için bu mesleğe girmiş deçildirler.

Şüphe yok ki bir mason, evvelâ kendisini kurtaracak, yani, aklın gösterdiği prensiplere sadık, dürüst, kâmil, olgun bir insan olmağa gayret edecek; fakat sonra, daha öteye giderek, insanlık binasının temelini, aklın hizmetindeki kuvvetiyle yontulmuş güzel taşlar koyacaktır. Edindiği kültür kendisinde kalmayacak, olmayanlara verilecektir.

Seçkin, kabiliyetli ve yetiştirilmiş kimselerden kurulu masonluk teşkilâtının, dünyanın gidişi ve düzeni üzerinde büyük bir rolü olması gerektiği muhakkaktır. Fakat masonluk, bir dernek, bir siyasî parti, veya her hangi bir hükmî şahsiyet gibi, teşkilâtı namına faaliyette bulunmaz. Kendi içinde yetiştirdiği azaların her birisi, kendi adına ve kendi mesuliyeti altında hareket eder. Hiç bir mason, masonluk namına iş görmez. Yalnız, her birisi, tek bir vücut olduğunu söylediğimiz masonluğun bir cüz'ü olduğu için, kendi meslek sahasındaki faaliyeti de, masonluk ruhunun her yere yayılmasına sebep olur.

Bir kimse, mason olmakla, eski şahsiyetini kaybetmiş değildir. Yine ailesinin reisi, yine işinin sahibidir; içtimâî şartlarında değişen bir şey yoktur. Fakat masonluk kültürünü o kadar kendisine mal etmiş, masonluk prensiplerini o kadar kendisinin bir parçası haline getirmiştir ki, istese de istemese de, faaliyeti, bu sağlam prensiplerin yayılmasına vesile olacaktır.

Bu faaliyet, bilhassa iki yönde kendisini gösterir:

1 — Mason, öğrendiği prensipleri herkese öğretmeğe, yaymağa çalışır. Bir insan bildiği nisbette «hür» dür. «Bilmeyen adam» hür olmaz; başı boş, serseri, yani hürriyeti kötüye kullanan kişi haline gelir. Bugünkü siyasî düzen, herkese, her istediğini söylemek imkânını tanımaktadır. Bu, büyük bir adım olmakla beraber, o nisbette büyük bir eksiği vardır: Cahil insan, serbest bırakılmanın kendisine verdiği cesaret ve emniyetle, bir sürü yanlışları herkese yüklemeye kalkmakta-

dır. Bugün her yerde görülen keşmekeşin belli başlı sebeplerinden birisi budur: Bilen bilmeyen, herkesin fikir beyan etmesi, hele bazan, fikir zannettiği saçmalara uyulmazsa isyana kalkması, bilgisizliğinin bir neticesidir. Cahile «hürsün» demek, XIX. asır liberal iktisatçılarının «istediğini işi seçmekte hürsün!» demelerine benziyor. İktisadî imkânların önünü kestikten sonra hürriyetten bahseden bu sözle, «açlıktan ölmek hürriyeti» diye, haklı olarak, alay edilmişti. XVIII. ve XIX. yüzyılların hürriyet iştiyakı, kendi kendine öğrenmiş müstesna kişilerin «düşündüklerini ve bildiklerini söyleyebilmeleri» idi. Bugün, konuşmak hürriyeti bir problem olmaktan çıktığı için, artık mesele, düşündüğünü ve bildiğini söylemek değil, «bildiğini yapabilmek» şeklinde anlaşılmalıdır. Fakat, dikkat edilsin, «istediğini» değil, «**bildiğini**» yapabilmek. Mason, bu durum karşısında, hareketsiz ve âtıl kalmayacak, hürriyetin bugün ifade ettiği manaları izah edecektir.

Ve buna benzer şeyleri, eşitlik, adalet, demokrasi v.s. için de söylemek mümkündür.

Yalnız, öğretmek nispeten kolay, ama bu da kâfi değil; çünkü öğrenmek, yapmak ve tatbik etmek değildir. İnsanları bu yola sevk etmek için eldeki tek vasıta, zorlamağa baş vurulamayacağına göre, insanın kendi bildiklerini harfi harfine uyguladığını göstermekten, yani iyi bir «model» olmaktan ibarettir. Masonların kendi aralarında söyledikleriyle, faaliyet sahalarındaki temas ve hareketleri, tutarlı olmalıdır.

2 — Mason, bunun yanı sıra, masonluk prensiplerini, mason olsun veya olmasın, bütün insanların rehberi haline getirmek için, elinden geleni yapmalıdır. Yine masonluk namına değil, kendi namına ve kendi mesuliyeti altında, kendi mesleği içindeki dar veya geniş salâhiyet sahasından faydalanmalıdır. Orada mason veya mason ruhlu insanların, yollarını açar; lâıyk görmediği kimselerin faaliyetlerini, diğerleri menfaatine kösteklemeğe çalışır. Masonluğa teklif etmeğe utanacağı bir kimseye, imkân bulursa, mesuliyetli işler vermez; bazan bir tek reyin bile büyük rolü olabilir. Bu, masondan masona bir dayanışma değildir: karakterine inanılan bir insanın, öyle olmayana tercih edilmesi demektir.

«Kendi kendini inşa etme» ve «mason prensiplerini öğretip hâkim kılma» ya biz, masonun vazifeleri diyoruz. Burada masonluğun, vazife hakkında söylediğini hatırlatmak, yerinde olur:

«Arzularınız vazife icabına uymuyorsa, sizin için ümit kalmaz.»

Olgun bir insanın şahsiyetini en iyi ifade edebilen cümlelerden birisinin bu olduğunu zannediyorum: Öyle bir insan ki, arzu edebileceği bir şey, zaten vazifenin kendisine yükleyeceği şeydir. Vazife hudutlarının dışında kalmış bir şeyi arzu edebilen bir kimse için ümit yoktur; yani o, tam bir insan olmak imkânlarına sahip değildir. Masonluğun prensiplerini benimsemiş olan bir adamın, vazifenin kendisine emrettiği şeyden başkasını istemek içinden gelmez; vazifemi yapacağım diye, kendisini zorlamağa ihtiyacı yoktur, onu nefes alır gibi yapar.

Bilenle bilmeyenin, hakikî değerle sahte değerın birbirine karıştığı bu günlerde, büyük bir sosyal ve politik çalkalanma içinde kaynaşan dünyanın her yerinde, ve hele Türkiye’de, masonluk prensiplerine çok ihtiyaç vardır. Masonluk ayağa kalkmalı, heves ve heyecanla vazifesinin başına koşmalıdır. Hiç kimse mükemmel insan değil, ancak insanın olabileceği kadar mükemmeldir. Mükemmel olan mason değil, masonluktur ve o da bizi, daima yukarı doğru çekmeğe gayret etmektedir. Bu çekişin bir zorlamaya dayanmaması, bizi gevşetmemelidir.

Vazifeye verilen tarife göre masonun, hukukî manada, vecibesi olmak lâzım gelir. Çünkü masonlukta tutulan yol, evvelâ inandırmak, sonra, inanmış kimsenin vicdanına müracaat etmektir.

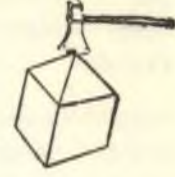
Masonluk bir çok emirler verir; fakat yerlerine getirilmeleri için hiç birisine müeyyide koymaz; masondan hesap sorulmaz. Ahlâkî nitelikte olduğu görülen bu emirlerin cezası yok değildir; yalnız bu ceza, manevî emre uymayanların «masonca hareket etmemiş kimseler olarak telâkki edilmeleri» nden ibarettir. Çok defa emirler aykırı hareket edenlerin failleri de bilinmez; fakat, bununla ceza hafiflemiş olmaz. Bizim cezamız, o cezayı verenleri memnun ve bahtiyar ederek intikam almaları için değildir; cezayı alanı, kendi içinde muazzep etmek içindir. Ben, kime izafe edildiğini bilmediğim bir fiilin failini tanımadığım halde, ona karşı olan saygı ve itibarımı kaybederim. O şahsı ben tanımasam bile, elbette kendisi, kendisini tanıyordur ve benimle karşılaştığı vakit, içinde, benim hissedemeğim, fakat kendisinin çok iyi hissettiği bir burkulma olacaktır.

Eski tarihlerde tespit edilmiş olan prensiplerimizi bugünün şartlarına göre münakaşa, tefsir ve izah ederek çok iyi öğrenmeliyiz. Ondan son-

ra, insanların «model» i olmak iddiasında bulunan bizler, bunlara harfiyyen uymalıyız. Mükemmel mahlûklardan olmadığımız için, buna «yemin» ettik. Bu yemin, müeyyidesi olmayan, masonun kendi kendine verdiği bir sözden ibaret kalmaktadır. Fakat «yemin, namuslu bir insanın hayatında çok mühim bir şeydir».

***Helâk olacağınızı bilseniz dahi,
doğruluktan ayrılmayınız.
Kurtulmak için, tek ümit dahi olsa
yalana baş vurmayınız.***

Hazreti Muhammed

İnsan hakları kavramı ve masonluk ilkeleri

Naki Cevad AKKERMAN

**Franmasonluk doğal insan haklarının
izcisi ve sosyal haklarının da öncüsüdür.**

İnsan hakları kavramı, kişinin bütün halinde kendi ruhsal hayatının ve kısacası «b e n» liğinin bilincine erişme yoluna girdiği çağlarda başlamış ve insanlığın en azından 200.000 yıllık uygarlık tarihi boyunca zaman zaman ihtilâller, devrimler, kan ve ateş içinde gelişe gelişe ancak 20. yüzyılda toplumsal ve uluslar arası belgelerle tahkim edilebilen değer

ve niteliğe ulaşabilmiştir. Bu belgeler, 26 Haziran 1945'te Sanfrancisco'da imza edilen ve 24 Ekim 1948 tarihinde de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Anayasası ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. Bugün 126 bağımsız devletin katılımıyla faaliyette bulunan Birleşmiş Milletler örgütünün güttüğü amaç, 250 yıldan beri spekülâtif olarak, franmasonlu-

ğün gerçekleşmesine öncülük ettiği ilkelerden başka bir şey değildir.

Karşılıklı haklar düzeni içinde insanların barış ve mutluluğu olarak özetlenebilen ve üzerinde ciltlerle eserler yayınlanan konuyu bir makalenin dar çerçevesi içine sığdırmak için önce bilimsel metodlara uygun olarak bazı kavramlar ve tarihsel olaylara değgin bilgilerimizin tazelenmesi yararlı olacaktır.

İnsan hakları kavramı «toplumun bireylerine tanıdığı bir şeyi yapabilmek, bir şeye sahip olmak ve düşüncesine göre herhangi bir şey hakkında istekte bulunmak» yetkisi olarak tanımlanmakta ve bu kavram, «toplumun düzenini koruyan kuralların tümünden» başka birşey olmayan «h u k u k» un da temelini kurmaktadır.

İnsan olarak doğmak ve kendini diğer canlılardan ayıran bilgisel, duygusal ve iradî olmak üzere üç hayatî temel üzerine kurulmuş olan ruhsal yapılarının bütün yeti ve yetenekleriyle üniversal egemen bir varlık olarak insan olmadığına; herkesin basiret içinde hakkı, gerçeği, doğruyu ve iyiyi görerek düşünmeye, başkasının hayatına, parasına, malına, ırzına ve bir kelime ile hakkına ve inancına tecavüz etmemeğe; zulümden

kaçınıp âdil olmaya; alışverişte ve karşılıklı bütün beşerî muamelelerde başkasının hakkına zarar verecek sahtekârlık, dolandırıcılık, kırsızlık ve yalancılık gibi kötülüklerden uzak kalmaya; ana, baba, akraba, yoksun ve yoksullarla özellikle yetimlerin, kadınların ve beytülmal (hazine ve devlet) haklarına el uzatmayarak onları koruyup gözetmeye; hiç kimseyi tekfir etmeyecek ve insanların kardeş ve eşit olduklarını dikkate alarak hak nered ise kişinin de onun yanında yer almasının lüzumuna ve hayattan mutmain ve hoşnut olarak kendisine dönmenin, O'nu da memnun edeceğine işaret buyurmaktadır.

Zekâ sahibi bir insanın başka birine maddî zarar yapmadan her şeyi yapmak ve hayatını gerçek yolunda ve vazife yasalarına uygun şekilde sevk ve idare etmek hakkı olarak tanımlanan ve nitelendirilen « ö z - g ü r l ü k » kavramının kapsadığı bütün bu haklar düzeninin d o ğ a l ana öğelerini: düşünme, vicdan ve irade özgürlükleri teşkil etmektedir. Çünkü psikolojiye göre ruhsal hayatımızın en önemlisini teşkil eden ve eşyadan izlenimler almadığı halde aklın kendi kendini bilgi konusu yaparak kavramları mantıkî bir şekilde genel fikirler halinde düzenlemek yeteneği diye

tanımlanan « d ü ŧ ü n m e » nin ilk ham maddesi olarak tasarımı ve algı (idrak) ile J. J. Rousseau'nun Tanrısal ses diye adlandırdığı « v i c d a n » denilen kişinin niyet ve hareketlerini ahlâk bakımından iyi veya kötü bulması ve aynı zamanda doğruyu ve iyiyi yapabilme zorunluluğunu kendi içinde duyması yeteneği ve nihayet bu ruhsal öğeleriyle bilimsel, felsefî değerleriyle gerçeğe, güzele yönelme « i r a d e » si olmadıkça diğer sosyal özgürlüklerin ve hakların hiçbir anlam taşımayacağına şüphe yoktur.

İnsanların doğal ve sosyal temel hakları konularında fransızlık ideolojisinin karşılaştığı siyasal ve klerikal zorlukları ve direnmeleri ortaya koyabilmek için özgürlük kavramının oluşum ve gelişiminde ve özellikle düşünme, vicdan ve irade öğeleri üzerinde etkili olan tarihsel olaylara kısaca değinmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi toplumsal düşünme ilk çağlarda (MÖ: VI. yüzyıla kadar) dinsel bir alanda gelişmiştir. Eski Yunan ve Roma'nın bir yandan tabiat tarihine, güzel sanatlarla edebiyat ile felsefe ve öte yandan insan hakları kavramı üzerinde açtığı çığır- la yukarıda işaret edilen yüzyıldan başlayarak olumlu bir öz-

gürlük düzenine girmiş, fakat İsa'nın doğumundan sonra yeniden dinsel niteliğe bürünmüştür. Orta Doğu, doğusu ve gelişmesi Arap Yarımadası olan ve yukarıda işaret edilen yeni bir özgürlük ve haklar düzenine girerken - ki, batıda Rönesansın başlangıcı ile bu uygarlık değerini kaybedecektir - batı âlemi bir yandan kralların ve derebeylerinin yönetsel, ve diğer yandan papaların ve Vatikan'a bağlı bütün örgütlerin dinsel baskıları altında karanlık, kanlı ve bunalmış bir hayata sürüklenip gitmiştir. Fikrî masonluğu yakından ilgilleyen bu zulüm ve taassup dünyasının neliğini daha açık olarak belirtebilmek için önce anlam ve niteliği birbirine benzeyen, fakat biri XIV. yüzyılın başında, diğeri de XIX. yüzyılın sonunda iki papa tarafından yayınlanan genelgeler üzerinde duracağız. Bunlardan birincisi, Vatikan arşivlerine göre 192. papa olan VIII. Bonifatius'un (1235-1303) 13.11.1302 tarihinde ortaya attığı iki kılıç teorisi. Papa demiştir ki:

«Hz. İsa iki kılıç bırakmıştır. Biri ruhanî olup kiliseye, diğeri, cinmanî olup hükümdarlara aittir. Fakat hükümdarlar ellerindeki kılıcı papanın arzusuna göre kullanmağa zorunludurlar. Ruhânî hükümet yanında tamamen cismanî bir

hükümetin varlığına inanmak, biri iyilik ve biri de kötülük için başka iki Allâhın varlığına inanmak gibi dinsizliktir. Çünkü bütün insanlık papaya tabidir.»

Bütün Ortaçağ süresince hükümünü sürdüren bu düşünce sistemiyledir ki, yine Vatikan arşivlerine göre papaların 194. olan Clemens V'in (papalık devri: 1305-1314) Sens piskoposunun kararına dayanarak çıkardığı fetva ile, o sırada Fransa kralı olan Philipp Bel'in (Krallık devri: 1285-1314) icra kuvvetlerince yığın halinde mülhit (!) ler yakılacak ve benzeri olaylar İngiltere'de, Bohemya'da ve başka batı ülkelerinde tekrar edilip gidecektir.

İkinci genelge, yine Vatikan arşivlerine göre papalık makamının 255. sahibi olan ve kilise haklarıyla genel kültür bakımından zamanın en önemli konuları üzerinde çıkardığı birçok genelgelerle ün kazanmış bulunan Leo XIII'ün (1810-1903) 1884 yılında «farmasonluk topluluğu» hakkında yayınladığı bildiridir. Bu bildiride:

«Farmasonların, natüralistlerin icra vasıtası, yani layik cismanî hükümet tarafısları oldukları ve hükümet ile yasaları, Katolik dininin kurtarıcı etkilerinden yoksun ettikleri

ve bu çabaların, nihayet hükümeti kilise yasaları dışında tutmağa müncer olduğu açıklanıyor ve bu konularda, yerine geçtiği Pius IX'un (1792-1878) düşünceleri tekrar ediliyordu. Papanın natüralistlerin ve dolayısıyla masonluk öğretilerinden red ve çürütmeğe şayan gördüğü madde lerse şunlardı: medenî nikâh, ruhbanların öğretimden uzaklaştırılması, insanların eşitliği, ulusal egemenlik hakkı, hükümetin mezhepler karşısındaki tarafsızlığı.»

Bir zamanlar devlet içinde en büyük otorite olarak hükümetleri ve halkı tahakkümleri altında bulunduran kilisece yaratılan ve esasında hiç bir yeri ve nedeni yokken sonradan İslâm dünyasını da saran masonluk aleyhdarlığının gerçek nedenlerini ortaya koymak için Ortaçağdan bugüne kadar sürüp gelen yönetsel ve dinesl tutum, zihniyet ve olaylar hakkında belgelere dayanan ayrıntılı konulara başka yazılarımızda değinmek kaydıyla, şimdi, bütün bu çatışmalara neden olan masonik ilkelerden bazılarını sunacağız:

Masonluk, yukarıda tanımları bilimsel olarak açıklanan doğal ve sosyal insan haklarını «p s i k o - s o s y a l» realiteler olarak kabul eder ve « n u r u z i -

ya» sembolü altında özgürlüğü arar;

Bir öğreti düzeni olarak masonluğun tek amacı, bu yazının başında işaret edildiği gibi, insanlar arasında barış ve onların mutluluğudur. İnsanları barış ve mutluluğa ulaştıracak çarenin «akıl ve hikme» olduğuna inanan masonluk, maddî ve manevî baskıların ve daha açıkçası kaynakları ne olursa olsun dinsel ve siyasal tahakküm, zulüm ve zorlamaların, doğal niteliği evrimci olan insan ruhunu zedeleyen ve boğan etkenler olarak görür ve bunlarla, fikrî alanda mücadeleyi kendi ödevlerinin ve ahlâkî umdelerinin baş koşulu olarak bilir. Masonluk, düşünce ve vicdan özgürlüğünün, diğer bütün haklar sistemini meydana getiren ana ve temel yetenekler olduğuna ve özgürlüğün yalnız çalışmaların meyvalarını arttırmak ve toplumun gelişmesini sağlayıp yükseltmek için sadece sanat ve ticaret alanlarında değil, kişisel ve toplumsal, maddî, manevî bütün faaliyet alanlarında başta gelen bir niteliği ifade ettiğine inanır.

Masonluk, türlü nedenlerle birbirinden ayrı yaşayan insanlar arasında evrensel bir sevgi kaynağı ve aracı olarak tolerans ve dayanışmayı, psiko-sosyal en

etken silâh olarak kullanmanın, doğal yasaların ve hakların en uygun maddeleri olduğu kanısını taşır.

İnsanlığın uygarlık tarihinin geçirdiği aşamaları ve renesans-tan bu yana eriştiği bilgisel, duygusal ve iradî gelişimi ve evrimi gözönüne alan masonluk, eğitim, bilim ve felsefenin öncülüğü ile mutluluğa erişileceğine ve en geniş anlamını uluslar arası bir düzen olan Birleşmiş Milletler Anayasasında bulan ve her birinin doğuş ve gelişiminde kendi üstatlarının ve bütün amil üyelerinin de payı olduğuna hiç şüphe bulunmayan bütün ilkelerin üstün ve ideal nitelikleriyle gerçekleşeceğine kesinlikle inanır. Bu sonuç, insanlığın dip tarihinden bugüne kadar insan hakları uğrına kafaları kesilerek, derileri yüzülerek, diri diri yakılarak işkenceler altında öldürülen insanların çektikleri acıların kefareti (karşılığı) olacaktır. Tanrı onların ruhunu şad etsin.

Bu yazı için yararlanan kaynaklar:

Kansu Ş. Aziz: İnsanlığın tarihi ve ilk medeniyetler.

Charles Darwin: Abstammung des Menschens...» intellekt bölümü».

Yalçın Hüseyin Cahit: Hürriyet ve Vicdan (Çeviri).

Radbruch: Recht-philosophie.
L. V. Wiese: Das soziale im le-
ben und denken.

Köprülü Mehmet Fuat: İslâm
Medeniyeti Tarihi.
Kuran-ı kerim

Seyyit Bey: Hilâfetin kaldırılma-
sı sırasında 3 Mart 1924

tarihinde T.B.M.M. ndeki
nutku.

Charles Seignoobs: Siyabi Tarih
(Ali Reşat tarafından yapılan
çeviri).

K. C. Berksoy: Beşerî Fizyoloji.
Masonik Ritüeller.

Birleşmiş Milletler hakkında çe-
şitli yayınlar.

***Ce qu'il y a de terrible quand
on cherche la verité, c'est qu'on
la trouve toujours***

R. de Gourmont

PRİYEN

Foto : Şinasi BARUTÇU

MILE — AMFI

Foto : Şinai BARUTÇU

Avrupa'da masonluğun gelişmesinden önceki tarihsel oluşlar, franmasonluğun Avrupa ve Amerika'ya yayılışı.

Fikret ÇELTİKÇİ

II

Bundan önceki kısımda, Avrupa'daki masonluk gelişmelerini anlamamızın en iyi yolunun Ortaçağdan itibaren 18. yüzyıla kadarki tarihsel gelişmeleri gözden geçirmek olacağına değinmiş ve bu tarihsel gelişmelerin büyük kısmını din harpleri teşkil ettiğini ifade etmiştik. Bu suretle bu harplerin en önemlilerini teşkil eden Haçlılar seferlerini özetlemiştik. Bu bölümde bundan sonraki önemli bazı din kavgalarına ait kısımları incelemeğe çalışacağız.

Roma uygarlığının, barbarların istilâsından sonra, Avrupa'da hemen hemen tamamiyle yok olması üzerine yüzyıllar boyunca karanlık devri geçiren batı dünyası, denebilir ki. Haçlı seferlerinden dönen din adamlarının ve kısmen onların yardımıyla Avrupa'yı yeniden inşa eden sanat erbabının sistematik çalışmaları sayesinde yeni bir uy-

garlık platformuna doğru gelişmeler göstermeye başlamıştır. Bununla beraber Haçlı seferlerinin bitme tarihi olarak kabul edilen 1270 yılından sonra daha yüzyıllar boyunca insan haysiyetinin tam bir güvene kavuşması için pek çok çabalara ihtiyaç duyulacaktır.

Avrupa bir çok krallıklara, prensliklere bölünmüştür. İtalya bu parçalanmaya çok iyi bir örnek vermektedir. Burada, eski zamanların Yunan siteleri gibi, bir çok krallıklar birbirine hasım durumda, devamlı surette çatışma halinde yaşamıştır. İspanya aynı şekilde birbirine hasım devletçikler halindedir. Almanya da birçok prensliklere taksim edilmiştir. İngiltere ve Fransa bunlardan farklı değildirler. Feodalite her tarafta yerleşmiş durumdadır.

Toplum hemen her yerde asiller, burjuvalar ve köylüler olmak üzere üç sınıfa bölünmüştür. Feodalite devrinin prensleri inşa ettirdikleri müstahkem şatolarda, hükümlükleri altında tutabildikleri küçük bölgelerde istibdat idareleri kurmuşlardır. Köylü sınıfı bu bölgede feodal otoritenin esiri gibi çalışan, bu otoritenin kayıtsız, şartsız emrine bağlı kişilerdir. Köylü bilgisiz, batıl inançlar içinde tutulan, yaşama hakkı hiç bir şekilde emniyet altına alınmamış durumdadır. Burjuva sınıfı, ilk zamanlarda, köylü sınıfından daha güvenli bir sınıf değildir. Zamanla bu sınıf gelişmekte ve ticaret faaliyetlerini yürütme imkânlarına daha fazla sahip oldukça, asillerle köylüler arasında, bir nevi azat edilmişler gibi, nisbî bir özgürlüğe kavuşmuş durumdadırlar. Bu sınıf zamanla, feodal sistemin ortadan kaybolmasına çalışan merkezî krallıkların kuvvetlenmesine yardımcı olmuştur. Bu üç sınıfın dışında, bir de kilise adamlarını zikretmek gerekir. Bunlar cemiyetin bilgili sınıfını teşkil etmiştir. Asillerin şatolarına mukabil, bunların da mabetleri, manastırları mevcuttur. Buraları kutsal yerler olduğu için, prensler ruhban sınıfını kendisine daima müttefik yapmaya çalışmıştır. Kilise, prenslerin mutlak otoritesi yanında, kendi kutsal kudretini bazı hallerde silâhli kudretle de takviye etmesini unutmamıştır. Ortaçağlarda prenslerin hükümlüklerinin yardımcısı şövalyelerin yanında, kilisenin de asker kullandığı anlaşılmaktadır. Bu askerler aslında din adamıdır. Fakat kilisenin muhafızlığı için kılıç kullanmasını da öğrenmişlerdir. Bunlar genellikle Hıristiyanlıkta bir çok çeşitleri görülen tarikat nizamlarına göre örgütlenmişlerdir. Bunların en meşhurları «Templier» lerdir. Bunlar Haçlı seferleri sırasında kutsal yerlerin muhafazasında bulduklarını iddia ederler. Doğuda büyük servet toplamışlar ve tarikatın hazinesinde saklanan

bu servet, Avrupa'ya dönüldüğünde de artmaya devam etmiştir. O derecede bir servet birikmesi olmuştur ki, Templier'ler hem Papalığın hem de Avrupa'daki prens ve kralların bankerliğini yapmışlardır. Bu servet kralların iştahını tahrik etmiştir. Nitekim Güzel Philippe ile Papa Clément V'in müşterek bir hareketi ile, masallara konu olan bu serveti ele geçirmek için bir takım tertiplere girişildiği bilinir. Bunların nazarında, Templier'ler doğuda buldukları sırada, Hıristiyanlığın saf ilkelerinden uzaklaşmışlar, dalalete düşmüşlerdir. Tarikatlarının ortadan kaldırılmasını karar altına alan Clément V. ve onun kurduğu mahkemenin kararları ile tahrikat lağvedilmiş, büyük üstatları olarak bilinen J. de Molay 1512 yılında diri diri yakılmıştır.

Bu olayda birleşmiş gibi görülen ruhanî ve dünyevî kudretler arasında hakikatte daimî bir çekişme devam edip gitmiştir. Bu çekişmeler, denebilir ki modern zamanlara kadar sürmüş, ve bütün Avrupa harplerinde dinî sulta önemli roller oynamıştır. Papalar kendilerini politika üstünde nazik bir kudret gibi görmüşler ve bunu bütün prens ve krallara kabul ettirmek istemişlerdir. Meşhur Papa Boniface VIII.'e göre: «Dünyada iki kılıç vardır; biri ruhanîdir, diğeri dünyevî (*). Dünyevî kılıç da ruhanî olan gibi ancak Papanın izni ve emriyle kullanılabilir. Her insan için Roma ruhanî reisine itaat selametın şartıdır.»

Halbuki krallar bu sultayı kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Yukarıda sözünü ettiğimiz Güzel Philippe (Philippe le Bel), Papa ile çatışmış, onu kendi emrine geçirecek kadar ileri gitmiş, ve Papaları Avignon Şatosuna yerleştirmiştir. Bu olay ile Papalığın otoritesi sarsılmıştır.

Bununla beraber, toplum üzerine, siyasî ve içtimai gelişmelerde, dinî esaslar daima ön planda tutulmuştur. Avrupa uygarlığının gelişmelerinde bu etki çok iy bellidir. Ortaçağın kapanışına kadar ve hatta daha sonraları dahi, ne kadar liberal kavramlara doğru yol alınırsa alınsın, yüzyıllar boyunca insanlara kabul ettirilmiş olan doktrin ve dogmalardan ne fertler, ne toplum sıyrılamamıştır.

Din adamlarının toplum üzerindeki etkileri her zaman olumsuz kalmış denilemez. Ortaçağ iyice incelendikçe anlaşılmaktadır ki, bu karanlıklar devrinde de orijinal bir çok eser ortaya konabilmiştir. Ortaçağın sert âdetlerine rağmen sanat hareketleri pek büyüktür. Bilim müesseselerinin ilk gelişmeleri de bu devre aittir. Meselâ 13. yüzyılın ilk

(*) Dünyevî veya cismanî (temporel)

kırk yılında Batı Avrupa'da yirmi kadar üniversite kurulmuştur. Dante, Petrarque ve Boccace edebî şaheserlerini bu devirlerde yayınlamışlardır. Güzel kiliselerin çoğu yine Ortaçağ eserleridir. Roman stilindeki ki eserleri daha sonra çoğu yine Ortaçağ eserleridir. Roman stilindeki eserleri daha sonra ojival ismiyle anılan sanat eserleri takip etmiştir. İspanya'da, İtalya'da, Almanya'da ve özellikle Fransa'da inşa edilen katedralleri yapan sanat adamları, ilkçağların mimar ve ressamlarının üstüne çıkmışlardır.

Teknik ve icatlar bakımından da Ortaçağ büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bunların çoğu Çin, Arap ve İslâm uygarlıklarından aktarılmıştır. Fakat Avrupalı sanat ve fen erbabı bunların geliştirilmesinde büyük gayretler göstermişlerdir. Pusulanın, barutun ve kâğıdın batıya sokulması, ve bir Çin icadı olan batbaanın batıda kullanılması Ortaçağın karanlıktan kurtulmasına büyük yardımlarda bulunmuştur.

Bütün bu gelişmelere rağmen, Ortaçağ yine de bir sürü batıl inançlara, dogmalara ve bilhassa iskolastik metot ve izahlara saplanmış kalmıştır. Üniversiteler kiliseye papaz yetiştirmekle meşguldür. Üniversitelerde okutulan yine Aristo'nun elde kalmış eserleridir. Tıp öğrenimi, Hipocrate ve Gallien'in metotlarını tekrardan ibaret kalıyordu. En çok değer verilen bilgi otoritelerin bıraktıkları bilgilerdi. Her şeyin halli için mantık kıyaslaması (Syllogisme) esastı. Eski eserler orijinal metinlerden değil, Arapların İspanya'da iken Yunancadan Arapçaya tercüme ettikleri eserlerden, Latinceye yapılan tercümelerden takip edilmekte idi. Üniversitelerde öğrenim altince yapılmakta idi. Öğrenciler bakalorya, lisans ve doktora diye adlandırılan üç kademeli bir öğrenime tabi tutulurdu. Üniversitelerde elde olunan bilgiler genellikle dört grupta toplanırdı: teoloji, hukuk, tıp ve liberal sanatlar.

Fakültelerde toplanan bu grupların en kalabalık kısmı liberal sanatlar kısmı idi. Zira diğer fakültelere devam edebilmek için buradan geçmiş olmak lâzımdı. Bugünkü liselerimize tekabül eden bu liberal sanatlar fakültesi bir nevi genel kültür merkezi hüviyetinde idi. Burada liselerimizin kademesindekinden biraz daha ileri bir eğitimin sağlanması düşünülürdü. Bugünkü fen ve edebiyat fakültelerindeki neviden bilgiler esas tutularak öğretim yedi bölüme ayrılırdı. Bunların ilk üçü «Trivium» adı altında gramer, dialektik ve retorikten, diğer dördü ise «Quatrium» adıyla müzik, aritmetik, geometri ve astronomiden müteşekkildi. Bu liberal sanatlar fakültesinden sonra öğrenciler teo-

loji, hukuk veya tıp öğreniminde bir lisans teminine çalışır ve bunlarla ilgili bir icazet almak için yıllarca uğraşır ve başarılı imtihanlardan geçerse öğretmenlik hakkını kazanabilirdi.

Öğrenimin Latince olması ve öğrencilerin sivil otoriteler yerine kilisenin otoritesine bağlı olması nedeniyle, üniversite yapanlar, lisans yaptıktan sonra, genellikle papaz kisvesine girer ve birer din adamı hüviyetini kazanırlardı.

İlk defa, Avrupa'nın en eski üniversitesi olan Paris üniversitesi (Sorbonne) Fransız diliyle öğretim yapmayı sağlamış ve bu suretle bütün Avrupa'da Fransızca yayılmaya başlamıştır. O kadar ki birçok İtalyanlar bu dilde kitaplar yayınlamışlardır. Örneğin, Marco Polo, seyahatından dönüşünde, «Harikalar Memleketi» adlı eserini Fransızca yazmıştır. Fransız edebiyatı. «Chansons de Roland-Roland şarkılar, veya destanı» gibi eserlerle bütün Avrupa'da ön plana geçti. Bu devirlerde Fransa'da, Dante gibi bir büyük yazara rastlamak mümkün değildir. Bununla beraber, Latince yerine millî bir lisanın kullanılabilmesinin ispatı mahiyetinde olan Fransızcanın kullanılması, Fransız edebiyatına üniversal bir mevki sağlamış oldu.

Ortaçağda Fransızların tesiri sadece bu yönde olmuş değildir. Ortaçağın esas sanat mimaridir. Diğer bütün güzel sanatlar ve meslekler ona tabidir. Fransızlar mimaride ulaştıkları üstün seviye sayesinde bütün Avrupa'da etkili olabilmişlerdir. Bu itibarla da bizi özellikle ilgilendiren hür masonlar, taş yontanlar veya tasvir yapanlar, bina mimar ve ustaları en iyi şekilde Fransa'da örgütlenebilmişler, serbest hareket kabiliyetlerini ilk defa burada elde edebilmişlerdir. Bu hususta kesin bir hükme varmak güç olmakla beraber, kiliselerin inşaatında çalışan bilgili sanat erbabının mahallî loncalara bağlanma mecburiyetinden kurtarılmış olma manasına gelen «Franc-Maçon» tabiri oldukça manalı gözükmektedir. Fransız katedrallerinin inşasında bu ismi taşıyanların büyük payı olduğu bilinir. Ortaçağın retorik ve diyalektik karışımı, müspet ve tecrübeye dayanan bilgilerden uzak, sözüm ona ilim adamlarının semeresiz kalan çabaları yanında meslek sırlarını üniversitenin otoritelerinden bile gizleyebilmiş olan sanat erbabı Ortaçağın en güzel eserlerini meydana koymasını bilmişlerdir. Bütün Avrupa'da Rönesansın yayılmasında üniversite mensuplarının rolü inkâr edilmezse de, din münakaşalarının dışında kalmasını bilmiş olan meslek adamı sanatkarların ve dolayısıyla bunların arasında çok müstesna bir yeri olan Frane - masonların etkisi çok daha büyük ol-

muştur denilebilir. Almanya, İtalya ve İngiltere'deki dinî yapıtların hemen hepsi bu serbest hareket etme imtiyazına kavuşmuş olan «Franc-Maçon» ların izlerini taşımaktadır. İnşasına karar verilen katedral için usta-mimar, daima örgütlenmiş olan Hür Masonlar cemiyyetinden istenirdi. Bunların en büyük ustaları Ortaçağda hemen daima Fransa'dan getirtilirdi.

Burada bir hususu daha belirtmek yerinde olacaktır. Hür masonların teşkilâtında, nizamların tedvininde din adamlarının ortak çabası aşîkârdır. Bu işi özellikle kilise içinde veya onun yanında kurulmuş olan çeşitli tarikatların mensupları ele almış bulunmaktadır. Bilhassa «Saint Benoit» tarafından teşkilâtlandığı bilinen benedikten papazları bu işte ön ayak olmuş sanılır. Bunlar edebî eserler üzerinde çalışmaları kadar, mimarî yapıtlarda bedenî çalışmaları ile şöhret yapmışlardır. Çok sıkı bir disiplin içinde yaşamayı kabul etmiş bulunan bu tarikat mensupları fran-masonların yasalarını da tanzim etmiş olabirler.

Kilisenin merkezi olan Romanın muazzam etkisi sadece Güzel Philippe gibi kudretlenen krallar yüzünden gevşemiş değildir. Barutun Avrupa'da kullanılması ile krallar yavaş yavaş feodaliteye son verirken, matbaanın gelişmesi ile bol miktarda basılan İncilin herkes tarafından okunma imkânının belirmesinin bu hususta büyük rol oynadığı bilinir. Bu arada, 16. yüzyılın ilk yarısında Luther ve Calvin'in Avrupa'da tahrik ettikleri protestanlık hareketinin çok büyük önem taşıdığı bilinir. Romaya tabi kilise adamları zamanla maddî varlıklara ve lükse düşkünlük göstermeğe başlamışlar ve bir çok iskandallere sebep olmuşlardı. Menfaat düşkünlüğü küçüklü büyüklü bütün kilise adamlarında görülüyordu. 16. yüzyılda kilise fevkalâde zenginleşmişti. Mese lâ Almanya'da toprağın üçte birinden fazlasına sahip olmuştu. Saxe dükü bir yazısında şöyle diyordu: «Küçük, büyük, hepimiz çocuklarımızı, kardeşlerimizi, dostlarımızı ruhban reisliklerine geçirmek için her türlü entrikaya baş vuruyor, her yoldan, kapıdan, çatıdan, her ne şekilde olursa olsun içeriye sokmağa çalışıyorduk. «İncilin matbaa sayesinde yayılmasından sonra, hakikî Hıristiyan doktrinin ne olduğu herkes tarafından anlaşılmaya başlanınca, bunların iyiliği, sadakayı, dünya nimetlerinden vaz geçmeyi, mahviyeti öngördüğü anlaşılmıştı. Halbuki ruhban sınıfında bunlardan eser görülmüyordu. Kilise bütün teşkilâtıyla İncilin tefsirciliğini yapmakta idi. Luther'in görüşlerine göre ise, herkes, Papa kadar incilin tefsircisi olabilirdi. Kilisenin ortaya koyduğu dogmaları herkes kendi vicdanına göre tefsir edebilirdi.

Luther İncili Alman halk diliyle tercüme etmişti. Bu sayede bütün Almanlar İncili kolaylıkla okuyabiliyorlardı. Bundan başka Luther papazların mallarının millileştirilmesini istiyordu. Alman asilleri de bu hususta mutabıktı. Alman şövalyeleri fakirdi. Luther'in bu husustaki mütalâası kilise mallarının yağma edilmesine yol açıyordu. Şövalyelerle birlikte, köylüler de ayaklanmaya başlamışlardı.

Bu sırada Almanya İmparatoru bulunan ve koyu bir katolik olan Charles Quint, Almanyanın esasen parçalanmış haline bir de bu yoldan bir karışıklık eklenmesine göz yummak istemedi. Papa tarafından aforoz edilen Luther'i mahkemeye sevk etti. Mahkemede hazır bulunmaktan çekinmeyen Luther açıkça Papanın otoritesini reddedince, tabiatıyla mahkûm oldu. Saxe dükü Luther'in hayatını güç kurtardı ve şatosunda bir müddet gizlemeye muvaffak oldu. (Luther İncili Almancaya burada tercüme etmiştir.) Bir müddet sonra, **Lettres d'indulgence** denilen günahların para mukabilinde af edildiğini beyan eden vesikalara karşı Luther taraftarlarının protestosu, Luther'in doktrini, Protestanlık mezhebi -veya dini- şeklinde büyük kitlelere mal edildi. Bunun üzerine, Charles Quint de bir süre sonra Protestanlarla bir anlaşma zemini aradı. Bir takım kavgalardan sonra Charles Quint Augsbourg sulhu diye bilinen bir anlaşma ile Protestan mezhebinin serbest bıraktı. Bundan sonra Protestanlık şimal memleketlerine, İngiltere'ye ve Batı Avrupa'ya doğru devamlı bir yayılma sağladı. Calvin tarafından Genevre'de merkezleşen Protestanlık Almanya'dakinden daha radikal bir şekle büründü.

Protestanlık bir inkılâp hareketi (reform-reformation) olarak bilinir. Bununla beraber Hıristiyanlık dininde bir takım inkılâpların yapılması suretiyle beşerî münasebetlerde daha insanî ve zamanın tabiriyle daha hümanist bir düzene kavuşulması ümidi, uzun yüzyıllar boyunca yeniden din kavgaları halinde bin türlü ıstıraba inkılâp etmiştir. Dinî kanaatlerde görülen ayrılıklar birçok insanın kanının akmasına yol açmıştır. Almanya'da olduğu kadar, İngiltere'de de bu kavgalar uzun süre devam etmiştir. Bundan evvelki kısımlarda, İngiltere'de 17. yüzyılda, Stuartlar devrinde olanları özetlemiştik. Bu kavgaların Fransa'da cereyan edenlerine de bu kısımda kısaca bir göz atarak bu konuyu tamamlamak yerinde olacaktır.

16. Yüzyılda Fransa'da siyasî olaylar kadar içtimaî ve bilhassa dinî

Hoşgörme mektupları = Af belgeleri

olaylar çok önem arz etmiştir. Din kavgaları senelerce sürmüştür. Fransız halkının büyük çoğunluğu katoliktir. Küçük bir kısım halk Calvinizmi kabul etmiştir. Fransa'da bunlara Hugotsı (Hagnots) adı verilmişti.

Calvin, tıpkı Luther gibi, din bahsında tek otorite olarak İncili kabul ediyordu. Ona göre Tanrı sözünden başka hiç bir doktrini kabul etmek doğru olmazdı. İman insan için tek selâmet yolu idi. Ancak iman, Tanrı tarafından seçilmiş kişilere nasip olabilirdi. Ne rütbe, ne de fazilet, ne günâhkârlık ne de iyilik için yapılan gayretler, kahramanlıklar, önceden kararlaştırılmış olan ilahî iradeyi değiştiremezdi. Bu fatalist kaza ve kader doktrini insanın hürriyetini tamamıyla inkâr etmekte idi. Daha sonraki yüzyıllarda Calvin'in bu doktrini salıklarınca reddedilmiş olmakla beraber Calvinist tipi Protestanlık tolerans noksanlığından kurtulamamıştır.

Calvin için sadece iki dinî âyin olabilirdi: vaftiz ve komünyon âyinleri. Kilise içinde hiç bir tezyinat, resim veya süs bulunmamalı idi. Papazlar arasında mertebeler silsilesi olamazdı. Papaz sadece dua eden ve vaaz veren kişi olmalıydı. Calvin, ortaya koyduğu doktrinin doğrudan doğruya Tanrı'dan mülhem olduğunu iddia ediyordu. Luther'in İncilin tefsirinde kabullendiği vicdan özgürlüğünü reddediyordu. Kendi doktrinine göre amel etmeyenleri kılıçtan geçirmeyi öngörüyordu. Bu anlayışla Calvin ibadet bakımından giriştiği reform hareketine örf ve âdetlere kadar götürdüğü bir ahlâk reformunu eklemek istiyordu.

Bu katı görüşleri birçok Protestanı kendisinden uzaklaştırmıştı. Bununla beraber Calvin Fransa'da birçok taraftar kazanmayı da başarmıştıdır. Fransa'da katoliklerin yanında bir akalliyet teşkil etmekle beraber Hugnots'lar siyasî olayların doğmasına ve hatta krallığın tehlikeye düşmesine sebep olmuşlardır. 1589'da Valois hanedanı varis bırakmadan sönmüştü. Yerine geçen veliaht mevkiindeki Henri IV Protestandı. Katolikler buna şiddetle muhalefet etmişlerdi. Henri IV katolikliği kabul ettiğini beyan etmek suretiyle husumete son verebildi. Din kavgalarının önüne geçebilmek için Henri IV Nantes Fermanı diye bilinen emirnamesini yayınladı. Bu suretle Fransa'da Toleros politikası kabul ediliyordu.

Bu devirde Fransa'daki kilise mensupları, Avrupa'nın diğer memleketlerindekiilerden çok daha kültürlü ve görevlerini hakkıyla yapan bir sınıf halinde idi. Bunlar din konusunda çok müsamahalı davranırlardı. Birçok suiistimallere rağmen toplumun iyiliğine hizmet ediyorlar ve bunu yaparken Romadan müstakil hareket edebiliyorlardı.

Fransa'da da 1523'te Lefevre d'Étaples adında bir hümanis filozof tarafından İncil Fransızcaya tercüme edilmişti. (Luther İncili Almanca'ya Wartbourg şatosunda 1521-1522 yılları arasında tercüme etmişti. Bu tarihten önce 1453'ten itibaren İncilin en az on altı defa tercüme edildiği söylenir). Fransız filozofu da, tıpkı Luther gibi dinî esasların doğrudan doğruya ana kitaptan öğrenilmesi fikrinde idi. Bu da gösteriyor ki, Fransa'da zihinler Luther'in temayüllerine açıktı. Bu fikirler önceleri sanat erbabı arasında yayılmıştı. Bunlara «mekanik insanlar» diyorlardı. İşi bir az da küçükseme temayülünde olan katolik inançlı Fransız tarihçileri bu meslek erbabı arasında özellikle şunları sayarlar: kavaflar, ayakkabıcılar, marangozlar, dülgerler, halat ö;rucüleri, yün tarayıcıları, dikiş işleriyle uğraşanlar ilh.. Bunların arasında bir şehirden diğerine serbest gidip gelebilen sanatkârları da zikr ederler ki, bunlar bizim bildiğimiz duvarcılar, yani Franc-Masonlardı. Daha François I. zamanından itibaren Protestanlığa geçmiş olan bütün bu sanatkârlara ilk zamanlarda müsamaha gösterilmekte idi. Bunlara bir kısım din adamı da karışmıştı. Böylece az çok kuvvet kazanan bu adamlar kendilerine gösterilen toleransa aynı toleransla mukabele etmesini başaramamışlardır. Calvin'in sert doktrinine bağlanan kişilerin etkisiyle birçok yerde Fransız Protestanları Katolik doktrinine karşı açık açık husumet hareketlerine tevessül etmeğe başladılar. İşte bu hareketlerle başlayan Protestanlığın sebep olduğu din kavgaları IV. Henri devrine kadar bütün şiddetiyle devam edecek ve meşhur Saint-Barthelemy gününde vahşet derecesine kadar çıkacaktır.

1534'te Fransız Protestanları Meryem Ananın heykellerini kırıyor ve yakıyorlardı. Bu vandalizm hareketi Katolikleri kızdırdı. Birinci François'ın müsamahakâr davranışına karşı bu şekilde hareket eden Protestanlardan birçokları cezalandırıldı ve bunların arasından 40 kişi yakıldı. Bu hareket hemen merhamet hislerini tahrik etti. Bazı Katolik papazları bile bu adalet tatbikatını çok vahşiyane buldu. Papa da krala yazdığı bir mektupla Tanrının bu dünyada affı daha uygun bulunduğunu bildiriyordu. Bu sayede birçok Luther doktrini saliki hapisten kurtulabildi. Bununla beraber karşılıklı tahrikler devam ediyordu. Güney eyaletlerinde aynı şekilde birçok mahkûmiyetler görüldü. Hatta birçok Protestanın esir gibi satıldığı öğrenildi. Birçok layik kimseler de gösterilen toleransı hoş karşılamıyordu. François I'den sonra kral olan Henri II protestanlara karşı şiddeti artırdı. Af isteyen Hugnots'lar ölümden yakayı sıyrabiliyor, fakat af istemeyenler ölüme mahkûm ediliyorlardı. Bunlardan halka hitap etmeyecekleri hakkında söz verenler önce öldürülüyor, son-

re yakılıyordu. Bu sözü vermeyenlerin ise önce dili kesiliyor, sonra ateşe veriliyordu. Bu şiddet hareketi Kalvinistleri sindireceğine, bilâkis önemli bir grup teşkil edecek kadar çoğalmalarına sebep olmuştur. Paris'te Kalvinistler bir sinot meclisi bile kurdular. Asil kişilerden birçokları Kalvlnizme iltihak etti. Böylece önceleri bir bakıma sadece meslek erbabının intisap etmiş olduğu Kalvinizm karakter değiştirerek asillerle birlikte mukavemet sahibi olmağa başlamıştı. Böylece silâhlı çatışmalara gidebilecek bir kuvvet halini alan Kalvinistler, aralarına katılan Prince de Condé gibi kişilerle beraber olunca, kral ailesini ciddi düşünmeye sevk etti. Cardinal de Lorraine'in de katıldığı bir kolejde iki mezhep arasında anlaşma imkânları arandı. Ancak tolerans fikrinden yoksun olan tarafların anlaşması mümkün olmadı. İki taraflı tecavüzler birbirini takip etti. Kâh katolikler ellerine geçirdikleri hügnotsları öldürüyor, kâh protestanlar katolikleri yok ediyordu.

İşte bu olayların devam ettiği bir sırada, Kral Charles IX'a yapılan taziyik sonunda, Catherine de Guise ile Duc de Guise'in tertiplediği meşhur Barthelemy katliamı vuku bulmuştur. Bunlar Hugnots'ların krala suikast hazırladıklarını, krallığın tehlikede olduğunu söylüyorlardı. Bu sebeple bütün Hugnot şeflerini öldürmek gerekli idi. Kral bu işe pek taraftar gözükmüyordu, ama tazyik altında şöyle demişti: Onları öldürün, fakat sonra şikâyetle bulunacak bir tanesi çıkmamalı!» Böylece Duc de Guise, Paris belediyesi ile mutabık kalarak 24 Ağustos 1572'de Saint Barthelemy günü bütün Protestanları kılıçtan geçirmeği kararlaştırdı. Gerekli tedbirler alındı. Katliâm, bir tedip hareketi gibi gözükmesi için gündüz yapılacaktı. Halbuki daha gece yarısından itibaren çanların çalınmasıyla harekete geçildi. Yüzlerce ve yüzlerce Protestan anı baskınlarla öldürüldü, cesetleri sokaklara, sulara atılırken, müstabbel Henri IV, (Navarre kralı) Charles IX'un odasına götürülerek ölüm tehdidiyle Katoliklik kabul ettiriliyordu. Halkın işe karışmasıyla katliâm umumileşti, kral ve belediyeler hareketi durdurmak istedilerse de katliâm 26 Ağustos gününe kadar devam etti ve bir çok şehirlere aynı şiddetle sirayet etti. Bu harekette öldürülenlerin resmî sayısı 8000'dir. Hakikatte sayı bunun çok üstünde idi.

Verilen emirleri uygulamayan şehirlerde birçok Protestan ölümden kurtulabildi. Hareket bittikten kısa bir süre sonra akli başına gelen halk Barthelemy hareketini muhteris bir kadının şahsî cinayeti olarak niteledi. Birçok yabancı krallar bu vahşeti takbih etti. Papa kendisinin işe rıza gösterdiği hakkındaki söylentiyi alenen yalanladı. Char-

les IX'un kayın pederi olan Austurya imparatoru bu katliâmı korkunç «bir kan banyosu» diye ayıpladı.

Bu vakadan hemen sonra Kalvinistler La Rochelle'de silâhlı mukavemet geçtiler. Şehir muhasara edildi. Fakat vicdan azabı içinde kalan Kral Charles IX, harbi durdurdu ve 1573 yılı temmuz ayında sulhu kabul ederek vicdan hürriyetini ilân etti.

Barthelemy vakasından sonra daha birçok din kavgaları Fransa'yı deşet içinde bırakmıştır. Nihayet Henri IV, 13 Nisan 1598'de Nantes fermanı ile bu harplere bir son verdirebildi. Bu emirname ilk defa kesinlikle tolerans devrini açıyordu. Bu fermanın değerini anlayabilmek için hatırlamak gerekir ki bu devirlerde, Almanya'da, İngiltere'de, İspanya'da insanlar kralların bağlı bulunduğu dine bağlanmak zorunda idi. Aksi halde ya ölümle veya en azından memleketi terk etme mecburiyetiyle tehdit edilirdi. İlk defa Fransa'da din ve âyin serbestliği açıkça kabul ediliyor ve bu karar gayri kabili rücu olarak ilân ediliyordu. (Irrévocable.) Fakat maalesef bu müsamaha fermanı ancak bir asır kadar yürürlükte kalacak ve sonunda yine Madame de Maintenon isminde müteassıp bir kadının tesiriyle «Güneş Kral» unvanına lâyük görülmüş olan On Dördüncü Louis tarafından ilga edilebilecekti.

Dördüncü Henry Fransa'da büyük bir kral (*) hatırası bırakmıştır. Ondan sonra gelen on üçüncü ve on dördüncü Louis Fransa'da mutlakiyet idaresini geliştirmişler ve bütün kudret krallık emrinde toplanmıştır. Bu kudretin uzun yıllar idaresini iki meşhur kardinal ellerinde tutmuşlardır: Richelieu ve Mazarin. Bu süre içinde bizim notlarımız için konu olan olaylar Louis IX'un Papalık ile kilise üzerinde otorite tesis etme bakımından cereyan eden ihtilâflar, bazı dinî tarikatların lağvı (Jansenitler gibi) ve Nantes Fermanının ilgası hâdiseleridir. Bunlardan burada yalnız Nantes Fermanının ilgasını açıklamakla yetineceğiz. Katolik kilisesine bağlı olmakla beraber, Louis XIV tıpkı anglikan kilisesi için olduğu gibi kilise üzerinde mutlak otorite sahibi olmak istemiştir. Fakat uzun müzakerelerden sonra Papa ve On Dördüncü Louis karşılıklı tavizlerle bu meseleyi kapattılar. Jansenistlere gelince, bu tarikat salikleri arasında birçok meşhur kişiler bulunuyordu. Racine onlar tarafından yetiştirilmişti. Jansenistlere göre Tanrı seçtiği insanlara selâmeti sağlayacaktı. İsa bütün insanların kurtuluşu için değil, ancak seçkinlerin kurtuluşu için ölmüştü. Bu

(*) Le Grand Roi : Büyük Kral

doktrin hemen hemen Calvin'in doktrinini andırıyordu. Jezüitler bu doktrinle mücadele halinde idi. Jansenistlerin Kralın hasımlarıyla - Fronde'cılarla - temasa geçmiş olmaları neticesinde On Dördüncü Louis onların tarikatlarını lağvetmesine karar verirdi. Nantes Fermanı Fransa'da dinî kavgalara son vermiş ve hakikî sulh ve sükûnu sağlamıştı. Bununla beraber Louis XIV hükümdarlığının daha başından itibaren Protestanları yeniden Katolikliğe kazandırmak arzusundan kendini alıkoyamamıştır. Bu işi Nantes Fermanının hükümleri içinde sağlamamak istiyordu. Bu tutum belki hukukî idi, fakat oldukça riyakâr bir tutumdur. Zira yirmi beş yıl müddetle Protestanlar, bir takım tefsirlerle baskı altında bırakıldı. Protestan çocukları, akıl çağına geldikleri iddiasıyla daha yedi yaşında iken protestanlığı ve katolikliği kendi arzularıyla seçme mecburiyetinde tutulma gibi gülünç baskılara maruz bırakılıyordu. Binlerce kimse zorla Katolikliğe geçiriliyordu. Louis XIV'ün gizlice evlendiği meşhur Madame Maintenon önceleri Calvinistken sonraları Katolikliği kabul etmiş ve Katolikliğe müteassıbane bağlanmış ve Louis XIV'ün dindarlığını tahrik ederek Protestanlara kabul edilen din ve vicdan hürriyetine son vermesini sağlamıştır. Uzun süreden beri devam edegelen din değiştirmeler sonunda artık Fransa'da pek az Protestan kaldığı iddia ve bahanesiyle Henri IV'ün Nantes Fermanı nihayet 18 Ekim 1685'te hükümsüz ilân edilmiştir. Fermanın ilgası hemen bütün Fransız milletince alkışlanmıştır. Bossuet, Racine, La Bruyère, La Fontaine gibi birçok yüksek şahsiyetler bu alkışa iştirak etmişlerdir. Yalnız iki kişi vicdan hürriyetine karşı olan bu hareketi takbih etme cesaretini gösterebilmiştir: Vauban ve Saint-Simon. Yalnız bunlar, fermanın ilgasının kötü neticelerini seziniyebilmişlerdir. Fransa marşallerinin en meşhurlarından olan Vauban şöyle diyordu: «krallar tebaalarının can ve malları üzerinde hap sahibidirler, fakat onların kanaatlerinin asla sahibi olmazlar, zira onların iç duyguları kralların kudretinin dışında kalır.»

Fermanın ilgasınının hemen arkasından XIV. Louis hatasını anlamıştı ama geç kalmıştı. Zorla katolikliği kabul etmiş olan binlerce Protestan, fermanın ilgasından hemen sonra açıkça Protestanlığa dönme cesaretini gösterdiler. Tabiatıyla bunlar hakkında en şiddetli kararlara gidildi. Mahkûmiyetler bir birini takip etti. İşkenceler başladı, birçok Protestan küreğe mahkûm edildi. Ve en önemlisi binlerce Protestan ailesi memleketlerini terk etti. Bunlar arasında birçok ilim adamı ve sanat erbabı bulunuyordu. Bunların çoğu Hollanda ile İngiltere'ye geçtiler. Yüz senelik sükûnet devrinde büyük gelişme gösteren sanayi ve

ticaret erbabı meslek bilgilerini beraberlerinde götürdüler. Fransa bu yüzden pek çok ziyana uğrarken Protestanların hicreti sayesinde sözü geçen memleketler büyük kazanç sağladılar.

Avrupa'da tarihî gelişmelerle ilgili olarak vicdan ve fikir hürriyetini kısıtlayan olaylar hiç şüphesiz burada özetlediğimiz din kavgalarından ibaret değildir. Şu kadar var ki sosyal hayatın bütün müeyyideleri din esaslarına bağlandığı cihetle bunları diğerlerinden önemli kabul etmek yerinde olur. Bütün Ortaçağ ve Renesans devirleri dinî sultadan kurtulamamıştır. Fikir ve sanat adamları kilisenin dogmalarına karşı en küçük bir inhiraf hali gösterebilirler, Tanrı adına en büyük cezalara çarpılma durumuna düşebilirlerdi. Tanrının insanlar için gönderdiği ilâhî emirleri kilise kendi mantığına göre ve istediği ölçüde tefsir ve tatbik ediyordu. Buna karşı koymaya kalkanlar aklın hiç bir zaman kabul edemeyeceği kararlarla işkencelere mahkûm ediliyor, atşe veriliyordu. Bu mantıksız tasarruflara sahip çıkanlara karşı harekete geçip de başarılı sonuçlara ulaşanlar, bir süre sonra yeni yeni dogmalar icat ederek, aynı yolda hükümler vermeye kalkıyordu. İşte Protestan kiliseleri, işte Calvin'in icraatı.. Renesansın yetiştirdiği Galilée gibi ilim ve fen adamları fikirlerinin yanlış olduğunu ve dalalete sapmış bulduklarını alenen beyan ve ikrar etmeden canlarını atşeten kurtaramıyorlardı.

Bütün bunlara rağmen hakikat hiç bir zaman ortadan kaldırılamamıştır. Can korkusu insanları sindirebilmiştir, fakat hakikat yok olmamıştır. 16. yüzyıldan sonra artık bütün Avrupa'da fikir hareketleri hızlanmış, 17. yüzyılda her tarafta ve özellikle Fransa'da hümanist görüşler kökleşmeğe başlamış ve nihayet 18. yüzyılda fikir ve vicdan özgürlüğü bütün Avrupa'ya hâkim olmaya başlamıştır.

Ortaçağın başlarından itibaren panoramik bir görüş halinde özetlediğimiz Batı Avrupa'nın gelişmeleri arasında Franc-Masonluğun yeri nedir? İngiltere'de az çok eserleriyle belli olan operatif masonluk Avrupa'da ne haldedir? Bunların teşkilâtı nedir?.. Maalesef bu hususta İngiltere'deki kadar bilgi mevcut değildir. Hür masonların mevcut olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Ancak, Avrupa'da hür mason örgütleri. 18. yüzyılın başından çok önce tamamıyla kaybolmuş, bu nevi cemiyetlerin hepsi ya kendi kendilerine sönmüş, yok olmuş veya kralların emirleriyle ilga edilmişlerdir. Bununla beraber, İngiltere'den Avrupa'ya geçen spekülâtif masonluk hiç bir zaman yadırganmamış,

ve eski zamanlardan kalma mason ruhu yeni teşkilâtı hemen geçmiştir.

Avrupa'da uzun yüzyıllar boyunca cereyan eden tarihî olaylar ve özellikle din kavgaları Avrupa spekülâtif masonluğunun gelişmesinde ve bugünkü oldukça liberal davranışlarına etkili olmuştur. Ortaçağ ve Renesans devrinde Avrupa'nın bütün güzel yapıtlarında emeği bulunan Avrupa operatif masonları, 18. yüzyıldan çok önce bütün teşkilâtlarını kaybetmişler, merkezî otoriteden mahrum kalmışlardır. Son asırlarda izine rastlanan kompanyonaj derneklerinin her biri prensler veya krallar tarafından kapatılmış, bütün kardeşlik örgütleri yasaklanmıştır. Bu suretle Avrupa'da spekülâtif masonluğun kuruluşunda hür veya kabul edilmiş masonların müşterek veya müstakil hiç bir locası kalmamıştır. Bu itibarla yeni şekliyle masonluğun İngiltere'den alınması tabii olmuştur. Bununla beraber Avrupa'da gelişen yeni spekülâtif masonluk Avrupa'nın eski mason localarının liberal görüşlerine ve özellikle fikir ve vicdan özgürlüğüne büyük bir sadakatle bağlı kalmış ve her türlü doktrinal görüşlerden uzak kalmaya gayret göstermiştir. İki buçuk asırlık gelişmeler iyice tetkik edilince bu hakikat açıkça belli olmaktadır. Grand Orient De France'ın 1876'da aldığı karar bile bu anlayışın bir sonucudur denilebilir. Her ne kadar bu kararda masonluk ölçüleri aşılmış ise de, bütün Avrupa obediyanları fikir ve vicdan özgürlüğüne bağlılıktan hiç bir zaman ayrılmış değildir.

Özetlediğimiz tarihî olaylar, bundan sonraki kısımlarda muhtelif Avrupa memleketlerindeki mason teşekküllerinin gelişmelerini kolaylıkla kavramağa yarayacaktır.

AHÎ'LİĞE DAİR

I

Ahîliğin nerede ve kimin tarafından kurulduğunu tam olarak bilememekteyiz. Bildiğimiz, Ahîliğin bir insan müessesesi olarak kurulduğu ve her insanın, bu yolun yolcusu olmak gerekliliğidir. Ahîliğin mensup ve bağlı bulunduğu **Fütüvvet yolu**'nun bize bir insanlık yolu olarak açılmış bulunduğunu şöylece biliyoruz. **Eflâkî Ahmet Çelebi, Arifler menkıbesi** adlı kitabında (1). «-Ahîliğin bütün esnaf teşkilâtını içine alan sosyal bir teşekkül olduğunu kaydettikten sonra. Ahîliğin yollarına, erlik ve yiğitlik denir, onların bu yol ve erkâ-

nını gösteren kitaplarına da **fütüvvetname** denir» demektedir. Ahîliğin Orta Asya'da önemli bir tarikat halinde ortaya çıktığı söylenir (2). **İbni Batuta**'nın meşhur Seyahatname'sinde (3), ifade edilmektedir ki, bütün insanların **kardeş** oldukları görüşü üzerinde duranlara göre Ahîliğin tamamıyla sosyal yapıda kalan ve kendi dışlarında kalanları doğru yola sevk edebilmek için gizli çalışan bir toplum olduklarını söylemek mümkündür. Ahî olmak için mutlaka bir dine ve meselâ yalnız Müslümanlık dinine bağlı bulunmak zorunluğu yoktur ve Allahını ta-

Dr. Sırrı ALIÇLI

nıyan, kitabî bir dine bağlı olan her insan Ahî olabilir. Aşağıda arz edeceğimiz prensiplerini kabul ve tasdik eden her insan, hangi dine bağlı olursa olsun Ahîliğe kabul edilebilir, dinini de muhafaza edebilir.

Bütün tereddütlü görüşlerin sebebi, Ahîlerin prensiplerine dair yazılı bir eser bırakmamayı âdet edinmiş olmaları ve bunların bu prensipleri muhtelif şekil ve surette şifahî telkinlerle yapa gelmiş olmalıdır. Ahîler hakkındaki neşriyat daha çok Ahî olmayanların yazdıkları tahminlere bağlıdır, diyebiliriz. Yalnız unutmamalıyız ki hakikaten ahîlik esasları hakkındaki bilgimiz, ilmî bir bilgiye aslâ dayanmaz.

Ahîliği bir derviş teşkilâtı olarak da sunan bu organizasyon **iyi, doğru, verimli** bir çalışmaya insanı olduğu gibi, işçi ve esnafları da sevk gayesini güden bir teşekkül olduğunu da söylemek mümkündür.

Ankara'da kurulmuş bulunan ve tahminen XIV. yüzyılda Osmanlılar tarafından kaldırılan Ahî cumhuriyeti ve bunun başkanlarına (Şerafettin Mehmet Ahî, Ahî Hüseyin) bakarak, Ahîlerin kaynaklarının Arap, Filistin, İran ülkelerinde olduğunu düşünmenin pek uygun olmdağını kabul etmek mümkündür. Çünkü şahsî görüşümüze göre Ahîlerde ge-

nel prensipleri bakımından **Manischeique** bir ahlâk görüşü vardır ki bunun ahîliğe, Ahî büyükleri ve aynı zamanda Melâmîlikteki müstakbel ahî ve sonra Bektaşîliğin müstakbel nizamını kuranlar tarafından konulmuş olması da mümkündür. Esasen Melâmîliğin Ahî teşkilâtı içindeki önemli etkileri düşünülürse, Mani dinindeki üç ahlakî prensibin, yani «**elige, dilige, belige** mukayyet ol» kaidesinin hemen hemen aynen Bektaşîlikte de mevcut olması veya bunun Ahî tarikatinde Bektaşîliğe kabul edilmesi tabiidir. Buna bakarak Ahîlik ve ondan ayrılan tarikatlar, insanları fakir, orta halli, zengin gibi derecelemeyi ıslah ederek, kardeş olarak kabul etmek suretiyle onları bir toplum içinde toplamak keyfiyetine gelmiş oluyor, Ahîlik, bundan dolayı insanlığın Ahîlik dereceleri üzerinde yetiştirilmesi, lüzumuna inanarak, bütün küçük sanatkâr ve esnafı aralarına alma gayretindedir. Bu sebebledir ki kendi kendilerine bütün insanî tarikatların **Sosyal vecibelerini** tatbik ve kabul yolunda olmaları gerekir. Tıpkı masonluktaki gibi bunların da meslekî sıraları olacaktır; böylece bir birini tanımakta, özel işaretleri ve sembolleri de mevcuttur sanırım.

Böylece Ahîliğin **Sendikal bir kuruluş** olduğunu İngiltere'deki

Guild sosyalizme'ine benzeyen taraflarının da mevcut bulunduğunu ve ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun gelişme safhasındaki ekonomik yapısının Ahîlere dayandığını, bu organizasyonun ve bu temellerin bozulmaması için bunların, esasları dışında zaten bozulmuş bulunan, güya dini prensibe bağlamak ve böylece ahîlik ve doayısıyla kardeşliğin ortadan kalkarak, ahîlik teşkilâtında insanların birbirlerine düşman kılındığını söylemek mümkündür. Unutmamalıyızki bu dinsel ilkeler, müslümanlığın ortodoks ve sünî yolu değil, Heterodoks (ortodoksiye yani dini hayat aykırı) bir yolu tutma temayülünde idi. Esasen Ahîliği bu yönden de bugünkü sendikacılık bakımından uygun bir görüş olarak almak mümkündür, denebilir. Bu cephesiyle de Ahîlik; istihsalde standardizasyonu, elde edilen malı piyasaya sürmekte, fiat birliği, kalite birliği, satışta birlik ve eşitlik,... gibi özellikleri de sinesinde topluyordu. Çalışan bütün insanlar hangi din, mezhep ve tarikatte olursa olsunlar bu sendikalara dahil olabilirlerdi (5). Aslında eğer bu yolda yürürsek Ahîliğin sekizinci yüzyıla kadar uzanan ve IX. yüzyılda Horasan, Bağdat ve Şam'da gelişmiş bir toplulukta çalıştığı söylenen ve (Kâbusname) de de adı geçen bir insan olarak «Fereci Zincanî» nin

-ki 1065'te vefat etmiştir- bildirildiğine göre, tasavvufî yollu esnaf teşkilâtının, ahîliğin Hacı Bektaş'tan daha evvel olduğunu yani Melami'lere kadar bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Amma buradaki zorluk, Fereci Zencanî'nin anlaşılması, hayatının tetkiki ile mümkün olabilir. Öte yandan Burgazî'nin Fütüvvetname'sinden anlaşıldığına göre, Fütüvvet mesleğinin Selmanı Fârisî'den başlayarak Abbasî halifesi Nasıreddin'e ve bundan da Salâhaddin Eyyubî'ye geçmiş. Burgazî eserinde ahîlik adabının yedi yüz kadar (farz) ı bulunduğu ve bunların hepsinin ahî şeyhlerinin bildiği ve ahîlerin ise sadece 124 farzı bildiklerini ve ahîliğin bir kolunun Ali, diğer kolunun Ebu Bekir olmak üzere ikiye ayrılmış bulunduğunu ve bunların âdet, erkân, kılık, kıyafet, tarikat ile beraber dokuzaya ayrıldığını, her Ahînin ikisi «yol», biri de «yol atası» olmak üzere üç şahsı tutması lâzım geldiği, Ahîlik derecelerinin sıraları ve sair özelliği hakkında «batınî» olduğu anlaşılmaktadır.

II

BİR PARÇA TARİHLE TEMAS

Yukarda işaret ettiğimiz gibi Ahî tarihi hakkında kat'î olarak bilgimiz hemen hemen pek mahduttur. Tarih ve tasavvufu uğraşan kardeşlerimiz bu hususta lütüflerini rica etmek isteriz.

Şüphesiz hiç bir sosyal organizasyonun köksüz olamayacağına olan inancım, beni böyle bir himmetin gösterilmesini ricaya sevk etmiştir. Ahîlikte mutlaka bir sezîş, bir düşünüş ve adap ile erkân hakkındaki derin bir teemmül ve sair bir sürü esasların ortaya konması, bunların münakaşası ve dizi içinde hazırlanması... vesaire gibi bir kuruluş ve konusu vardır ki, bunun bilinmesiyle Ahîliğin hangi yoldan karşımıza çıkabildiğini anlamak imkânını bulabilelim. Filhakika Ahîliğin gerek kuruluş ve gerekse çalışması bakımından çok, pek çok gizli bir yaşayışları ve tekke veya zaviyelerinin aynı gizlilikte çalışmaları, yazılı bir vasika bırakmamadaki itinaları, Ahîliğin gizli kalan sebepleri arasında mütalâa edilebilir. İşte bu imkânsızlıklar karşısında Ahîliğin kaynaklarını ancak bulabileceğimiz bazı Ahî prensipleriyle ve bu prensiplerin tarihî kaynaklarına bağlayarak, devirlerindeki felsefî ve tasavvufî görüş, tarikat adap ve sistemleri... gibi hususlara bakarak bazı tahminî görüşleri bulmak belki mümkün olur.

Ahîliğin bir fütüvvet tariki olduğuna ve fütüvvetin bir yiğitlik olduğuna dair görüş ile meseleyi ele alırsak, Orta Asya'dan kopup gelen Türklüğün, bir millî karakter taşıması ve bilinen bu

karakterin eski devirlerde, iyiliğe bağlı bir yiğitlik ile başlaması, vahşiliğini geride bırakmış insanlığın ilk kendine gelme ve hayvanlığı bırakarak insanlığa yönelme yoluna başlangıç olarak kabuledebiliriz belki. Bu yolla başlayan medenî insanlık yavaş yavaş ileriye doğru gittikçe, ferdî ve şahsî görüşlerle toplum görüşleri mücadeleye başladı ve ne yazık ki tarihte gördüğümüz ve hâlâ içinde çalkalandığımız gibi bu mücadele olduğu gibi devam etmektedir. İşte Ahîlik de bu hengâmeler arasında bütün insanlara «buyurun gelin» diyerek ortaya çıkabilmiştir. Osmanlı tarihi bakımından düşünürsek, Şeyh Edbalî'nin Eskişehir civarındaki Ahîlerin şeyhi olduğu ve Ahî olduktan sonra kızını verdiği bir uç beyi olan Osmanlı saltanatının ilk beyi olan Osmana kadar gitsek dahi, bu bize herhangi bir ip ucu olamaz ve olsa olsa Osmanlı tarihinde Ahîlerin büyük yardımlar meselesini ortaya çıkarabilir ve 13. yüzyılın sonu bize Ahîlik bakımından kat'î hiç bir şey söylemez gibime geliyor. Öteden şarktaki yiğitlik ile garpteki şövalyeliği düşünürsek, ve bunların münasebeti üzerinde durursak, Hıristiyanlık şövalyeliğini anlayabilmek için «fütüvvet» tarihinin tetkikine ve bunun bilhassa Ahîlik bakımından ince -

lenmesine lüzum vardır ki, bunun da katoliklik esaslarından evvel meydana gelmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Bir fütüvvet yolu olarak aldığımız Ahîliğin de, muhtemelen İslâm'dan, İsa'dan evvel şarkta gelişmiş bir Budizm ve Konfüç-yüscülük (8), üzerine kurulduğu ve bu felsefenin orta şarka doğru yayıldığı sıralarda bu fütüvvet yolunun meydana çıktığı düşünülebilir. Büyük âlim Fuat Köprülü'nün Bartholde tercemesine ilâve ettiği kısımda şöyle demektedir: «Ehli sünnet akidelerine muğayir akideler bazı Türk tarikatlarında, Mani tesirlerinin bulunduğunu küçük bir misal ile teyit edelim. Maniheizmin üç büyük ahlâk prensibi olan «elin, belin, dilin mahfuz kalması», prensiplerinin aynen Bektaşilikte de mevcut olmasına bilhassa işaret etmeliyiz (10). Köprülü'nün bu fikirlerine uyararak şöyle bir görüş, bize pek yabancı gelmemektedir: Mani dinine mensup olanlar, İran'dan kaçırmaya mecbur olduktan sonra, Semerkant civarında oldukça kuvvetli bir koloni tesis etmişlerdi ki, bu göçmenler burada sükûnetle ve kendi görüşleri içinde yaşayacak değillerdi şüphesiz. Onlar kendi dinî ve sosyal görüşlerini, buralarda yavaş yavaş ve hiç bir reaksiyona meydan vermeyecek tarzda yayacaklardı. Böylece

Türklerin Orta Asya'da bir dinî akide ortaya koymuş olabilecekleri ve bu suretle Mani dini mensuplarının İran'dan çıkmışlar, şöyle böyle İsa'dan sonra 400. yıldan 13. yüzyılın ortalarına kadar bu tesir altında kalmışlardır. Hacı Bektaşî Veli'nin düşüncelerini benimsemiş bulunan Ahmet Yesevî bektâşilikte ehemmiyetli surette yer almış bulunan «eliğe, beliğe, diliğe mukayyet ol» esasını Manilerden almış olamaz mı? (7). Bu takdirde acaba Ahîliğin bazı nasihatlarında bu üç kötülüğe işaret edileğediğine göre, Ahîliğin esasları bu yol ile maniheizme kadar uzatılmaz mı? diye düşünüyorum ki böylece Bektaşîliğin bir maniheizmin Anadolu'da kolu olduğu şüphesi gayri ihtiyarî ortaya çıkıyor.

Bu konuda Budizmdeki şu görüşler de dikkatimizi çekiyor. Budizmin, doğruluk emr eden ahlâkî Budist görüşleri şu beş esasa dayanır:

- 1 — Öldürmemek,
- 2 — Başkasının malını alma - mak,
- 3 — Yalan söylememek,
- 4 — Başkasının karısına taarruz etmemek,
- 5 — Sarhoş edici içki içme - mek, (11)

Burada başkasının malını çalmak, öldürmemek, (Eİ), yalan

söylememek (dil), başkasının karısına taarruz ve tecavüz etmemek (bel) demek değil mi?. O halde böylece «Eliğe, diliğe, beliğe mukayyet ol» esasının Budizme kadar gidebileceğini ve İsa'dan evvel V. yüzyıla kadar uzadığını söylemenin zor olmadığına işaret ederken, Ahîliğin, asıl yolu olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'deki Ahîler Ankara'yı merkez edinen ve şehirler civarında toplanmış Ahîlere hükmeden Ankara Ahî cumhuriyeti hükümeti aslında bir esnaf cumhuriyeti olup 1290'da kurulmuş ve 1354'e kadar yaşamış ve bu tarihte Gazi Süleyman paşa tarafından Osmanlı Devletine bağlanmış ve fakat Karaman Oğullarıyla münasebetlerinin devamı veya başkaca siyasî sebeplerle, I. Murat tarafından 1361'de işgal edilmiş ve tam bir surette Osmanlı idaresine bağlanmıştır.

Şurasını hatırlatmak yerinde olur ki Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunda Ahîlerin büyük payları vardır. Ahî reisi veya şeyhi olan Şeyh Edebali, kızını Osmanlı İmparatorluğu sülâlesini kuracak olan Osman'a ancak Ahî olduktan sonra vermiş ve bundan sonra Osman, Selçukluların düşme devrinde gerekli faaliyetlerde bulunmuştur. Şurasına da işaret edelim ki

Osmanlı ordusu ve halkındaki insanca görüş ve düşünüş o sırada Bizanslı Rumların dikkatini çekmiş ve imparatorluğun yıkılma safhasında, imparatorlukta Kale sahibi olan bazı tekfur ve Bizans beyleri de halkın başına belâ olunca halk, bir kurtuluş yolu olarak Türklerin asil ruhuna dayanan idaresine sığınmağa başlamışlardır. Bu esnada Ahîlerin misafirperverlik ve muhtaca yardım prensiplerini ve yabancıları zaviye ve tekkelerine alarak onlara baktıklarını da söylemek yerinde olsa gerektir.

Ahîliğin aslının mistik olduğunu ve sonra buna ekonomik anlayışın da eklendiğini ve böylece fütüvvet yoluna devam ettiğini de söyleyebiliriz (13) derken, Ahîliğin sosyal cephesine temas etmiş oluruz sanırım. Aslında tasavvufî bir esasa dayandığını sandığımız Ahîliğin toplum içindeki tatbikatında, insanları muayyen bir istikamete tevcih edebilmek için, ekonomik yollara uyacağı şüphesizdi. Bu yolda ileride Ahîlik ve amacını ters anlaması yüzünden kendisinin çökmesini hazırlayacak idi sanıyorum. Çünkü bir çok sosyal ve siyasal hareketlerin ve işlerin yanında ayrıca da, elde edilen malları birbirine uygun hale getirmek, fiat kontrolünü yapmak, malın kalitesini ayarlamak, eşitlik prensiplerine uymak, gibi

bazı hallerin, Ahîler arasında meydana getireceği politik tesirin bazı ihtilâflara yol açacağı ve bunun da Ahîliğin çökme yolunu hazırlayacağı kanısındayım.

Hülâsa, kökünü Budizmden aldığı sandığımız ve yeni bir felsefî ve tasavvufî kanaat olarak ve kapalı şekilde ortaya çıkan Ahîlik tarihini kolay kolay tayin mümkün değildir. Tasavvufî, felsefî, sosyal görüşler bakımından ele almakla bir esasa bağlayabileceğimizi sandığımız Ahî tarihini, kesin bir hükme bağlamanın kolay olmayacağını ve Mani dininin ilk şeyhi olan Pîrinin bu davada İsa'dan sonra ortaya çıkmasına ve 279'da da İran'da derisi yüzülmek suretiyle öldürüldüğünü de hesaba katarak, ta Budaya kadar, yani şöyle böyle İsa'dan evvel V. yüz yıla ve ilerisine kadar tarihi incelemek lâzım geleceğini tekrar etmek lâzımdır, derken bunun naçiz görüşlerimle hal olacak bir yol olamayacağını tekrar ifade etmek isterim.

III

AHİLİK PRENSİPLERİ

Ezoterik tarafı pek az, daha ziyade endoterik diyebileceğimiz bir iç âlemi içinde kaldıkları için, prensiplerini bütün teferruat ve tafsilatıyla arz etmemize imkân olamaz sanırım. Bu

sebeble Ahîlerin, bilginliğe ve bilgeliğe bağlı olan, cömertlik, muhtaçlara yardım, zulme uğrayanları kurtarma, insan öldürmeyi yasaklama, hırsızlık, kadına tecavüz, fazla zengin olmaya gayret, bir iş sahibi olma, okuma yazmayı bilme ve sair bir takım prensipleri olan bir yolun yolcularının aydınlığa getirilmesinin kolay olamayacağını takdir buyursunuz. Ben bunları bir sıraya koyarak, aynı zamanda, devleti koruyucu bir sosyal yardımlaşma kurulu olarak, bildiklerimi anlatmaya çalışacağım.

1 — Ahîliği daha iyi karakterize edebilmek amacıyla Ahîliğe kabul edilemeyeceklerin kimler olabileceğini anlatmak iyi olacaktır sanırım. Bunlar küfredenler, münafık ve karıştırıcılar, yalan söyleyenler ve yalan söyledikleri için falcılar, içki içenler, hamam tellakları, tellâllar, vadinî tutmayanlar, kan dökenler, başkasına tuzak kuranlar, hileli iş görenler, sattığı mallarda ihtikâr yapanlar gibi toplumun دائما nefret ettiği işleri görenlerdir. Ancak bunların arasındaki kan dökenlerden cerrah, yani operatör, kasap gibi, gayeleri insanın faydasına çalışanların, zamanın sosyal görüşü bakımından, kabuledileceğini ifade etmek lâzımdır. Görülüyor ki, hangi dinden olursa olsun bu vasıftaki insanlar Ahîliğe ehil in-

sanlar değildirler. Burada ilk Ahiler ve sonraki Ahiler olarak bunları ikiye ayırmak doğru olacaktır, zira sonraki Ahilerin politik ve ferdi durumlar bakımından çok büyük Ahiliği çöküşe kadar götürmüş olacaklarını söylemek isteriz. Bu bakımdan Ahî olmak isteyenlerin «insan olmak» gibi vasıfları olacaktır. Bunlardan başka, toplum içinde birçok sebeplerden kötü tanınmış insanları da Ahiliğe almazlar.

2 — Ahilik, kardeşlik ve insanlık,

Ahilerin kardeşlik akidesine bağlı olduklarını biliyoruz. Bu kardeşlik sebebiyle her Ahinin günlük kazancının bir kısmını şeyhine vermesi, şeyh tarafından münasip şekilde bütün Ahilere ve muhtaçlara sarfedilmesi, hattâ parası az teşekküllere veya genel merkezleri varsa oraya gönderilmesi, Ahinin kendisine lâzım olacak paranın da muayyen bir nisbette saklanması gibi hakikaten insana yakışacak bir teşkilât ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu arada, Ahilerin, bu iyi hareketlerinden dolayı gizli bir kommünist teşkilâtına bağlı olmaları gerekeceğini söyleyenler de vardır. Bu görüşlerin, Mazdek, karamite gibi kommünist telekkiler içinde buldukları düşünülebilir ama, Ahilerin bazı insanî prensipleri ka-

bul etmiş olmaları onları Mazdek görüşüne bağlayamaz ve kabul ettikleri üç şarta göre, Ahilerin Mazdek'ten çok evvel gelmiş bulunan Buda'ya bağlı olmalarını kabul etmek lâzımdır. Ahilik şartları arasında sosyal dayanışma, adalet ve güven gibi esasların yanında her Ahinin, içinde yaşadığı toplum fertlerinden, kendini ayrıca bir fert olarak alması ve Ahileri sosyal bir varlık haline, serbest evlenme yoluna sevk etmesi, Ahinin Osmanlı devrinde Osmanlı ordusunda, memleketi için harbe girmiş olması, çoluk çocuğuna ve karısına, bakması ve sonra bir Ahinin **Fütüvvete** kavuştuktan sonra yapacağı (doğruluk, fazilet üzere yaşamak, haram yememek ve harama dokunmamak, insanları sevmek gibi hususların bugün komünizm ile nasıl birleştirilebileceğini düşünmek yerinde olur. Esasen Ahiliğin, sadece üzerinde durduğumuz şeyler olmadığını ve bunların yanında, insanın tarihî gelişine bağlı amaçları, insanı insan olarak daha olgun hale koyabilecek daha pek çok esasları da olacağı ve böylece insanî bir üniversaliliğin içine bulmaya çalışacaktır.

Ahilerin yardım işlerindeki temiz görüş ve düşünceleri, onlara kommünist damgasını vurdura-

maz. Şair **Gülşehri**'nin 1317'de yazdığı **Mantıküttayır** tercümesinde (Ahîler için «**Ahîlikte birincisi Alın, ikincisi sofrâ, üçüncüsü kapının açık olması lâzımdır**» derken, bunun adını komünizm olarak adlandırabilir misiniz bilmem (14). Bunlara bakarak, Ahîliğin komünizm ile itihâm, onu kuranlara büyük bir iftira olur. Hele Simavnalı Şeyh Bedreddini Simavenî'yi hatırlayarak böyle bir itihâm yapılırsa bu, bir komünist kabul edilebilecek olan Bedreddin'i anlamamak ve tanımamak olur ki, doğru olmaz. Çünkü aşağıda belirtileceği gibi, Ahîliğin karakterini izaha çalışırken anlayacağız ki Ahîler, ne soyu soppu itibarıyla ve ne de Osmanlı İmparatorluğunun en zayıf ve karışık bir zamanda, yani Timur ve Yıldırım'ın Ankara'da karşılaştığı ve Yıldırımın mağlûbiyeti ile neticelenen 28 Temmuz 1402 harbi sonunda, Anadolu'da üç kardeşin birbirine isyan ederek Osmanlı saltanatının en tehlikeli anlarını yaşadığı bir devirde, İzmir Karaburun'unda başlayan Anadolu komünist isyanı, Kabakçı Mustafa ve bir Musevî olan Torlak Kemal ile birlikte Osmanlı ordusuna karşı durmuş olan Bedrettin asla Ahîlerle mukayese edilemez. Ahîlerin komünizmden ne derece uzak olduklarını **Ferdinand Grenard**'ın Ahî-

ler için söylediği şu sözlerle teyit mümkündür: «Ahîler, layık fakat bir silsilei meratibe dayanan, şehir ve kasabalarda büyük nüfuz sahibi bir nevi müslüman faşistlerdir» (15). Şu tarihi olayı da dinleyin : «Ahîler ticarî bir haksızlığa karşı Ankara'daki Osmanlı Paşasına müracaat etmişler, vali paşa istekleriyle ilgilenmemiş ve bunun üzerine bütün Ankara'daki Ahîler dükânlarını kapamışlar ve bugünün düşüncesiyle greve geçmişler, Ankara'yı işgal etmişlerdir. Mesele padişaha intikal edince Ahîlerin haklı oldukları neticesine varılmış ve yirmi gün sonra Ankaralıların haklı arzuları yerine getirilmiştir. Bu, haklı oldukları bir konuda Ahîlerin nasıl hareket ettiklerini bildiren bir işaret olsa gerekir (16).

3 — Ahî dereceleri özellikleri : Ahîliğin bilhassa sosyal konularda, iradesine sahip ve kendisine yabancı görüşlerde, sonsuz müsamehası olan, tam sosyal bir ahlâk istikâmetinde kanaat sahibi bulunan bir teşkilât ve bunun Ahîlik için bir zaruret ve mecburiyet olduğunu hatırlatalım. Ahîlerin çeşitli sosyal, tasavvufî, felsefî, prensiplerine Ahî edebiyatında «farz» dendiğini evvelce söylemiştik. Buna göre yeni Ahî olup tarikat derecelerinde yetişmek isteyen her cırağın; eli açık, bir marifet sa-

hibi, insana yakın, ve sabırlı yaşayarak, hâdiseler karşısında daima tevekkül ile çalışarak devamlı bir düşünüş ve görüş içinde bulunması, gerektir ve bütün bunların sosyal şartlara bir giriş olarak anabilir ki bu, çıraklıktır. Çıraklıktan kalfalığa geçecek her Ahî bilgi sahibi, yumuşak başlı, ne dense şükreden, kendi topluluğu dışında mümkün olduğu kadar kalabalık yer ve toplantılardan uzak kalmaya çalışan bir insandır. Tarikatın yolunu gösteren çıraklıktan sonra, kalfalık biraz daha ağırdır. Hem ferdî, hem sosyal vazifeler biraz daha hareketlenir ve zaman ve sırası geldiğinde usta olur. Ustalık; çıraklık ve kalfalığın emrettiği iş ve şartlar tamam olduktan ve namzet mesleğinde takdim kabiliyetini kazandıktan sonra varılacak üçüncü bir merhaledir. Üstalıktan sonradır ki insan manevî âlemde bir özgürlüğe sahip olarak iradesini kullanmak, yukarı derecelerden gelecek her emre uymak, Allaha inanmak ve bu inanış içinde, inandığı dinin ibadetini yapmak ve sonsuz bir kanaat sahibi olmak ve sonra tam ve eksiksiz ahlâk sağlığına sahip olmak ve böylece usta olduktan sonra, artık o yüksek derecelerdeki sosyal vazifeleri yapabilecek veya ilerde yapma yollarını arayabilecek bir duruma bağlanmak üzere yetişmiş olacaktır. Sonra

herkese yardım, iyilik etmek, aynı zamanda zikir etmek ve «ne verseler ana şakir - ne kılsalar ana şad» bir hale gelecek ve bu haller derece yükseldikçe daha da artacak ve her şeye şükredecek bir hale varacak, sonra topluma zararlı hallerden esaslı surette kaçınarak bunların aksini yapmakla kötülük ve hatta alçaklık yapmış olacağını düşünecek vasıflara erişecektir. Bütün bunlar bu ustalığın başında gösterilebilecek vasıflardır (*7).

BİBLİYOGRAFI :

1. Eflâki Ariflerin menkıbesi.
2. Prof. Dr. Ragıp Öner, Sosyal Sigorta örgütü, Cumhuriyet gazetesi, 27.1.1970.
3. İbni Batuta seyahatnamesi.
4. Barthold-Fuat Köprülü, İslâm medeniyeti tarihi, S. 65.
5. Halikarnas Balıkcısı, Zeybekler, Cumhuriyet gazetesi. 23/24 Temmuz 1965.
6. Prof. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, S. 183.
7. Ömer Rıza Doğrul Melâmet, S. 17.
8. Hayrullah Örs. Konfüçyüs.
9. Barthold Köprülü, İslâm medeniyeti, S. 106, 165, 194.
11. Feliciaen Schaley, Dinler tarihi, S. 74.
12. Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, Cilt II, S. 218.
13. Gölpınarlı, Pir Sultan Abdal. S. 5.
14. F. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar S. 184.
15. Fr. Grenard, Asyanın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü, S. 141.
16. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Türk Felsefeleri Antolojisi. S. 15.
17. İhan Yaros, Ahiler. S. 36.

« Papucunu dama atmak »

Selâhaddin E. İRDELP

Zamanla ve ihmal yüzünden mana ve medlûlünü kaybeden ve gerçek manası bilinmeden gelişi güzel sarfettiğimiz bazı tabirler hakkında tipik bir misal vermekle isterim.

Türkçemizde «papucu dama atıldı».. diye bir tabir vardır, bunu herkes, hakikî manasını bilmeden, dilediği tarzdan kullanır... İşte, izaha çalışacağım deyim budur...

Osmanlı İmparatorluğu devrinde, imparatorluk hudutları içerisinde, o zamanın Avrupa'daki operatif mason localarına uyan ve açık çalışan felsefi umdeler üzerine kurulmuş birçok esnaf teşekkülleri vardı... Ahîler... Yani kardeşlik teşkilâtı ile, esnaf loncaları...

Üzerinde ciltlerle eserler yazılmış ve köklü bir mevzu olan, bu fütüvvet teşkilâtına burada temas etmek yersiz olur...

Bidayette çok mükemmel kurulup, teşkilâtlanan bu örgütler, maalesef zamanla araya giren ırk, din, mezhep tefrikleri yüzünden izmihilâle uğramışlardır...

Her mesleğin, ayrı bir loncası ve her loncanın bir ağa ve fütüvvet meclisi vardı... Bu meclis ve ağa, lonca üzerinde, kat'î hükümrandı... İstanbul'un muhtelif yerlerinde kurulmuş loncalardan, bilhassa Eyüp'teki Otakçılar ve Paşmakçılar ki bu semtler bu gün dahi aynı adla anılırlar... çok önemli birer kuruluşlardı... Bunlardan, Paşmakçılar, yani ayakkabıcılar loncasında, diğer loncalarda olduğu gibi, mesleğe, çırak olarak intisap edilir, muayyen zaman imtihan ve merasimden sonra kalfa ve son olarak usta rüthesi ihraz edilirdi. Bütün bu terfilerin, muhteşem ritüelik merasimleri vardı. Bir sanatkâr, ancak usta imtihanını kazandığı takdirde, merasimle peştemel kuşanır ve adına tezgâh tesis edebilirdi.

Tezgâh sahibi her usta, imalatının bir kenarına, kendi remzini taşıyan bir âlamet koymak mecburiyetinde idi. (Ameli Salih usta gibi). Bu mamul, herhangi bir kusurdan müşteriyi memnun etmez ise, müşteri o malı lonca ağasına getirerek, şikâyetle bulunur, lonca ağası, lonca meclisini toplayarak, imalât ve işçilik hatası veya malzeme noksanlığı tesbit ettiği takdirde o ustayı lonca meclisine davet ederek ifadesini alır ve suçu sabit olduğu takdirde, elindeki bahis konusu pabucu omuzundan aşırarak dama fırlatır atardı. Bu suretle, pabucu dama atılan usta, hiç konuşmadan ve kemali ihtiramla, peştemalını çıkarır, dürer ve öpüp başına koyduktan sonra, lonca ağasının ayağının dibine bırakarak meclisi sessizce terk eder ve takdir edilen bir müddet veya ebediyen sanatla iştiğal edemezdi...

***Cömerdin taamı şifa,
hasisinki ise derttir***

Hadisi Şerif

Genel görünüşü ile Masonluk

İbrahim HOYİ

Çok eski devirlerde, milletler, fen, güzel sanatlar, sanayi gibi bilimlerle din bilgilerinin bir kısmını gizlice okutup öğretirlerdi. Bu arada, eski Mısırlıların, türlü insan bilgileri örgütlerini, özellikle mimarîyi kapsayanları ziyadesi ile geliştirmiş olduklarını da biliyoruz. Bu çağlarda rahiplerin emri altında kurulan cemiyetler, yaptıkları planlar günümüze kadar ulaşan ölmez yapıtlar inşa etmişlerdir.

Bir takım yazarlar, masonluğun kaynağını, örf ve âdetlerini, bazı törenlerini çok çok eski tarihlere dayamak eğilimindedirler. Bunun gerçek yönü elbette tartışılabilir bir nitelik arz eder. Fakat şu var ki eski İranlılar, Suriyeliler, Yunanlı ve Romalıların kendilerine özgü sirlara sahip oldukları bir gerçektir.

Cemiyetlere gelince, tarihçi Clavel, Teos'taki Diyonizyen işçilerin, milattan 800 yıl önce Bergama kralları devrinde localar gibi derneklere ayrılmış olduklarını açıkça kaydeder ve bunların 17 nci yüzyıldaki masonlara benzerliğini özellikle belirtir.

Templiler'ler, hakkında elimizdeki pek az belgeler, bunların da epeyce

çelişik bulunmasına rağmen, kendi kurulları içinde bir çok kolları olan geniş bir cemiyet kurduklarını gösterir. Bu örgüt görünüş itibariyle bir çeşit evrensel masonluğa andırmaktadır.

13 üncü ve 14 üncü yüzyıllarda işçi dernekleri bir merkeze bağlı olmaksızın, Hıristiyan Avrupa'nın içine dağılıp yayılmışlar, doğuda da bizde ve diğer İslâm memleketlerindeki Ahiler ve Feta'lar yer almışlardı. Batıdakiler, daha önce manastırlar, tarikatlarının hüküm ve nüfuzu altında buldukları halde, yavaş yavaş bu nüfuz ve etkiden sıyrılabilmişlerdir. Katedraleri meselâ Köln'deki «Mont Cassain'deki manastırları işte bu derneklere bağlı işçiler inşa etmişlerdir. Nitekim, Wurtzburg katedralinin kubbesinde ve (Ölüler Odası) kapısının önünde bir sütun başlığında J.. ve öbür sütunda B... yazılıdır. Saint Denis katedralinde, sağ kapının üst kısmına isabet eden tavanda Hz. İsa nizam vaziyetinde görülmektedir. Bilmem dikkat edenler olmuş mudur, bizde, İzmir'deki Hisar Camiinin minberi üzerine altı köşeli «Mühürü Süleyman» hakkedilmiş bulunmaktadır. 1277'de yapımına başlanıp 1459'da bitirilen gotik sanat ve üslûbunun bir şaheseri sayılan Alsace'taki Strasbourg katedralinin birçok taşlarına çeşitli işaret ve remizler işlenmiştir. Yetkili kişiler, bu yapıyı Franmausluk Kardeşlik cemiyetinin eseri olarak öne sürmektedirler.

*
**

Bilindiği üzere modern Franmasonluk, daha ziyade ve özellikle İngiltere ve İskoçya'da meydana gelmişe benzemektedir. İlk önce Taş yontularını birlikleri, meslekten olmayan kişilerle, toplumun ünlülerini içlerine almış; böylece nazarî (spekülatif) masonlarla amelî (operatif) masonlar arasında sıkı bir bağ kurulmuş, sonunda spekülatif taraf ağır basarak egemen olmuştur.

Elde bulunan ilk güvenilir ve 1646 tarihini taşıyan biyografik bir belgeden ünlü antika koleksiyoncusu Elias Oshmole'in 16 Ekim 1970'te Warrington'da masonluğu kabul edilmiş olduğunu anlıyoruz.

Gerçekten, 17. yüzyılın sonlarında ve on sekizinci yüzyıl başlarında İngiltere ve İskoçya'da muhtelif mason locaları mevcut bulunmakta idi. Yalnız Londra'da bu tarihlerde yedi locanın çalışmakta olduğu bilinmektedir. Bu localar 24 Haziran 1717'de aralarında toplanıp, çeşitli görüşleri benimseyerek harekete geçip, faaliyetlerini İrlanda'ya, Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya'nın muhtelif şehir ve memleketlerine kadar yaymışlardır. Kurulan büyük locanın ilk büyük üstadı Anthony

Sayer B, onu George Payne B. izlemiş; 1719'da da Jean Theophile Désaquiers B. büyük ustalığa seçilmiştir. On sekizinci yüzyılın başlarında, localar toplum yaşantısına fikir ve eylemleri ile ışık tutmuş ve kişinin yükümlülüğünü belirten ana düsturları yaymada büyük çaba harcamışlardır.

Masonluk dünyasında ön planda gelenlerden biri de hiç şüphe yok ki, Dr. Andersen B. dir. Kimdir, ne yapmıştır bu Andersen B.? Andersen, ilk ve kabul edilmiş İskoç masonluğunun nizamnamesini hazırlayan kişidir. Bir kanun koyucu; yazdığı ve temel kitap niteliğindeki «Eski emir ve yükümlülükler» (Old Charges) eseri ile evrensel masonluğun temel taşıdır.

*
**

Franmasonluğun, Fransa ve İngiltere'deki 1688 devriminden sonra ve ilk locanın da Saint Germain şatosunda kurulmuş olduğunu, Fransız kaynaklarından öğreniyoruz. Kayıtlara göre, ilk loca Pariste 3 Nisan 1732'de açılmıştır. Fransa'da masonluğun yayılmasında ünlü filozof Montesquieu B'in büyük çaba ve rolü olmuştur. İngiltere'de bulunduğu yıllarda, etraflı bir suretle incelemek fırsatı bulduğu İngiliz masonluğunun ışığı altında. Fransız masonluğunu sağlam bir doğrultuya yönetmekte hayli emeği geçmiştir. Fransada, sivil localar yanı sıra, askerî localar kurulmuş, 1811 yıllarında, imparatorluk ordularında sayıları yetmişi bulmuştur.

Fransız masonluğu tamamıyla birleşip kaynaşincaya, bir başka deyimle rayına oturuncaya kadar epeyce güç ve karışık devreler geçirmiştir. Localar arasında çatışma ve çekişmeler sürüp gitmiş; Fransa Büyük Locası bir operasyona uğramış; Fransa Büyük Meşriki adı ile yeni baştan kurulmuştur. Öne sürüldüğüne göre, Fransa'da 1777'de bu obedyansa, yalnız Fransada 300 loca bağlanmış, dış ülkelerde de 1200 den fazla loca ile yazışma imkânını sürdürmüştür. 1787'deki kayıtlara bakılırsa, bütün dünyada üyelerinin sayısı 300.000'i bulan 5315 loca faaliyet göstermiştir.

1789 Fransız ihtilâlinin mason localalarında hazırlandığını, yine bir mason olan tarihçi Henri Martin kaydeder. Gerçekten, Fransada masonluk çalışmaları, ihtilâlin en şiddetli terör devrinde de devam etmiş-

Not : Surtar, Resne ve Muhibbanı Hürriyet localarıdır. Adlarını açıklamayı uygun bulmadım.

tir. Kısaca, Fransa'da masonlar, genel olarak her alanda; özellikle siyaset sahnesinde ülkelerine büyük hizmetlerde bulunmuş, dünya edebiyat ve sanatında da ün ve kişiliklerini duyurmuşlardır. Nasıl ki, Amerika Birleşik Devletlerinin kurulmasında, bütün kanun koyucu ve hukukçuların önemini kabul ve teyit ettikleri «İnsan Hakları Beyannamesi»nin yazılması; yayınlaması ve evrene duyurulmasında masonluğun elbette eli, anlamlı eylemi olmuştur. Bizde de -bir iddiaya göre- meşrutiyet inkılâbının gerçekleşmesinde bir takım Türk masonlarının payı varsa da bu satırların yazarı, bu görüşe, politikanın masonluk eyleminin dışında olması gerekçesine dayanarak katılmaktadır.

Denebilir ki, birçoklarının sandığı gibi milletlerarası değil de evrensel bir nitelik taşıyan ve sevgi, özgürlük, kardeşlik ve hoşgörünün temel ilkeleri üzerine kurulmuş, ırk, din ve mezhep ayrımı yapmayan, fakat her dine saygı besleyen; ne biçimde adlandırılırsa adlandırılınsın, bir BÜYÜK KUDRETE inanma umdesine sahip ve bu öğretiyi sürdüren masonluk topluluğunu, genellikle her memlekette her meslekte önde, ünlü, kalburüstü aydın kişiler süsler. Bunlar kendi aralarında bireysel çalışmaları ile toplumlarına, dolayısıyla dünyaya kollektif yararlar sağlarlar. Masonluk ağır, fakat temkinli adımlarla hak bellediği yolda ve «gerçeklik dairesinde» ilerler. Düşünceleri geriye dönük, değildir; geçmişe özlem duymaz da, hep yeninin, iyi, güzel ve gerçeğin yanında, ileri ve mutlu bir geleceğin hazırlığı içindedir. Bu hazırlıkta insanoğlunun en güvenilir desteği ahlâk, erdemlilik ve adalet mihraklaşır. Kısaca masonluk, -fikrî yönden- temel eylemini, bir prizmadan geçirip, bulunduğu her çevrede, dogmaya bulaşmadan, örnek çaba ve davranışlarıyla somutlaştırmaya çalışır. Mesaj ve fonksiyonu da bir «fikir ve insanlık mabedi» kurmaktır.

GÜZEL DÜŞÜNCELER

Özgürlük,
Eşitlik,
Kardeşlik,

Çeviren : Ahmed ÖRS

İnsanlık tarihi en eski çağlarda kimi vakit cennete benzer bir durum, kimi zaman da dünyadaki bütün hayatın sonunda bir çeşit cennete kavuşulacağına rüyasını görüp durmuştur.

Düşünürler, şairler ve yazarlar, büyük bir hevesle gelecekteki dünyayı tanıtmışlardır. Biz onların çizdikleri tablolara, Thomas Morus'un deyimiyle «utopialar» diyoruz. Her ne kadar pek çoğu başlangıçta insanların iyiliği için düşünülmüş, olumlu, yapıcı iseler, her ne kadar utopiacıların pek çoğu gökten kızarmış güvercinler yağan bir cennet dünya umsalar da, Eflatun'un «Devlet»i ile başlayan bu utopiaların karakteristik yönleri, hepsinin hemen hemen istisnasız faşist ve totaliter bir karaktere büründüğünü ve gelecekte de bürüneceklerini gösterir.

İdeal bir dünya yaratmak için bunun, öteki kötü ve aydınlanmamış insanlıktan koparılması ve başından itibaren izole edilmesi gereklidir. Utopia ülkeleri hemen hemen daima geniş okyanuslarda bir ada,

Fichte'nin deyimiyle «kapalı bir ticaret devleti»dir. Bu, onun çevresine karşı kendisini izole ettiği veya edeceği anlamına gelir. Günün birinde seyyahın birinin yolu bu mutlu adaya düşecek ve o ada yönetiminin akıllığını göreceklerdir.

İç siyaset konusunda hemen daima bir çeşit diktatörlük hüküm sürer. Eflatun buna kötü bir örnekle öncü olmuştur. Onun tasarımlarının temeli halkın eşitsizliği idi. Eflatun'un devleti sosyal sınıflar ve kastlardan meydana gelmişti.

Eflatun utopiasında az çok kendi kendine filozof ünvanını takınmış olan bu, yöneticilere büyük bir kudret vermektedir. Bunlar devleti sert usullerle de yönetmektedirler. Bazı utopiacılarda, her ne kadar yumuşatılmış olsa bile, gene de ceza hukuku büyük rol oynamaktadır. Polis ve sansürsüz hiçbir şey olamaz. Utopiaların çoğu ölüm cezasını veya utopianın temellerini sarsan muhaliflerin sürülmesini öngörmektedir. Güneş devleti Campanella'da sadece adı «Gerçek» olan tek bir kitap, Cabet'in İkari'lerinde sadece devlet için tek bir gazete bulunmaktadır. Thomas Morus'da da materyalist, hatta atheist dünya görüşleri şiddetle reddedilmektedir. Devlet dini tabu'dur ve öyle kalacaktır. Utopia ülkelerinde yeni utopiacılara yer yoktur. Akılcı Eflatun tüm edebiyatı reddeder. Homer ve büyük trajedilerin yazarları, müzik ve resim sanatları, onun gelecekteki dünyasında yoktur. Çünkü sanat ve edebiyat, hisleri uyarır ve sadece akıldan meydana gelmesi gerekli insanın iç dünyalarını baştan çıkarır. Eflatun, gülen veya ağlayan insanları, tabii heyecanları istemez. Bir akıl denizinde, akıl dışı çabalar boğulmaya mahkûmdur, ona göre. Fakat devlet propagandasına büyük önem verilir.

Politikacı veya filozof olmayan insanlar, eski çağlardaki cennete benzer durum veya altın çağın rüyasını bambaşka şekilde görmüşlerdir. Cennet dünyayı en mükemmel şekilde formüle eden, Fransız devriminin üç renkli bayrağının sembollerine göre, o eski çağlarda özgürlük, eşitlik ve kardeşlik hüküm sürmekteydi. İnsanlığın başlangıcı, yaşamak için doğan ve ezilmeden, hiçbir şeye zorlanmadan başkalarıyla aynı şekilde yaşamak isteyen her insanın ilk haline benzemekteydi. Gerçek hayatın yetersizliği, eşitsizlik ve hürriyetsizlik, bireylerin üzerine kişiliklerinden veya sınıflarından dolayı yüklenen görevlerin çokluğu ve çeşitliliği, binlerce yıldan beri hissedilmiş ve acısı çekilmişti. Hak, aşağılanmış ve hor görülmüşler için, kendileri ile birlikte doğan hakların toplamı idi. Biz bunlara insan hakları adını veriyoruz.

Hak konusunda bugün bildiklerimiz ve bugün sahip olduğumuz hak ve haklar, düşünürler tarafından da düşünülmüş, fakat gerçekleştirilememişti. Bunlara karşı savaşımlar da gene insanlar olmuştu. Çölün ortasında, düşünürlerimiz ve yazarlarımız tarafından yaratılmış ve hakka susamış seyyahların susuzluklarını gideremeyen bir vaha vardı, halen de vardır. Bu vaha serap değildi, ter, gözyaşı ve kan ile meydana getirilmişti. Soylu insan yoktu, dünyanın ilk halinde. Sadece insan vardı. Hepsinin alın yazısı aynıydı. Dünyaya geliş ve dünyanın akışına kendini kaptırıştı bu alın yazısı. Hepsinin de, doğum eşitliğini siyasî dünyanın akışına kendini kaptırıştı bu alın yazısı. Hepsinin de, doğum eşitliğini siyasî dünyaya, gerçek dünyaya uygulama özlemi aynıydı.

Ama, eskiden bir cennetin var olduğu, sonradan demir çağ haline gelen bir altın çağın varlığı konusunda hiçbir kanıt yoktur. Fakat insanların hatırladıklarını sandıkları, onları harekete geçiren ve isyana sürükleyen, mukadderatı hazırlayan bir efsane vardı. Her insanın doğuştan yaşamak, özgürlük, eşitlik ve mutluluk gibi haklara sahip olduğu inancını, insanlık ezelden beri içinde yaşatmaktadır. Bunlar düşünüp ortaya çıkarılmış şeyler değildir. Tarihe tabîi olarak girmişler ve tarihi meydana getirmişlerdir.

İnsanların eşit olduğuna dair dinî inançlar bol bol mevcuttur. Tevrat'ta, cennetten kovulmadan önce ve sonra, yaratılış bölümünde, «Tanrı insanları kendi sureti üzere halk etti, onu Tanrı suretinde halk edip, onları erkek ve kadın yarattı,» şeklinde ayetler vardır. Tanrı babadır, insanlar da Tanrının çocuklarıdır. Hıristiyan sevgisi onları sarar. Mata incili, 9. bab, 11. ve 12. satırlarda şöyle denir: «Ferisiler bunu görünce, onun şakirtlerine dediler: Niçin mualliminiz vergi mültezimleri ve günahkârlar ile yemek yiyor? İsa da bunu işitince dedi: «Sağlam olanlar değil, ancak hasta olanlar hekime muhtaçtır.» Bu düşüncelerden dünyevî sonuçlar ne o zamanlar, ne de daha sonraları çıkarıldı. Cümle, hiç şüphesiz bütün insanların kişiliklerinin tanındığını kapsıyor. Fakat bu, özellikle dünya dışı, dünyevî olmayan şekilde anlaşmıştır.

Aynı şekilde pratik sonuçlara varmadan, fakat olağanüstü sembol gücüyle, Tanrıya benzerlik eski Yunan sanatında canlandırılmıştır. Binlerce yıldan beri hiçbir çağda Yunan plastik sanatının klasik devrinde olduğu kadar, insan ve onun tanrısal akrabalığı ciddiye alınmamıştır. Tanrılar insanca ve bütün insanlar da tanrısal olarak görülmekteydi o devirlerde.

Tevrat ve İncilde birçok bölümlerde adalet ve kardeşlik ilkelerine rastlanmaktadır. Düşüncenin ikinci adımını antik felsefe atmıştır. Tabii, burada da sözden uygulamaya geçiş görülmez. Filozofça sözler söylemek, dünyayı değiştirmekten çok daha kolaydır. Erns Bloch'un söylediği gibi, «vaazda şaraptan bahsedip su içmek, sudan bahsedip şarap içmekten daha çok görülür.»

İlk sözcüler, Sofistler adı altında anılagelmiş birkaç kişidir. Bunlar vicdansız diyalektikçiler ve mantikî ve hukukî şaşırtma sanatının ustaları diye bilinirdi. Sofistler, henüz tabii hakların savunulmadığı zamanlarda, insan hakları görüşlerine yer verdiler. Lykophron, soyluluğu, kendini beğenmişliğe dayanan bir üstünlük diye adlandırmıştı. Alkidamos ise özgürlerle köleler arasındaki fark tabiata yabancı olduğu için, köle sistemine karşı çıkmıştı. Antiphon, ne sosyal, ne de millî farkları kabul ediyordu. Ona göre tabiat karşısında insanlar eşitler. Aristippos, genel bir mutluluk hakkını tanıyordu. Bu hakka ancak çok sonra yeniden, Amerika'da rastlıyoruz.

Epikür, yaşama sanatının ana temsilcisiydi. Bu felsefe görüşünde, devletin salâhiyet sınırlarını çizerek, fertleri yaşama mutluluğuna götürmek istiyordu. Tabii ki, fertlerden kastettiklerinin arasında köleler yoktu. Epikür, fertlerin yaşaması için devletin ölmesi gerektiği düşüncesini savunan hemen hemen ilk düşünürdü. Bununla birlikte gagesine ulaşmak için siyaset alanında parmağının ucunu bile oynatmadı. Düşünceleri sadece genel fikirler, boş sözler olmaktan öteye geçemedi.

Stoa'cılar için de aynı şeyler söylenebilir. Onlar da bir barış ülkesi düşüncesini ortaya attılar. Mal eşitliği; kişilerin, doğumları ne olursa olsun, eşit oluşları; millet farklarının önemli olmayışı, stoacıların ileri sürdükleri düşüncelerde vardı. Onlar, kuvvet kullanılmayan, basıksız bir devlet tasarlıyorlardı.

Roma İmparatorluğunda Çiçero ve Seneka gibi kişiler, stoacıların dünya görüşlerini, yani sosyal adalet ve hümanizma düşüncelerini yaydılar. Bir köle olan Epiktet, «bütün insanlar kardeştir, çünkü hepsinin babası Tanrıdır», demekteydi. Alman şairi Schiller, daha sonra bu düşünceleri yeniden ele aldı.

Bütün bu güzel düşünceler, boş sözler olmaktan öteye geçemedi. Devlet, köleliği kaldırmadı. İnsanların ezeli ve ebedî haklarını da bir yasa altında toplamadı.

Felsefenin kışkırtmadığı, fakat yaşama hakkına inanmış, Trakyalı köle, Spartaküs, İsadan önce 73 yılında silâha sarıldı. Köle ordusu az zamanda 100.000 kişiyi buldu. Ancak 71 yılında bu köle ordusunu yok etmek mümkün olabildi. Spartaküs ise son bir savaşta kahramanca öldü. Stoacılar gelince, onlar bütün bunlar olup biterken, kendi iç dünyalarına çekildiler. Tıpkı, uzun süre Hıristiyanlıkta düşünce ile uygulama arasındaki çelişme gibi.

Tevrattaki peygamberler ve stoacıların hiç değilse bir faydaları oldu. İlk kez, insan cinsinin bir bütün olduğunu öğretiler. Barış, demokrasi, karşılıklı yardım, insan haysiyeti, hissedilmeye başlandı. Bunun meyvalarını ilerki kuşaklar topladılar.

Stoacıların düşünceleri, Romalıların hukuk kitaplarına da yerleşti. Büyük Romalı hukukçuların eserlerinde «İnsanlar oldum olası hür doğmuşlardır», gibi cümlelere rastlanmaya başlandı. Cümleler vardı, fakat bir vaazda söylenen hoş sözler gibi, ilerki yüzyıllarda bir yankı yapmadı.

Özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin en derin kaynaklarını Cermenlerin devlet ve insan anlayışında buluyoruz. Bu anlayış, geç devir Ortaçağının hukuk anlayışına hâkim olmuştur. İnsan hakları konusundaki Cermen düşünceleri, önce Makyavell ve onun izinde gidenlerde karşıtlığını bulmuştur. Bunlar bir Roma sezarizminin otoriter yönetim uygulayışını, devlet teorisi şeklinde çevirmişler ve bir ahlâk anlayışı haline getirmişlerdir.

Fertlerin özgürlük ve eşitlikleri daima tehlike altındadır. Politik güçler altında kısıtlanır, hatta yok edilir. Kişilerin özgürlük ve eşitliğinin dokunulmazlığı için, devlet anlayışı sınırlarının çizilmesi gereklidir. Sınır çizme, Cermenlerin düşünce ve davranışlarında başından beri tabii bir durumdu. Hükümdarlar, geleneksel hakların üzerinde sayılan ideal haklara ses çıkarmadan uymak zorundaydılar. Bu hakların değiştirilemeyeceği konusunda bir de yemin ederlerdi. Yeminin bozulmasıyla hükümdar hükümranlığını kaybederdi. Haçlı şövalyelerinin yasasında şu sözlere rastlıyoruz :

«Kral, herşeyden önce, öteki kralların haklarını koruyacağına yemin eder. Bundan sonra, krallığının hak ve geleneklerini, zengin veya fakir, büyük veya küçük, herkesin haklarını saymak ve korumak için yemin eder. Eğer ilerde bu yeminine aykırı davranacak olursa, haksızlık etmiş ve Tanrıyı inkâr etmiş olur. Ne insan, ne de halk bu yüz-

den ıstırap çekmelidir. Çünkü haksızlık ettikleri takdirde ne kraliçe, ne de kral hükümlan olabilir. İnsanlar haklarını istedikleri zaman, görevlerini yerine getirmiş olurlar. Hükümdar haksızlık eder, tebaası değil.»

Hükümdar hukuk prensipleri içine böylece girdi. Mutlakiyet ortadan kalktı. Bu şekilde fertlerin özel hayatları garanti altına alınmış oldu. Bu hakların zedelenmesi halinde pasif veya aktif direniş hakkı gelişmeye başladı.

Batı Got imparatorluğundaki 32 hükümdar devrilmesi olayından yirmisi zor kullanarak olmuştur. Langobardların 26 yöneticisinden on ikisi öldürülmüştür. Tabii, bütün bu devirmelerin hepsinde hakların sınırlandırılması sebep teşkil etmemiştir. Politik ve kişisel çıkarlar da hükümdar indirmelerde rol oynamıştır. Ne olursa olsun, kişisel hakları koruma çabasının rolü de inkâr edilemez.

İnsan hakları en önemli aşamasını İngiltere'deki kötü hükümdara karşı direnme hakkı ile yapmıştır. 1215 yılında kral Jan ile devletin büyükleri arasındaki savaş, özgürlüklerin anayasası «Magna Charta Libertatum»u doğurmuştur. Bu anayasa halkın bütün sınıflarına Cermen özgürlük kavramından alınmış özgürlük haklarını getirmekteydi. Özellikle keyfi tutuklamalardan korunmayı garanti altına almaktaydı. Magna Charta, modern insan haklarının çıkış noktasıdır. Bu anayasadaki, asillerden meydana gelen denetim organı olan kurul da, parlamenterizmin çekirdeğini teşkil etmektedir.

Ortaçağın sonlarından Yeniçağın başlarına yaklaştıkça, haklar uğrundaki savaşlar da gitgide şiddetlenmeye başladı. Devlet gücünün tabiat tarafından sınırlanmış olduğu şeklindeki erken Ortaçağ görüşü, hükümdarların iç ve dışta güçlerini yaymak için mutlakiyet kurma çabaları karşısında tehlikeye girdi. Kalvinizm'in kabul edildiği veya etkili olduğu Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerde mutlakiyet önlenildi. İngiltere'de 1628, 1679 ve 1689 yıllarında çeşitli deklarasyonlar ile kişisel haklar iyice teminat altına alındı.

Kuru tarih sayıları ve hukukî bildirilerin yanısıra, canla başla bütün insanların hakları için gayret harcayan mücadeleci kişilere de rastlanıyordu. Şair John Milton ve filozof John Locke gibi kimseler, insan haklarının savunucularıydılar. Milton, «bir insanı öldüren, akıllı bir yaratığı, Tanrının bir suretini öldürmüş demektir. İyi bir kitabı yok eden ise, bizzat aklın kendisini öldürmüştür», diye fikir, vicdan ve din özgürlüğünü savunmaktaydı.

İnsan hakları en önemli gelişimine 18. yüzyılın ikinci yarısında başladı. İngiltere'ye karşı Amerika'nın bağımsızlık devrimi, insanlık tarihine ilk defa bütün insan haklarını içinde toplayan bir listeyi getirdi. Milton ve Locke'un öğrettiği insan hakları teorileri, özgürlük savaşı içinde bulunan Amerika kolonilerine bu savaşlarında büyük güçler kazandırdı.

Tolerans düşünceleri önceleri, kendileri Eski Dünyayı toleranssız buldukları ve bu yüzden Yeni Dünyaya göçtükleri halde, Amerika'ya yerleşmiş halk için çok yabancıydı. Önce, 1636 yılında Roger Williams'ın önderliğinde Rhode İsland'da dinî hoşgörülüğün yuvası kuruldu. Rhode İsland'ı bu yolda Pennsylvania 1701 yılında, ve Virginia 1776 yılında takip ettiler.

4 Temmuz 1776 tarihinde Jefferson tarafından kaleme alınan ve Amerika'nın on üç birleşik devleti tarafından kabul edilen bağımsızlık bildirisi, devrimin sebep ve gayesini şöyle açıklıyordu:

«Biz aşağıdaki gerçekleri tabii olarak kabul etmekteyiz: Bütün insanlar aynı şekilde yaratılmışlardır; yaratıcıları tarafından belirli vazgeçilmez haklarla donatılmışlardır. Bunlara, yaşamak, özgürlük ve mutluluk çabaları girer. Hakların korunması için insanlar arasında yönetimler kurulmuştur. Bu yönetimler, hukukî güçlerini yönetilenlerin onaylaması ile elde ederler. Herhangi bir yönetim şekli bu gayelere zararlı olursa, bunları değiştirmek veya otadan kaldırmak ve yeni bir yönetim kurmak, bu yeni yönetimi kendi güvenliklerini ve mutluluklarını koruyacak şekilde organize etmek, halkın hakkıdır. Bununla birlikte, eskiden beri var olan yönetimleri sudan sebepler yüzünden değiştirmemeye dikkat etmek gerekir.»

Tabii, bu özgürlük haklarına zencileri de katmayı o zamanlar kimse düşünmemişti. Bütün ergin Amerikan vatandaşlarına seçme hakkı vermek de daha akla gelmemişti. Mülkiyet hakkı tanınmış, fakat çalışma hakkı ve sosyal haklar daha tanınmamıştı. Bunları ortaya koymak gelecek kuşaklara kalmıştı. Şunu unutmamak gerekir ki, insan hakları oluşum halindedir. Bir zamanlar bu böyleydi, bugün de böyledir.

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganı 1793 yılının Haziran ayında formüle edilmiştir. Bu formülün doğum yeri, siyasî bir dernek olan Cordelier'lerin kulübü idi ve Danton bunun başındaydı. Bunu hazırlayan da, 26 Temmuz 1789 tarihinde ilân edilen insan hakları ve vatandaşlık hakları bildirisi ile Fransız devrimiydi. Jefferson'un yakın dostu Lafa-

yette, bu bildiriyi Fransız Millî Meclisine getirmiş ve meclis bunu kabul etmişti. Bildiriden bazı önemli cümleler şunlardır: «Halk temsilcileri insan haklarına saygı duyulmaması veya bunların tanınmamasının yönetimlerin çıkmaza girmelerine ve genel huzursuzluğun doğmasına sebep olduklarını görmüşlerdir. Bu yüzden resmî bir bildiri ile, tabii, vazgeçilmez ve kutsal insan haklarını açıklamaya karar vermişlerdir.

«İnsanlar özgür ve aynı haklarla doğmuşlardır ve öyle kalacaklardır. Bütün siyasî teşekküllerin son gayesi, tabii ve vazgeçilmez hakları korumaktır. Bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

«Özgürlük, başkalarına zarar vermeyen herşeyi yapmaktır. Kimse, yasalarla korunan genel düzeni bozmadıkça, düşüncelerinden dolayı, bunlar dini konularda olsa bile, cezalandırılmaz.

«Düşünce ve inançlarını serbestçe açıklamak, insanların en değerli haklarından biridir. Herkes serbestçe konuşabilir, yazabilir ve yayınlatabilir. Tabii, yasalarla belirtilen belirli halleri kötüye kullanmanın dışındadır.»

Fransız bildirisi de Amerikan bildirisinden pek farklı değildi. İnsan hakları her ne kadar bildirilmiş iseler de, gerçekleştirilmemişlerdi. Sosyal düşünce, kardeşlik, ancak 1793 formülünde görülmektedir.

Avrupa'da bu düşüncelerin yayılmasına öncülük eden, Amerikan tarihi değil, komşu ve yapısı bakımından akraba, Fransız tarihi olmuştur. İnsan haklarının önemli maddesi, «İnsan haysiyetinin dokunulmaz, saygıya değer» oluşu, sadece insanların karşısındakilerinin önünde zarif bir reverans yapması, kulağa hoş gelen bir felsefe değildir. Alman şairi Schiller 1796'da yazmış olduğu bir şiirinde bunu gayet iyi ifade etmektedir: İnsan haysiyeti/bırakın bunu bir kenara. Sizden rica ediyorum!/Ona yiyecek verin, oturacak ev;/yoksulluğuna son verin,/haysiyeti kendiliğinden gelir.

Amerikan devlet başkanı Franklin Roosevelt, 1941 yılında kongreye sunduğu siyasetinin ana amaçlarında, düşünce ve din özgürlüklerini, korku ve maddî sıkıntılardan kurtuluşu belirtti. Bunlara dört temel özgürlüğün doktrinini adı verildi. Roosevelt'in kongreye sunduğu rapordaki temel doktrinler, 10. Aralık 1948'de sıfır aleyhte kırk sekiz lehte, ve sekiz çekimser oyla kabul edilen, «İnsan hakları genel bildirisi» üzerinde etkili oldu.

Özgürlük ve eşitlik arasında daima bir gerginlik vardır. Özgürlüğün olduğu yerde eşitlik barınmaz, hiç değilse ekonomik eşitlik... Eşitlik oldum olası özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla gerçekleştirilebilmiştir. Özgürlük ve eşitliği bir çatı altına toplamak zorluğu Birleşmiş Milletleri meydana getiren devletlerde de hissedilmekteydi. Bu devletler çeşitli siyasî, ekonomik ve dünya görüşü farklarına sahiptiler. İngiltere: «Biz özgür insanlar istiyoruz, iyi beslenmiş köleler değil», derken, Sovyetler Birliği buna, «özgür insanlar açlıktan ölür», diye cevap veriyordu.

Birleşmiş Milletler bildirisinin yasalar açısından bir bağlayıcılığı yoktur, fakat gelecek için bir çağrı niteliğindedir.

Birleşmiş Milletler, dünya yüzünde insan hakları tarihinin ne kadar yavaş ilerlediğini bilmekteydi, bugün de bilmektedir. Haklar konusundaki bildirimler yayınlanmakla yetinilmemiş, bu bildirimlere özel anlaşmalar da eklenmiştir.

İnsan haklarına kaynak olarak, insanın Tanrının bir sureti olduğu inancı gösterilebilir, ya da mitolojik değerlendirmelere göre insanın başlangıçta bir cennette yaşadığı kabul edilebilir. Bunlar ispatı olmayan inanca bağlı teorilerdir. Akıl açısından değerlendirildiği takdirde, tabiat kanunları gibi, bu dünyada hak duygusunun ve insan haklarının başından beri var olduğu ve dünya batıncaya kadar var olacağı söylenebilir. Fakat bu da bir hipotezdir, bunu ispat edemeyiz. Bazıları da insan haklarını, üzerinde düşünmeye bile değmeyecek kadar apaçık postülalar olarak kabul ederler.

Birçokları da, insan haklarının ispat edilemeyeceğini, bunları devletin düzenlemediği, aksine hazır olarak bulduğu, bu sebeple de onlara egemen olamayacağı gibi sözlerin saçma olduğunu iddia ederler. Onlar derler ki: toplum, ve vatandaşı temsil ettiği oranda devlet, muhtemel olarak bu hakları kabul etmiştir. Onların geçerliği, eğer yurttaşlar direnecek yerde, dilekçeler sunmakla yetinirlerse, devletin keyfi- ne göre sona erebilir.

Felsefenin geniş çerçevesi içinde, özellikle şüpheciler, hakların ispat edilebilir şeyler olduklarını tamamıyla reddetmişlerdir. İngiliz Hume ilk olarak, neyin doğru, neyin iyi ve güzel olduğu sorularında taraf tutmanın bir inanç karakteri taşıdığını, inançların da sadece akıldan değil, tersine duygularımız ve çıkarlarımızdan doğduklarını ileri sürmüştür. Gerçeği anlamakla, değer yargıları arasında benzer-

lik yoktur. Objektif bir geçerlikle, şu veya bunun daha değerli olduğu ispatlanamaz. Hume'e göre, değerler üzerinde yargı tamamıyla sübjektiftir. Çok eski bir söz de esasen bunu anlatır: «zevk soruları üzerinde tartışılmaz.» Gerçi şeker tatlıdır denebilir, fakat şekerin hayat için değerli olduğunu söylemek sübjektif bir yargıdır, bu sebeple de tartışılabilir bir tezdır ve hayatın kendisinin değerli olduğu kanısına göre, kabul veya reddedilebilir.

Aynı şey dünyadaki ahlâk ve dinler için de geçerlidir. Kim birinin doğru, ötekinin yanlış olduğuna karar verebilir, bunu ispatlayabilir? İsa'nın zeytin dağındaki vaızı ahlâkî bir hayat kuralı mıdır, yoksa bir kaos'a mı götürmektedir? Rönesans, «ekspresyonizm»den daha fazla mı sanattır?

Her bilimin kaynağında bir inanç karakteri görülür. Hayatın akıl yoluyla kavranabileceği, bizim sebep ve sonuçları deneylerle ve günlük görgülerimizle istatistik yolda kaydedebileceğimiz noktasından harekete geçilebilir. Kim bu görüşe katılırsa, ilmî çalışmaları ve onların özel yasalara bağlı olduklarını kabul eder. Başkaları da varoluşun akla uygunluğundan şüphe eder. Bunlar sadece mucizeye bağlı bir inançtadırlar. Kendi kavrayışlarına göre vahiyler, mitoloji, mistisizm ve sihri ilimden üstün tutarlar. Bu iki düşünüş yolunun ne biri, ne de öteki ispat edilebilir veya çürütülebilir şeylerdir. Ama, meselâ fizik ve tıp gibi ilimleri kabul edenler, özellikle günümüzde, acaba bunlar değerli midir, diye kendi kendilerine korkuyla sormaktadırlar. Hiç şüphesiz, bunlar doğru veya yanlış olabilir ve şüphe sayesinde bugünkü bilgiler daha sonra reddedilebilir ve yerlerine başkaları geçebilir. Nitekim, Newton'un yerine de Einstein geçti. Ama söylemek istediğimiz bu değildir. Mesele, fizik ve tıp sürdürülecek değerde midir, yoksa bunların ortadan kalması mı daha faydalı olacaktır Atom yüzyılı hiç durmamacasına ilerleyen tabii bilimlerin inanç karakterini açıkça göstermiştir. Oppenheimer olayını hatırlayalım.

Hayatın hastalısız olarak uzatılması, hiç şüphesiz tek tek insanlar için değerli bir şeydir. Ama dünya nüfusunun büyük artışı karşısında hayatın uzamasının insanlığın tümü için değerli olup olmadığı pekâlâ tartışılabilir. Her kararın kişisel karakterde olduğu böylece belirmektedir.

Tartışılabilir ve çekişilebilir, başkalarını kendi görüşüne yöneltmeye çalışılabilir. Ama bir şeyin değerli olup olmadığı hakkında karar ver-

mek, daima sübjektiftir. Değer ölçüleri, nenin olması gerektiği sorusu, akıl ve zekâ aletleri ile aydınlatılamaz.

Değer hakkındaki her hükmün inanç karakterinde oluşu, sadece olacağı boyun eğmeye, şüpheciliğe ve göreciliğe, yani relativiteye götürmez. Bu anlayıştan insan hakları da doğar.

Eğer bütün kararlar en derin şekilde sübjektif ise, bunlar ispatlanamaz, fakat çürütülemezse de, şu halde demek oluyor ki, herkes kendi yolunda haklıdır. İnsan ve toplulukların elinde başka türlü inanan ve başka türlü düşünenleri kötülemek, hatta onları ezmek kudreti vardır. Ama bunun için hiç bir hakları yoktur. Şu veya bu görüş hakkında yapılacak her türlü ispat denemelerinin yetersizliği karşısında çeşitli değer yargılarının gelişebilmeleri için, hareket alanlarının bulunması gereklidir. Hiç bir devlet adalet bakımından başkalarının gelecekteki yeni değer yargılarını yasaklayamaz. Meğer ki, onlar da başkalarının düşüncelerine tamamıyla saygı gösterebilirler. Toleranssızlık karşısında tolerans yoktur.

Siyasî, ahlâkî ve dinî tolerans, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik hakkı, insanların çeşitliliği ve onların dünya ve insan tasarımlarının çürütülemeyişinden çıkmadır. Herkesin düşünme, inanma ve var olmada aynı hakkı vardır.

Düşünme özgürlüğü, her türlü kaynaktan haber alma hakkı, din ve dünya görüşü özgürlüğü, sanatın, ilmin ve felsefi öğretilerin özgürlüğü, herkesin vicdanî kararlarına saygı, her türlü toleranssızlığa karşı muhalefet ve direnme hakkı, çok parti sistemi, inançların göreceli, relatif oluşunun ürünleridir. Bu sebeple, bütün insanların temel hakları doğuşlarından itibaren vardır. Dokunulmaz ve değiştirilemezler. Bunlar insanlığın birbirine benzemez bireylere ayrılmış olmasına çözülmez bir şekilde bağlıdırlar. İnsan hakları için savaştıkları herkesin ödevidir.

Çocuklarımızın Eğitimi üzerine

Dr. Moiz BERKER

Günümüzün bir psikoloğu gençlik hakkında «Yeni nesil kendisinde bir boşluk hissetmekte, can sıkıntısı duymakta, bu his bazen sınırların delilik derecesinde bozulmasına sebep olmaktadır» dedikten sonra şöyle devam etmektedir. «Çocukluktan gençliğe geçmekte olan bir varlığın bu sırada hissettiği değişik şeyleri anlaması için yardım edilmiyor, aksine, sert ve kesin bir davranış seçiliyor.» Bu kanıya katılan çocuk eğitimcileri şüphesiz çoğunluktadır.

Anne ve babalar evlâtlarının ideal niteliklerle yetişmesini ister; bu her anne ve babanın hak-

kıdır. Fakat evlâtlarını bu yola sevk etmek için ya hiç gayret göstermez, ya da sert tutumlarıyla hedefe ulaşabileceklerini sanırlar. Bu arada da aile hayatları, her nedens, dıvamlı tartışmalarla geçer.

Kendileri için saadeti yaratmasını bilmeyen bir anne ve baba evlâtlarını nasıl mesut edebilir? Şüphesiz gençliğin bunalım içinde olması, mesut olmamasının yegâne sorumluları anne ve babadır denemez, ancak bu husustaki kusurun büyük payı anne ve babalardadır demekle de, fazla hata işlenmiş olmaz.

Bugün çocukların ana-baba tara-

fından eskisine göre daha çok ihmal edildikleri inkâr edilemez. Bunun neticesi de çocuk çok defa istediği gibi gelişir ve büyür. Meselâ anne ve babası çalıştığı, veya babasının çalıştığı annesinin ise arkadaşlarından, oyunundan veya her hangi bir eğlencesinden vaz geçemediği için, okuldan eve onlardan erken dönen ve uzunca bir süreyi yuvada tek başına geçiren bir çocuk neler hisseder? Davranışlar nasıl olur? Bu hal küçük yaştan yavrunun sinir sisteminde önemli bozukluklara yol açmaktadır.

Sadece okulun verdiği terbiye bir çocuk için yeterli değildir; çünkü çocukların ekserisi okuldan ziyade evlerini ararlar. Bu yüzden okuldan dönen çocuk evde sıcak bir kabul bekler. Yuvasına girdiği anda annesinin onu kucaklaması ve birkaç şefkatli söz söylemesi ona bütün günün sıkıntılarını unutturacak ve onu canlandıracaktır. Bir de aksini düşünelim: Çocuk okuldan boş bir eve dönüyor. İki veya üç saat sonra yuvaya dönen anne yorgundur. Belki de elbiselerini değiştirmeye fırsat bulamadan ev işlerine koyulmak zorundadır ve böylece bir kenarda sinmiş olan çocuk beklediği sevgi ilgisini göremeyeceği gibi bütün bir gün hocalarından zaten beklemediği şefkati annesinde de bulamaya-

caktır. Bu şartların çocuk ruhunda yavaş yavaş yarattığı sıkıntı ve boşluk onun yaşı ile beraber artacak ve gün geçtikçe şiddetlenerek dengesizliğe sebep olacaktır.

Çocuğun minyatür bir yetişkin kişi olmadığı unutulmamalıdır; o, spesifik bir varlık olup olgunluğa, kendisine has bir ritim izleyerek ve belirli safhalardan geçmek suretiyle erişir. Bu safhaların geçilmesinde başlıca denge unsurları şüphesiz annelerle babalardır. Onların davranışları çocuğun karakterine şekil verecek, iyi veya kötü bir insan olmasının temelini atacaktır. Ebeveyn ise evlâdının iyi olmasını arzular. İyi bir insan dendiği zaman biz ne anlarız? İyi bir insan dendiği zaman her şeyden evvel hemcinsine karşı sevgi ve tolerans gösteren kimse akla gelir; hemcinsine karşı sevginin başında ise anne ve babaya saygı yer alır.

İlk bakışta bunun tabii bir mecburiyet olduğu düşünülebilir. Halbuki bunun tabii bir mecburiyet gibi görünmesinin sebebi, medenî dünyada eskiden beri yerleşmiş bir anane şekline gelmiş olmasındandır. Ancak bu mecburiyet ve ödevin bütün insanlarda gereğince yer etmemiş olduğu arada sırada bunu hatırlatmak için vesilelerin ortaya

çıkarmakta olmasından anlaşılır. Nitekim bizde ve dünyanın birçok yerlerinde senede bir defa da olsa anneler gününün ihdas edilmiş olması bu tabii ödevi hatırlatmak maksadıyla olsa gerktir.

Çocuklara vazifelerini anne ve babadan daha iyi kimler öğretebilir? Tam gelişme halinde körpe bir varlığın fikir ve ruhuna onlardan daha iyi kim şekil verebilir? Ona teklif edilen şekle en çok hassas olduğu, eğitimden en çok etkilenebileceği devre, şüphe yok ki hayatın ilk yıllarıdır. Bu devrede ise anne ve baba onun yegâne ufkunu ve aynı zamanda kâinatını teşkil ederler. Eğitimin insanda, insan sevgisi duygusunu geliştirebilmesi muhakkak insanın eğitimcilerine ve onların otoritelerine körü körüne ram olduğu devrede en çok rahatlıkla mümkündür. İnsan sevgisinin biraz da doğal bir nitelik olduğu görüşünde olanlar vardır. Ve bunlar büsbütün haksız değildirler. Fakat ana baba eğitimi çocukta müsait bir zemin hazırlarsa bundan sonra çocuğun ruhunda gelişecek olan hasletler tabiatın bahsettiğini daha da güzelleştirir. Nasıl bir meyvanın güzelleşmesi ve olgunlaşması yalnız toprağa ekilen tohuma değil de aynı zamanda yerin elverişliliğine, toprağın kimyevî bileşim ve özelliklerine

bağlı ise aynı şekilde çocuğun ve genç erişkinin ruhu, yerine, çevresine ve alacağı ışığa göre tekâmül edecektir. Bu manevi ışık olmazsa ruhu saflığını ve tazeliğini kaybedecek ve solacaktır. Mübalâğaya düşmekten korkmadan denebilir ki beşeriyetin devam etmesi ,çocukluk ve gençlik senelerinde ana ve babaların verdikleri terbiyeye bağlıdır. Unutulmamalıdır ki beşerin idamesini temin etmiş olan olaylar, gönül ve ruhlarının bütünüyle kendilerini insanlığa vakf etmiş olanların eseridir. İşter sanatkâr, ister âlim veya devlet adamı olsun yalnız kendi menfaatlerini düşünerek hareket edenlerin eserleri parlak olabilir, fakat geçici meteorlar gibi semada göründükleri anda kaybolurlar.

Başkalarının iyiliğini düşünen insanın eseri ise her yeni nesli aydınlatan bir ışık, asırdan asra intikal eden ebedî bir güneş gibidir. Ancak bu gibi kişilerdir ki insan kalbine gerçek insan sevgisini sokabilirler. Bir hayatın yaşamağa lâyık olması için nelerin yapılması gerektiğinin en güzel örneklerini kendi yaşayış ve eserleriyle verirler. Genç beşerî fidan da onlara tutunarak gelişir, ilk dallarını ve mahsulünü evrir; bunlarda topluma muhtaç olduğu bereketi getirirler. Bunun içindir ki eğitimcinin ö-

devi, ana ve babanın ödevi, çocuklara ideal modeller verebilecek örnekler teşkil etmektir. Ancak ruhun gelişmesine yardım eden ve örnekleriyle kendisini empoze eden bir eğitim, çocukta hemcinsini sevme duygusunu uyandıracak ve nihayet bu duyguda insanda beşerî olan her şeyin tekâmülü için temel ve kesin bir unsur olacaktır.

Yukarıda ifade ettiğimiz fikirler bize iyi bir eğitici ile ana ve babanın kabiliyetlerinin temel kaynaklarından birini ortaya koymaktadır. Her eğitici öğrencisinin yalnız vücudunun ve fikrinin mütenasip bir şekilde gelişmesi ile değil aynı zamanda ruhu ile de meşgul olmalıdır. Bu mesuliyeti müdrük ise genç varlığın derin hasletlerinin gelişmesine yardım edecektir. Ancak bu hususta yararlı olma nisbeti eğitmenin bu hakikati duyma derecesi ile orantılıdır. Eğiticinin bu çalışması yanında ana ve babanın şefkat ve yakınlığı, çocuğun hayat istikâmeti üzerinde mühim bir etki yapar, zira çocuk ruhunun terbiyesi bunlara da bağlıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz esaslar dahilinde eğitilen çocuklar, kâhil olduktan, hatta ana veya baba olduktan sonra dahi kendi ana ve babalarına sınırsız bir sevgi ve saygı ile bağlı kalmağa devam ederler. Cinayet, hırsızlık,

başkasının eşine göz dikme veya zina suçlarını işleyenlere ana ve babaya saygısı olanlar arasında nadiren rastlanır.

Hareketleriyle topluma ve devlete zarar vermek yerine, nümüne teşkil edecek hayatlarıyla onların düzenine yardımcı olurlar. Şunu da hatırlatmak isteriz ki yaş ilerledikçe dış etkilerin bıraktığı pas yavaş yavaş üst tabakalardan düşer ve insanın gerçek yüzü meydana çıkar! bu yüz eğitimin ilk yıllarındaki şeklindedir.

Günlük gazetelerde skandal yaratan olaylar okundukça veya gençliğin adli suçları takip edildikçe görülür ki bunların ekserisi aile içindeki ihtilâfları ve bu ihtilâfların çocukların eğitimi üzerinde yaptığı çok zararlı etkilerden doğmaktadır. Bir ailenin içinde safiyet yoksa o ailede sulh ve sükûn yoktur. Ana ve babanın ayrı ayrı yolları izledikleri bir ocakta saadet mümkün olmaz, çocuğu elinden tutup mesut olma yolunu gösterecek kimse bulunamaz, burada çocuğun fikrî ve ruhi gelişmesine elzem olan atmosfer eksiktir. Bu eksiklik ise çocuk büyüdükçe kendini daha çok hissetirecek, nihayet körpe vücudda ruhi bir bunalım meydana getirecektir.

Bu unsurlar eğiticide, anada ve babada mevcut olmadıktan son-

ra insan, muhtaç olduğu kararlı ahengi nerede bulacaktır?

Aile toplum hayatının ilk merhalesini teşkil eder. Aile içinde ana ve baba eğitim konularında ilgisiz kalırlarsa çocukların gelişmesi anarşik bir hal alır. Çocuklar kendi habis meyillerine mağlûp olurlar ve ana-babanın şefkati azaldıkça artık bunun önüne geçilemez olur. Hatalar ve onların arkasından daha büyük suçlar gelir. Buna mukabil spiri-tuel bir ahenk içinde bulunan ailelerde çocuk kendi istikbalinin bir nümunesini görmüş olur. Ana ve babayı birleştiren sevgi ve saygı çocukta yaşama saadeti uyandırır. Bu itibarla bugünkü gençliğin hayat karşısındaki tutumunu ve onun doğurduğu meseleleri tahlil ederken, aile içindeki sulh ve saadeti hiçbir zaman gözden uzak tutmamalıdır. Saf bir aile atmosferi olmazsa, ailenin fertleri birbirlerini anlamak için gayret sarfetmezlerse mesut bir nesil türeyemez. Toplumun hayatı aile ocağının hayatına ve dünyanın stabilitesi de bir ölçüde buna bağlıdır.

Çocukların eğitiminde bir noktaya daha dikkat etmek lâzımdır. Hiçbir zaman çocukta, daimi kontrol altında bulunduğu fikrini uyandırmamalıdır. Herhangi bir şeyin fena olduğunu anlatmak için her şeyden evvel eğitici, ana ve baba o hareketi

yapmaktan kaçınmalıdır. Böylece çocuk memnun meyvenin yalnız kendisi için değil yakınları, büyüklere için de yasak olduğunu anlar. Yoksa çocuğa haram olanı ana-baba için helâl gibi gösterilirse nasihat ve tavsiyelerden hiç bir zaman hayır gelmez. Taklit hissinin çocuk veya kâhilde hatta milletlerin üzerinde yaptığı etkiyi unutmamalıdır. İsteyerek fedakârlık yapan veya herhangi kötü bir şeyden kaçınan ana ve babasını gören çocuk o gibi hallerle karşılaşınca tereddütsüz onlar gibi davranacaktır. Buna mukabil kendisinden yapmaması istenilen şeyi anne ve babasının yaptıklarını görmüş ise, isyan edecektir. Muvaffak olmuş bir eğitimin sırrı buradadır. Onun için teori ile uygulama daima beraber gitmelidir. Genç, kulis arkasındaki işlerin ona gösterilenlerden başka şekilde cereyan edip etmediğini çok çabuk fark eder ve reaksiyonu da hoş olmayabilir.

Bütün bunlardan anlaşılacağı veçhile ve bir Amerikalı çocuk hekiminin haklı olarak dediği gibi «Ancak çocuğun itimadını kazanmış olan kişi onun üzerinde müessir olabilir». Eğitimin mihriveri ve hedefi bu olmalıdır. Şüphesiz yok ki gençlik ancak ona verdiğimiz şekli benimser.

Hülâsa olarak diyebiliriz ki: Çocuk vahşi bir hayvan yavrusu de-

ğildir. Şefkat ve sevgi ile onun üzerine eğilmemize ihtiyacı vardır. Ana ve babasına, öğretmenlerine ihtiyacı vardır. Dolayısıyla çocuğumuzu elinden tutarak hayatın ne olduğunu, tabiatı, çalışan insanı göstermeliyiz. Onların rehberi olmalıyız; çocuğu-

muza neyin kötü, neyin iyi olduğunu anlatmak için vakit ayırmalıyız.

Bugünün gençliğini bulunduğu bunalım içerisine iten aile hayatıdır; Onu bu bunalımdan kurtarabilecek de yine ailedir.

Hürriyet Kanunlarının müsaade ettiği şeyleri yapmak hakkıdır.

Montesquieu

Ludwig van Beethoven
(1770-1827)
200. doğum yıldönümünde

Cevad Memduh ALTAR

1794 yılı Fransız ihtilâlinin yılıydı. Bu hareket, Batı Almanya'daki dinsel prensliklerin meydana getirdiği Ren-Birliği ile birlikte, Beethoven'ın doğduğu şehir olan Bonn'daki Peskopos-Prensliğinde tarihe karışmasına yol açtı. Ne gariptir ki, bugünkü Almanya'nın da başkenti olan Bonn, 1257 yılında da, Köln'de halkın ayaklanması sonucu, başkent olmuştu. Zamanında o bölgenin peskopos-prensi olan Engelbert, başkenti Köln'den Bonn'a taşımak zorunda kalmıştı; çünkü insanseverlik cereyanlarının gittikçe artması yüzünden tebası ile arası açılan başpeskopos Engelbert, Köln'de kapamak zorunda kaldığı sarayı Bonn'da açmıştı; ve halkla karşılaşmayı mümkün merteye kısıtlayan böylesine bir tedbire baş vurmayı uygun bulmuştu. Görülüyor ki, Bonn'da beş yüz yıldan fazla sürmüş olan hürriyet ve demokrasi savaşı, 1794 yılındaki Fransa ihtilâliyle birlikte, yalnız Ren prensliklerini ortadan kaldırmakla kalmamıştı; aynı zamanda teori ve aksiyonda yarattığı hür düşünce sistemiyle, devrin bilim ve sanat adamları arasında, büyük insan Beethoven'ı de etkilemiş, sanatçının bütün yaratmalarına, hürriyet için savaş idealini gelenek yapmıştı.

Ludwig van Beethoven, hürriyet ve demokrasi mücadelesinin batıda olağanüstü bir dirence yol açtığı yılda, yani 1770 yılında dünyaya gel-

miştir. Orta halli bir müzikçi ailesine mensup olan Beethoven, hürriyet hasretiyle yanıp tutuşan Bonn'da, Cezvit tarikatı yok olup (1774), bu tarikatın binasında ilk İlim Akademisi açılırken dört yaşında idi; Bonn'da ilk üniversite kurulurken, (1786), 16 yaşında idi; Paris'te Bastille kalesi yıkılırken (1789) 19, Napoleon'un henüz hürriyet kahramanı sanıldığı dönemde (1794) ise 24 yaşında idi. Beethoven, daha çocukluk yıllarında baskıdan nefret etmişti; hür düşünceye hasret çekmişti; öğrenip aydınlanma isteğine dilediği yönü verememiş olmanın üzüntüsü altında ezilmişti. Bununla birlikte zamanında Bonn'un esaslı bir kültür çevresi olarak tanınan Breuning ailesinin, henüz delikanlılık çağına ulaşmamış olan Beethoven üstündeki etkisi geniş ölçüde verimli olmuştu. Beethoven, şair Klopstock ile, filozof Lessin'in, Gleim'in ve Gellert'in eserleriyle ilk önce Breuning'lerdeki toplantılarda karşılaşmıştı. Goethe ile Schiller'in ve Matthison'un gençlik yazıları ilk olarak gene aynı tarihlerde yayınlanmaya başlanmıştı. Devrin kültür çalışmaları arasında, hararetli bir tercüme faaliyeti de gene aynı dönemde olanca hızıyla göze çarpıyordu. Grek ve Latin klasiklerinin, Milton ve Shakespeare'in ilk tercümelerini okumak, o sıralarda batıda âdeta moda olmuştu. Genç Beethoven, Yunan klasikleri üzerine ilk izlenimi, Homer'in Odysseus adlı eserinin aynı yıllar içinde yapılan Almanca çevirisinden edindi ve bu eserin, okuya okuya ve sayfa kenarlarına koyduğu notlarla eskittiği ilk basılı metnini, hayatının sonuna kadar kitaplığında titizlikle saklamaktan büyük haz duydu. Bütün bunlar, genç sanatçının, Bonn'da 1789 yılında kurulan üniversitenin felsefe fakültesine yazılıp bir süre devam etmiş olmasının dayandığı sebepleri de açıkça göstermektedir. Nitekim Beethoven, doğduğu şehrin bu ilk üniversitesinde felsefe hocalığına getirilen, Fransız asıllı eski Cezvit papazı Eulogius Schneider'in öğrencisi olmuştur; bu canlı ve hareketli hocanın felsefe dersleri, sanatçının eserlerinde çoğunlukla hürriyet fikrinin tükenmez bir ideal halinde işlenmesine yol açmıştır. O tarihlerde 17 yaşına basmış olan Beethoven'in Schneider'in felsefe takrirlerine muntazam devamı mümkün olamamıştı. Çünkü genç sanatçı, çalışarak ailesine yardım etmek zorunda idi. Esasen sarayla arası açılan Schneider'in de kısa bir süre içinde hocalığına son verdiler. Schneider, 1791'de Strasburg'a kaçtı, ihtilâl mahkemesinin başına geçti, ortalığı alt üst eden sarsıntının hizipleri arasında takibe uğrayan Schneider'in bizzat kendisi de 1794'te Paris'te idam edildi.

17 yaşında, dostların en yakını anneden de yoksun kalan Beethoven,

Bonn'da geçirecek daha beş yılının kalmış olduğunun, babasını da kaybettikten sonra, 22 yaşında Viyana'ya yapacağı ikinci yolculuğun (1792), kendisini anavatanını görmekten ebediyen mahrum bırakacağını farkında bile değildi.

Fransa'da cumhuriyet rejiminin başladığı 1792 yılına kadar geçen dokuz yılın olaylarını ilgiyle, sabırsızlıkla izleyen, zamanın sanat çevrelerine tam bir cumhuriyetçi olarak katılan Beethoven, Washington ve Lafayette gibi hürriyet mücahitleriyle çok yakından ilgilenmişti. Bir süre sonra da sanatçının kafasını, hürriyete susamış bütün Renliler gibi, Napoleon problemi doldurmaya başladı; ve bu sorunun günün birinde tamamen aksi yönde çözümleneceğini, genç müzikçi o yaşlarda aklından bile geçirmede.

1790 - 91 yılında, hürriyet şairi Konrad Pfeffel'in Hür Adam adlı şiirini, Bonn'daki Azimli Kardeşler Locası için Lied olarak besteliyen Beethoven leirader (op. 52), devrin masonik müzik edebiyatına böylece bir yenisini daha katmış oldu. Şair Pfeffel'in, genç Beethoven tarafından 1791 yılında olağanüstü güzellikte seslendirilen Hür Adam şiiri, şu ateşli cümle ile başlıyordu:

«Kime hür adam denir?
Kendi iradesine dayanan,
Zalime kul olmayan
İnsana hür adam denir!

1792 yılında 22 yaşına basan genç sanatçının ikinci defa geldiği Viyana'ya, bir daha Bonn'a dönmek üzere yerleşmesi, hayatının en önemli dönüm noktalarından biri olmuştu.

Viyana'ya büsbütün yerleşme yılları, Beethoven'ı, kişisel gelişimi bakımından daha üstün bir seviyeye ulaşma yolunda etkilemişti. Böylesine bir yolda ilerlerken, eserlerini, Eflâtun'un Devlet felsefesi üzerine kurulu siyasal bir ahlâk anlayışına dayama yolunda hayli çaba harcayan sanatçının kafasında ötedenberi yer almış olan Bonaparte düşüncesi, yerini kolaylıkla baskıcı ve despot Bonapart'a terkederdi. Viyana'da böyle bir gelişim içinde tamamlanan ilk yedi yıl, müzik tarihine, üstün kalitede yazılmış birçok eser arasında: 1., 2. ve 3. senfonileri de kazandırdı. 1798 yılında kahraman Napoleon'a ithaf edilmiş olan 3 numaralı mi-bemol majör op. 55 Eroica senfonisi, Bonapart'ın 1804 yılında kendini imparator ilân etmesi üzerine, altı yıl önceki ithaf satırları çizilerek, günün birinde insanlığı kurtarması beklenen meçhul kahramana ithaf edildi. Napoleon konusunda aldanmış

olduğunu anlayan Beethoven, bu kesin kararında haklı idi; nitekim Napoleon orduları bir süre sonra, kimsenin göz yaşına bakmadan Prüsyayı ve Reich'i da işgal ediverdi. Bu durum karşısında vatan aşkıyla yanan bilim ve sanat adamları, işgale, hiç çekinmeden eserleriyle direnmeye başladılar; Alman dilinin konuşulduğu bölgelerde, çok garip bir tutumla, hükümeti ve kiliseyi destekleyen basın bütünü gücüyle hürriyet ve demokrasiye karşı çıkmasına rağmen, gerçek vatanseverleri ve bu arada Beethoven'i hiçbir şey yıldırmadı; ve büyük sanatçı Avusturya'da, ölümü tarihine kadar geçen 35 yıllık bir çalışma süresi içinde, hürriyet ve tenevvür (aydınlanma) yolundaki mücadelesine tam bir inançla hız verdi. Ne ayzık ki, Beethoven'ın insan sevgisine eserlerinde canla başla yer vermeye azmettiği günlerde, insanlarla arasında aşılmaz bir duvar meydana gelmeye başladı. Bu duvar, hiçbir engelle kıyaslanması mümkün olmayan sağırılığın duvarı idi. Onun için sanatçı artık toplumdan da elini ayağını çekmek zorunda kaldı.

Beethoven, Viyana'da 3. senfoni ile başlayan ikinci yaratış döneminde, yaratma üslubu açısından olduğu kadar, kişiliği açısından da üstün bir gelişime yönelmişti. Nitekim Beethoven'ın ilk yaratma döneminde karşılaşılan Haydn ve Mozart etkisi, bu dönemde görülmeğe başlamış ve sanatçının kendine öz üslubu, seslerin sembolik dilinden gelen yüce bir yorum gücünde gerçek benliğini bulmuştur.

Sağırılığın gitgide artması, sanatçıyı, insanlar arasına katılmaktansa, kendi iç dünyasına sığınmaya zorlamıştı. Hatta sanatçının, gençliğinden beri istekle sürdürdüğü edebî lektüre, Homer, Plutarch ve Shakespeare metinlerinin ve katılması, sadece kişiliğini ve hayal etme gücünü geliştirmekle kalmamış, aynı zamanda hayatını da etkilemişti. Ne çare ki, genç sanatçının benimsemeye çalıştığı prensipler arasında bazı tezatlarla karşılaşmamaya da imkân yoktu; eskilerin dediği gibi, çok ışık olan yerde çok da gölgenin olacağı muhakkaktı. Çünkü Beethoven'ın, Tanrı ile tabiatı ve insanla akli tek bir bütünde gören stoisiyenler gibi, ihtiraslarını engelliyebilmesi de imkânsızdı. Böylece Beethoven, Tanrıyı, hatta teselliye ancak tabiatla bulabileceğine inandı. Onun için sanatçı, sanki Amerikalı panteist şair Bryant'ın dediği gibi: «Tabiat, kendine bağlanan ve göze görünür şekilleriyle yakınlık kurabilen bir kimseye, her seferinde değişik dille hitap eder!..» formülünü kendi yaratmalarında ispat etmek istemişti; ıstıraplı günlerined Plutarch ve Odysseus ile olduğu gibi, sanatıyla de avunamayan

sanatçı, aradığı huzuru sadece tabiatla başbaşa kalmada bulduğuna inanmıştı.

Beethoven'i 1825 yılında Baden'deki evinde ziyaret eden, zamanın ünlü İngiliz müzikçisi Smart'ın hatıra defterinde yazılı bazı cümleler, Beethoven ile tabiat arasındaki mutlu ilişkiyi az çok çözümlenecek nitelikte idi; Smart şöyle diyordu: «... sonra birlikte gezmeye çıktık, Beethoven herhangi bir temayı kendi kendine mırıldanarak çok kere önden yürüyordu. Schuppanzig'in bana anlattıklarına göre, eserlerinin temalarını daima açık havada bulmak âdeti imiş...»

1812 - 1816 yıllarında sağırılığın daha da artması yüzünden Beethoven ile bağırmandan konuşmak imkânsızdı. Hastalık 1817 yılında o derece arttı ki, Beethoven, müziği de duymaz oldu ve bu hal, ölümü tarihine kadar 8-10 yıl kadar böylece sürdü gitti. Beethoven'in, Bonn'daki çocukluk arkadaşı Dr. Wegeler'e 1801'de yazdığı bir mektup, sağırılığın hele bir müzikçi için ne demek olduğunu gereğince açıklamaya yeter. Sanatçı bu mektupta şöyle diyordu: «...sizleri gene göreceğim, hepimizin babası Ren'i tekrar selâmlayacağım günün, hayatımın en mutlu günlerinden biri olacağına şüphem yok... yalnız kulaklarım, işte onlar gece gündüz vınlayıp duruyor... iki yıldır insan içine çıkamadım, çünkü insanlara ben sağırım diyemezdim. Başka bir meslekten olsaydım mesele yoktu, fakat, bu, benim mesleğim için feci bir şey...» İşin asıl önemli yönü, bu tarihten bir yıl sonra (1802) Beethoven'in 2 numaralı Re-majör op. 36 senfonisini yazmış olmasıdır. Sanatçı gene aynı yıl, hayatından ümidi keserek Viyana civarındaki Heiligenstadt'ta kaleme almış olduğu vasiyetnamesinde de (ki, 1827 yılında, ölümünden sonra meydana çıkmıştır), kısaca şöyle diyordu: «... ey beni hırçın, müziç, insandan kaçan bilen sizler, bana ne kadar haksızlık ediyordunuz, altı yıldır... tedavisi imkânsız bir hastalığa tutuldum... hayatımı tek başıma sürdürmeye mecbur olarak, vaktinden çok önce kendimi toplumdan uzak tutmak zorunda kaldım... insanlara, yüksek sesle konuşun, bağırın, çünkü ben sağırım dememe de imkân yoktu...» Beethoven, böyle bir ruh haleti içinde yaşamaya mecbur olduğu günlerde bile, sanatında her bakımdan verimli olmaktan geri kalmıyordu. Sanatçı, sağırılığının gittikçe ağırlaşmasına rağmen: ikinci yaratma dönemi içinde (1803-1816), birçok enstrümental eserden başka, 4. ve 8. senfonisini yazdı; ilk ve son operası olan Fidelio'yu meydana getirdi; ve bu eseri, 9 yıllık bir süre içinde birkaç kere değiştirip baştan yazdı; Osmanlı İmparatorluğu tarihini yazan Hammer

ile tanıştı; ve onun aracılığı ile doğu medeniyetleri tarihine, doğu edebiyatına ve tasavvufuna, bu arada Türkiye ile İran'a ve Hindistan'a merak sardı; Türk Mehter musikisine yakın ilgi gösterip Türk üslubunda eserler ve marşlar besteledi; büyük şair Goethe ile şahsen tanıştı; başlangıçta pek beğenilmeyen Fidelio operası, ancak Napoleon'un ikbalden düştüğü yıl (1814), parlak bir başarı ile sahneye kondu. O tarihlerde 45 yaşına yaklaşan ve ölünceye kadar mutlu bir yuvanın yalnız hasretini çekmiş olan Beethoven'in eş sevgisine verdiği önem de Fidelio operasında bütün gücüyle dile gelmiştir. İşin çok önemli olan bir başka yönü de, ömrü boyunca bağlanacak bir hayat arkadaşıyla yuva kurabilme yolundaki isteğini gerçekleştirememiş olan sanatçının, bu nazik konuda ölünceye kadar sır saklamayı tercih etmiş olmasıdır. Elde bulunan ve üzerindeki: «Ölmez Sevgiliye» hitabından, hisli bir gönül macerasıyla ilgili olduğu anlaşılan bir mektup, ölmez sevgilinin kim olduğunu ebediyen gizleyecek nitelikte yazılmıştır. Beethoven'in: Kontes Therese Brunswick ile Kontes Giulietta Guiccardi, Amalie Sebald veya devrin ünlü kadın şairi Bettine von Armin (Brentano) ile olan tanışıklıkları, bu alanda herhangi bir kesin kanaate yol açacak mahiyette değildir.

Büyük şair Goethe'nin yakın arkadaşı olan şair Bettine Brentano, Beethoven'i tanımak için 1810 yılında Viyana'ya gidip, sanatçıyı güçlülükle tanıdıktan ve onunla yakın bir ilişki kurduktan sonra, Goethe'ye yazdığı uzun bir mektupta, dikkate değer cümleler kullanmaktan kendini alamamıştır, Bununla birlikte Bettine'nin bu cümlelerini de, ölmez sevgiliyi meydana çıkarabilmiş olma açısından yorumlamak imkânsızdır. Bettine bu mektubunda şöyle demektedir: «... Ayaklarımın ucunda biten ufkum beni kubbesiyle örterken, kendimi, senin yarattığın bir nur denizinde buluyorum ve sessizce sana doğru uçuyorum.- ... «... Ah, ne olur, sevimli gözlerini kapa, bir an olsun içimde yaşa, aramızdaki mesafeyi, millerce uzaklığı, uzun zamanı da unut.- Seni son gördüğüm yerden bana bak;- eğer yanında olsaydım!- bütün bunları sana olduğu gibi açıklayabilirdim!- Dünyayı bir an beraber seyredince, derin bir dehşetle sarsılıyorum, sonra arkama, o yalnızlığa bakınca da, bütün olup bitenler bana okadar yabancı geliyor ki; Bu ıssız çölde nasıl oluyor da yeşerip feyizlenebiliyorum? - Bana çığ, gıda, hararet, mutluluk nereden geliyor?- Aramızdaki sevgiden geliyor, ... Fakat sana şimdi anlatmak istediğim insan Beethoven'dir ki, onun yanında dünyayı da, seni de unuttum... hatta aklım ermiyor ama..., onun, bütün bilgileri geride bırakmış olduğunu söylersem, acaba ona

yetişebilmemiz mümkün müdür? dersem, yanılmamış olurum- ... ruhumdaki kudretli, yüce muamma, onu en yüksek kemale ulaşma yolunda olgunlaştırıncaya kadar, onun yaşaması, evet onun en üstün gayeye ulaşması lâzım; işte o zaman, bizleri gerçek mutluluğa bir basamak daha yaklaştıracak olan Tanrısal bir ilmin anahtarını elimize verecektir...».

Edebî gücünü olduğu kadar, hayatının duygulu yönlerini de Goethe'ye borçlu olduğunu sandığım, ünlü şair Bettine Brentano'nun bu mektubu, Goethe'yi oldukça içlendirmiş, belki de biraz üzmüş olacak ki, büyük şair, Brentano'ya verdiği cevapta, Beethoven için şu cümleleri kullanmaktan kendini alamamıştır: «... Onun yolunu, dehası aydınlatır, ona bir şimşek gibi nur verirken, karanlıkta kalan bizler, daha günün nerden doğacağını farkında değiliz...» Goethe, mektubunda, dikkate değer bir cümleyi daha kullanma isteğini yenememiş ve şöyle demiştir: «... Yerini ne kadar değiştiren, etrafındaki şeyler ne kadar değişip güzelleşseler de, beni, o her zamanki büyük vefanla unutma!» Beethoven, 1809-1810 yıllarında, devrin Osmanlı İmparatoru II. Mahmud'un hükümdarlığı zamanında, ünlü yazar Herder'in «Doğudan Seçme Şiirler» (Morgenländische Blumenlese) adlı eseri ile, Goethe'nin Batı-Doğu divanında (West-Östlicher Divan) geniş ölçüde etkilenmişti; ve hamasî konularla meşgul olurken de Türk Mehter musikisinden yararlanmayı ihmal etmemişti. Beethoven, gene bu incelemelerinin etkisiyle olacak ki, 1809 yılında Mozart'ın La-majör piyano sonatının alla-turca bölümünü örnek alarak Re-majör op. 76 Piyano Varyasyonlarını yazdı ve bu eseri, kendince tasarladığı bir Türk marşını, eserin bir parçası halinde işleyerek meydana getirdi.

Beethoven'in hayatının 3. ve son yaratma dönemi de 1815-1827 yıllarına isabet etmektedir. Beethoven bu dönemde, içine koro ve sololar halinde insan sesini de katarak, o meşhur 9. Senfonisini (op. 25, re-minör) meydana getirmiştir (1824). Büyük sanatçı bu eserinin son bölümlerinde, özellikle Osmanlı Mehter musikisinden esinlenmiştir. O zamanki Alman bestecilerinin, Osmanlı elçilerinin maiyetinde Viyana'ya kadar giden Mehterhaneleri dinliyebilme fırsatını elde etmiş olmaları, Türk zevkini, kendilerine birinci elden ileten egzotik bir santtandan esinlenerek, batı dünyasına değişik türde eserler sunabilmelerine imkân vermiştir. Böylece Mehter musikisini Viyana'da orijinal kadrosu ile dinlemiş olmasından şüphe edilmeyen Beethoven'in 9. senfonisinin ilk projesinde yer alan şöyle bir tasarı ile karşılaşılacaktır: «... Alman Senfonisi, ya önce varyasyonla başlayıp onu koro

izliyecek, daha sonra da esere girilecek, yahut da eser, varyasyonsuz olacak, Senfoninin sonu, Türk musikisi ve koro ile bitecek.

Beethoven, 1823 yılından beri Türk tarihi, Türk musikisi ile o derece yakından ilgilenmiştir ki, 9. Senfoni üzerinde çalışırken, rahatsız edilmemesi için, yakın dostu Schindler'e gönderdiği bir mektupta, kendisi çağırınca kadar, evine ziyarete gelmemesini rica etmiş ve eser bittikten sonra, dostlarına tekrar gelmeleri için göndereceği mektubu, Osmanlıca deyişle Padişah fermanı anlamına gelen: Hattı Scherif sözleriyle vasıflandırmıştır; ve şöyle demiştir: «... Hattı Scherif sadır oluncaya kadar, ilham perilerini ürkütmemek için, sakın buralara gelmeye kalkmayın...» Beethoven'ın mektubunda kullandığı bu Türkçe, daha doğrusu Osmanlıca terimi, tarihçi Hammer'den öğrenmiş olacağı muhakkaktır.

Beethoven, 1825 yılında yeniden Türk üslubunda marşlar yazmaya başlamış ve eserlerini basan editör Schott'a aynı yılda gönderdiği bir mektupta şöyle demiştir: «... az miktarda meydana getirdiğim eserler arasında, özel bir nedenle yazdığım Türk musikisi ile ilgili 4 marş bulunmaktadır.» Bu da gösteriyor ki, Beethoven, tarihçi Hammer yoluyla Türkiye'ye duyduğu ilgiyi, 1809, 1811, 1823 ve 1825 yıllarında Türk karakterinde yazdığı marşlar ve öteki türlerdeki eserlerle devamlı olarak geliştirmiştir.

Beethoven'ın 12 yılı içine alan 3. ve son yaratma dönemi (1815-1827), sanatçıyı, insanlık davasında daha üstün ideallere yöneltmiştir; Misa Solemnis ve 9. Senfoni gibi iki büyük eser, ancak böylesine bir yücelişin verimi olarak medeniyet tarihinde yerini almıştır. Bu çapta eserleri yaratırken, filozof Kant'a daha sıkı bağlanmış olan sanatçı, doğu tasavufu ile de ilişki kurmaya önem vermiştir. Nitekim sanatçının 1816 tarihli hatıra defterine, eski Hint tasavvufundan alarak yazdığı bir cümle ile, aşağıda açıklanan yoruma önem vermiş olması da düşünülebilir; bu yorum kısaca şu fikirlere dayanmaktadır: «Tanrı maddî bir varlık değildir, her türlü tarif ve tavsifin üstündedir... eserden müessire intikal yoluyla onun sonsuzluğuna, her şeyi bildiğine, her yerde hazır ve nazır olduğuna inanırız. Herşeye kaadir olan Tanrı, her türlü arzu ve ihtirastan da uzaktır. Bizzat kendinden daha büyük olamayan da, gene kendisidir.»

Eserlerini daima moral bir temele bağlayan Beethoven, sanatte üstün yaratıcılığa erişebilmenin güçlüğüne ancak şöylesine bir düşünce ile değinmiştir: «... Söylendiğine göre, sanat, uzun, hayat kısa imiş. Ben-

ce asıl uzun olan hayat, kısa olan da sanattır.» Ne yüce bir anlayış! «Hayatta çok yaşanır, fakat gerçek sanata ulaşma yolunda harcanan zaman, sözde sanat için boşuna harcanan zamana kıyasla çok daha kısadır» düşüncesinin bundan daha güçlü bir yoruma bağlanması herkese nasip olur mu?

Senfoniye ilk olarak insan sesini katan Beethoven'in yalnız 9. Senfonisinin sonunda Schiller'in: «Neşeye İlahî» adlı şiirini, solo ve koro partileri halinde işlemesi, insanlardan mutsuzluğu yüzünden kaçmış olan büyük mizantropun, her şeyden önce kardeşçe sevgiye olan tükenmez hasretini ortaya koymaktadır.

9. Senfoni ilk olarak 13 Mayıs 1824'te Viyana Saray Tiyatrosunda tertiplenen büyük bir Akademide (konserde) seslendirilmiştir. O gün orkestranın yanı başında hiçbir şey duymadan, yüzü halka dönük ayakta duran Beethoven'in, eserin sonunda kopan şiddetli alkışı da duymadan orkestraya döndüğünü görenlerden, solist Caroline Unger, Beethoven'i tutup halka çevirmiş ve sanatçı, kendisine gösterilen büyük tezahürün ancak o zaman farkına varmıştır.

Ludwig van Beethoven, ölümünden bir yıl önce, çocukluk arkadaşı Dr. Wegeler'e yazdığı uzunca bir mektupta şöyle diyordu: «... birkaç büyük eser daha meydana getireyim de, sonra şu fanî hayatı nasıl olsa yaşını başını almış bir çocuk gibi, iyi insanlar arasında tüketmeye vaktim kalır...» Bu mektubun üstünden henüz bir yıl geçmemişti ki, büyük sanatçı, hayatını, kahihaten bir iki sadık dost arasında tüketiverdi; ve o tarihlerde henüz 56 yaşına ulaşmış olan Beethoven, kendi deyimiyle: «Yaşını başını almış ihtiyar bir çocuk gibi» 26 Mart 1827 de sonsuzluğa göçtü; ve Viyana'da toprağa verildi.

Tanınmış şair Franz Grillparzer, Beethoven'in ölümünden altı ay sonra mezarı başında yapılan taş dikme töreni için hazırladığı muhteşem bir hitabe ile, Beethoven'e yöneltilen düşüncelerin en güzelini vermiştir.

Ben de konuşmamı, Viyanalı ünlü aktör Anschütz'ün aynı gün Beethoven'in mezarı başında okuduğu bu olağanüstü hitabenin cümleleriyle bitireceğim: «Altı ay önceydi, gene burada, aynı yerde duruyorduk; dertleşiyorduk, ağlaşıyorduk: çünkü bir dostu gömüştük. İşte şimdi gene toplandık, sakin olalım, metin olalım: çünkü bir zafer kahramanını kutluyoruz. Şu ölümlü dünyanın dalgaları, onu, sonsuzluğun saf ve bakir denizine indirdi. Şimdi o orada, ölümlü olan her şeyden uzaklaşmış parlıyor, gecenin göğünde parlıyor yıldız kümeleri gibi. O ar-

tık bizim değil, tarihin oldu. Onu bırakalım, derdimize yanalım.

«Biz buraya bir taş diktik. Ona bir anıt olsun diye mi diktik bu taş? Hayır bir işaret olsun diye! Torunlarımız, diz çökecekleri, el bağliyacıkları yerin, ve onun kemiklerini örten öpülecek toprağın, nerede olduğunu unutmasınlar diye diktik. Bu taş, sade bir taştır, tıpkı onun hayatı gibi sade, büyük de değildir, zaten taş ne kadar büyük olursa insan değerini anlatmaktan okadar gülünç bir şekilde uzaklaşmış olur. Bu taşın üstünde Beethoven adı yazılı, o halde en ulu arma, erguvan renkli hükümdar esvabı, prens tacı hep bu taş. Hem biz tarihe mal olmuş bir insandan böyle büsbütün ayrılırken, asıl yaşayan ve yaşayacak olan ruh büyüklüğü bize kalıyor.

«Düşünce hayat fakir olan şu zamanda, heyecan anı ne kadar az. Sizler, burada toplanmış olan sizler, bu mezara yaklaşın. Gözlerinizi şu toprağa dakin, duygularınızı, bu insanın sizlerde bıraktığı hatıralara yöneltin ve tıpkı sonbahar soğuğu gibi, bu toplantıdan gelen titreyişi iliklerinizde duyun, bu ateşi evinize kadar götürün, onu can veren, kurtaran bir ateş gibi evinize götürün, onu koruyun, onu saklayın.

«Düşünce hayatı fakir olan şu zamanda heyecan anı ne kadar az. Hepiniz onu düşünerek kutlu olun! Burada yatan, Tanrı nuruna kavuşmuş bir insandı ve bütün ömrünü, bir ülkü peşinde koşarak, hep o ülküyü düşünerek, o ülkünün bütün dertlerine katlanarak, o ülkü için varını yoğunu vererek geçirdi. Ne eşi vardı, ne çocuğu, ancak bir iki dostu, zevk aldığı şeylerse pek azdı. Kendine batan gözü, söker koparır, böylece, yürür, yürür ilkeye kadar yürürdü.

«Bu karmakarışık zamanda, içimizde biraz olsun birleşme duygusu varsa, onun mezarında toplanalım. Onun içindir ki, âşıklerle, kahramanlar, sanatçılarla, peygamberler, ötedenberi, zavallı, harap insanlar, kendilerine dönsünler, nereden gelip, nereye gittiklerini anlasınlar diye yaratıldılar».

*Perre Orletz B. : 'in
"Le Symbolisme chez
les anciens et primitifs,,
adlı eserinden bir pasaj.*

İslâm dünyas ile ilgili gözlemleri bitirirken, Ward B.'in bir kitabında söz konusu olan merak ve hayret uyandırıcı bir olaya değinmek istiyorum :

1918'de İngilizler Kudüs'ü işgal edince, Yeni Zelanda birliklerine bağlı bazı franmasonlar York Riti efsanesine göre üs.: Hiram'ın birinci çekicini tuttuğu ilk locanın bulunduğu Süleyman Mabedinin bulunduğu yerde de ritüelik bir toplantı yapmayı tasarladılar. Burada Ömer Camii bulunduğundan, subaylar, cami içinde yapmayı düşündükleri masonik celse için müsaade almak düşüncesiyle cami imamına baş vurdular. İmam, toplantının camide yapılmasında hiç bir sakınca görmediğini, esasen kendisinin de evrensel kardeşlik cemiyetine mensup bulunduğunu bildirerek toplantıya iştirak etmek arzusunu izhar etti. Toplantıya katılanlara gerekli işaret ve lemsi vermekle de kalmadı, ayrıca, dahilî muhafızlık görevini üzerine aldı.

MEHMET EMİN ALI PAŞA B.:

MİLE — SAHNE

Foto : Şinasi BARUTÇU

EFES YENİ KIBİMDAN

Foto : Şinasi BARUTÇU

TANINMIŞ BÜYÜK MASONLAR

ÂLİ PAŞA

Sabahattin ARIÇ

Âli Paşa, MEHMET EMİN (1815-1871), Tanzimat Devri Osmanlı sadrazamlarından ve diplomatlarındanıdır.

Abdülmeçit ve Abdülaziz devirlerinin en sıkıntılı bunalım yıllarında devlet işlerinin başına getirilmiş bir vezir; zekâ beceriklilik, yararlık isteyen işleri yönetmiş büyük bir devlet adamıdır. 1846-1867 yılları arasında sekiz defa dışişleri bakanlığında, beş defa da sadrazamlıkta bulunmuştur.

Bununla beraber bu değerli vezir, korkunç hücumların konusu olmuş, en nefis meyvalarla yüklü bir ağaç gibi, taşlamalara uğramış, zamanının fikir ve sanat adamlarının kendisine karşı beslediği düşmanlık tarihe geçmiştir.

Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi gibi ünlü Türk yazar ve mütefekkirleri, Girit ihtilâlindeki başarılarını alaya almışlar, meşrutiyetçi olmadığını söylemişler; değersiz bir insanın, bir kapıcı olan Ali Ağa'nın çocuğu olduğunu yazmışlardır. Batı kaynakları ise değerini göklere çıkarmıştır. Avusturya İmparatoru ve Macaristan kralı Franço

Joseph, Sultan Abdülaziz'i ziyaret için İstanbul'a geldiği zaman Âli Paşanın yalısına da gitmiş, bu ince jesti ile Paşanın milletlerarası büyük itibarını anlatmak istemiştir.

Mehmet Emin Âli Efendi, gerçekten yoksul bir adamın oğludur. İstanbul'da Mercanağa camiine bakan bir evcikte doğdu. Babası Ali Rıza Efendi Mısırçarşısı'nda aktarlık eden, sabah akşam da saray kapısını açıp kapamakla geçinen bir insan. Mehmet Emin'i mahalle mektebine verdiler. Kuran hatm etti, Bayazıt camiinde Arapça dilbilgisi okudu. Babasının ölümünden sonra, geçim sıkıntısına uğradı, bu yüzden iyi bir öğrenimden yoksun kaldı ve Divanı Hümayun kalemine girdi (1829). Orada âdet olduğu üzere kendisine - dilek mahiyetinde olmalı - Âli takmaadı verildi. Bir zaman sonra tercüme odasına memur edildi. Diğer kalem kâtipleri gibi Fransızca dersi almağa başladı.

1835'te Ahmet Fethi Paşa Viyana'ya elçi olarak gönderildiği zaman, zeki ve dürüst bir genç olarak tanınan Âli Efendi de beraber gidiyor. Bir buçuk yıl kaldığı Viyana'da Fransızca'yı çok iyi öğreniyor. İstanbul'a gelince Divanı Hümayun tercümanı oluyor. Koca Reşit Paşa Londra elçiliğine tayin edilince (1838), onunla birlikte Londra'ya gönderiliyor. İyi bir öğrenim görmekten yoksun kaldığını anladığı için kendini yetiştirmeğe çalışıyor. Abdülmecit tahta çıkınca (1839), Reşit Paşa ile İstanbul'a geliyor.

O devirde Koca Reşit Paşa'nın konağı, Abdülmecit devri Türkiye'sinin fikir yönünü idare eden bir okuldu. Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Cevdet, Ahmet Vefik ve Midhat Paşalar gibi Âli Paşa da bu okuldan «nur ve ziya» alıyor, Reşit Paşanın himayesini kazanıyor.

1846'da Hariciye nazırı oluyor. 1848'de vezirlik ve müşirlik rütbesi veriliyor. Abdülaziz'i devirmek isteyen Yeni Osmanlılar, Tanzimatın getirdiği yeniliklerin ve sarayın koruyucusu olan Âli Paşanın amansız düşmandırlar. Ziya Paşa, Âli Paşayı alaya almak (tehzil) için yazdığı Zafername'de diyor ki: «Sadrazam Efendimizin bu kadar parası ve serveti olduğunu anladık ama, bunları nerede edindi? Eğer pederinden miras kaldı desek, bahçe kapıcısı olan bir fakirin mirasçısına ne bırakacağı malûmdur.»

Yabancılar da Âli Paşanın, «Türkiye'nin büyük politika adamları arasında bahşiş kabul etmeyen zat» olduğunu söylüyorlar; Ziya Paşa ise büyük bir garezkârlıkla, Ali Paşanın Divanı Hümayun kaleminde kâtipken o zamanın taşıtı olan pazar kayığına verecek parası olmadığı

için Bebek'teki evinden Babiâliye çok defa yaya gidip geldiğini bilmez görünüyor. Ve yine Zafernamede :

**Eyleyen dilârasına bir kere nigâh
Bir dahi âleme bakmaktan eder istikrah (1)**

mısralarıyla paşa alaya alınıyor.

Paşanın ufak tefekliği, incecik vücudu ve bu vücut üstünde yükselen büyük başı da değerini çekemeyenler için alay konusu olmuştur. Fakat bu gururlu, bu temkinli baş, 1852'de Koca Reşit Paşa'nın pek yersiz azli üzerine sadaret makamını süsleyecektir.

Abdülmecit, Âli Paşaya yazmış olduğu fermanında: «Senin mücerrebimiz olan hilye-i (güzel huylar) sıdk u istikamet ve dirayet ve liyakatin ciheti ile vekâlet-i mutlakamız uhdene.....» diyerek sadarete tayin ediyor.

Âli Paşa velinimeti Koca Reşit Paşanın yerine sadrazam olmayı uygun bulmuyor. Yaşının henüz kırka (38 yaşının içindedir) varmadığını arz ederek affını rica ediyor. Padişah Abdülmecit, «inşallah bu makamda sakal ağartırsınız» diye ısrar edince kabule mecbur kalıyor. Babiâlide yapılan törenden sonra, Reşit Paşanın Baltalimanı'ndaki yalısına gidiyor. Reşit Paşa, hiç ummadığı bu büyüklük karşısında memnun oluyor. Yeni sadrazamı merdiven başında karşılıyor. Âli Paşa, eğiliyor, eteğini öpmeye davranıyor! Ne büyük bir değerbilirlik ve fazilet örneği! Halbuki o zaman Londra'da çıkan Hürriyet gazetesinde, imzasız bir başmakalede Âli Paşa için: «Değil sadaret, değil padişahlık, değil cihangirlik, belki Allahlık derecesi verilse kendine az görür» deniliyor!

Reşit Paşa ile Âli Paşa arasında bir rekabet doğduğu ve bunun düşmanlık haline geldiği benimsenmiş bir düşüncedir. Bunda garezkâr fitnecilerin büyük rolü olmuştur. Bununla beraber objektif bir hükme varmak için yeter derecede deliller yoktur. Koca Reşit Paşa, tekrar sadarete geldiği zaman Âli Paşayı hariciye nazırlığına tayin etmiş olduğuna göre, **iki büyük mason fazilet yarışmasında birbirlerinden üstündürler.**

Âli Paşa 1855'te ikinci defa sadarete getiriliyor. 1856'da Paris Antlaşmasını Türkiye'nin başdelegesi olarak imzalıyor. Mustafa Reşit Paşa-

(1) Güzel gözlerine bir bakan bir daha dünyaya bakmaktan tiksindir.

nın ölümü üzerine (1858), üçüncü defa ve Abdülaziz'in tahta çıkışında (1861) dördüncü, 1867'de de beşinci defa sadrazamlığa tayin ediliyor.

2 Eylül 1866'da Girit isyanı başlıyor. Asiler Yunanistan'a katılmağa karar veriyorlar. Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için adaya kırk bin kişilik bir kuvvet gönderiyor. Avrupa Devletleri tahkikat yapılmasını istiyorlar. Abdülaziz milletlerarası bir komisyon teşkil etmek ve plebisit yapmak teklifini şiddetle reddediyor. «Meselenin nazik şekilde halledilmesine memuren» sadrazam Âli Paşayı Girit'e gönderiyor.

Ziya Paşaya Zafername'sinde, Âli Paşanın Girit'te barışın, dirlik düzenliğin kurulmasını sağlayan büyük başarısını şu mısralarla hiçe indirmek istiyor:

**Sadr-ı âli-i zeman ne yapardı aceba
Köprülü zade şu hengâmede sağ olsa idi
Kapucu zade ile farkı budur Köprülü'nün
Birisı almış idi, diğeri verdi Girit'i**

**Askere verdi kumandayı misal-i Bonapart (Bonapart gibi)
Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde ceneral**

**Vermedi ablukada şanı donanmaya halel
İngiliz devletine olsa sezardır (lâyıktır) amiral**

Bu, gerçek değildir. Âli Paşa Girit'e varınca siyaset, idare, askerlik ve maliye işlerini düzeltmek çarelerini araştırıyor. Asiler hakkında af ilân ediyor, elebaşları ile müzakereye girişerek, zorla isyan ettirilen kitlelerin itaatini sağlıyor, adanın büyük bir kısmında «sulh ve sükûnu» sağlıyor.

Her bölgeden iki İslâm, iki Hıristiyan milletvekili seçtirerek genel bir meclis kuruyor. Halka ağır gelen vergilerin kaldırılmasını ve hafifletilmesini sağlıyor. Girit'e bir çeşit özerklik (muhtariyet) tanıyarak adanın Yunanistan'a katılmasını önlüyor.

Bu akıllıca tedbirleri ile 1869'da toplanan Paris Konferansında Türk tezini ve isteklerini kabul ettirmiş, bir zaman sonra Türk-Yunan münasebetleri yeniden kurulmuş, bütün Hıristiyanların Osmanlı Devletinden ayrılmasını ileri süren Rus tezi de suya düşmüştür. Ziya Paşa :

**Girit'i aldı geri savlet-i seyfi kalemî (kılıcının ve kaleminin gücü)
Halkına gelmiş iken daiye-i istiklâl (istiklâl isteği)**

demekle biraz da, farkına varmadan, hakkı teslim etmiş olmuyor mu? Şüphesiz Zafername hiciv vadisinde değerli bir sanat eseridir, fakat haksızlık, kin ve zulüm ifade eden bir eser.

Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) Âli Paşanın meşrutiyet düşmanı olduğunu söylerler. Onların istedikleri anayasa (kanun-ı Esasî), demokrasi (nizam-ı serbestane) ve millet meclisi (Şûra-i ümmet) idi. Fakat bu meselelerde bir anlaşmaya varamamışlardır: Ziya Paşa ile Namık Kemal dincidir, Ali Suavi ile Mustafa Fazıl Paşa ise layiktirler.

Abdurrahman Şeref diyor ki: «istedikleri şey ne idi? Memlekette kabili icra mı idi? İşte bunu lâyıkiyle tayin edemiyorlardı.»

Âli ve Fuat Paşalar diyorlardı ki: «Osmanlı topluluğu birçok dinlerden, mezheplerden, dillerden, rengârenk ırklarla milliyetlerden meydana gelmiştir. Dünyanın üç büyük kıtasına kol atmış olan böyle bir imparatorluk içinde parlamento, bu usurlar için bir millî ve dinî mücadele meydanından başka bir şey değildir. Seçim sırasında o unsurlarla ilgili yabancı devletler türlü entrikalar çevireceklerdir. Batı tarzında bir meşrutiyet, imparatorluğun dağılmasına yol açar.»

Değerli tarih yazarı İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisinde diyor ki: «Yeni Osmanlıların en büyük hatası meşrutiyeti, rengârenk Osmanlı unsurlarını birbirine hemen perçinleyecek sihirli bir lehim sanmış olmalarıdır. 19. asrın başından beri milliyet şuurunun Osmanlı toplumuna için için nasıl hulûl etmiş olduğunun farkında değildiler. Bütün yazılarında bu tarihi gaflet sezilmektedir. Meşrutiyet tarihimiz Âli Paşanın haklı olduğunu göstermiştir.»

Yeni Osmanlıları Paris'e çağıran Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa iki buçuk milyon altın mirasın sahibidir. Hidivlik hakkını kaybettiği için Jön Türkleri siyasî oyunlarına alet etmiştir. Ali Suavinin Malûmat Gazetesinde yazdığına göre Namık Kemal'e, Ahmet Rifat beye ayda bin beşer yüz altın frank vermektedir. En büyük aylığı alan da Ziya Paşadır, ve Paris'te bir eli yağda bir eli balda yaşamıştır!

Âli Paşanın yurt içindeki hizmetleri de büyüktür «teşkil-i vilâyet». Tüzüğü ile, eski eyaletler yerine vilâyet, sancak, kaza ve nahiye teşkilâtını kuruyor. Kuvvetler birliğine dayanan Meclis-i Vâlâ-yi Ahkâm-ı Adliye'yi kaldırıyor. Şûrayı Devlet ile Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'yi teşkil ederek, idare ve adliye işlerini ayırıyor. Kuvvetler ayrılığı esasına yönelerek Türkiye'de demokrasi yapısının ilk harcını koyuyor.

Osmanlı İmparatorluğunun yoluna «nur ve ziya» saçmış, onu aydınlatmış bu büyük zekâ, 7 Eylül 1871'de Bebek'teki yalısında sönmüştür. Bu temiz ve doğru adam ebediyete göç ettiği zaman ailesine borçtan başka bir şey bırakmamıştır. Onun değerini, batılıların Osmanlı aydınlarından çok daha iyi anladıkları bir gerçektir.

1870 savaşı ile Fransa'da imparatorluk devrildiği zaman, başbakan ve cumhurbaşkanı olan ünlü tarih yazarı Thiers meclisteki nutkunda, sulh teşebbüsüne girişmeden önce Âli Paşanın da fikrini sormuş olduğunu söylemiştir. Napoleon'un «Âli Paşa gibi bir hariciye nazırım olsaydı» dediği bir gerçektir.

Başvekil Bismark, paşanın siyasi notlarını yazarken kullandığı yazı takımını üç yüz liraya satın aldırıp müzeye koydurmuştur.

Paşanın ölümünden sonra Paris gazetesinde yayımlanan bir makalede: «Âli Paşanın ölümü yalnız Osmanlılık için değil, bütün Avrupa devletleri, özellikle Fransa için acı verici bir olaydır.» deniliyor. Tarihçi Sinyobos: «Âli Paşanın ölümü Türkiye için felâket olmuştur» cümlesi ile kayboluşunun manasını anlatıyor.

Abdülaziz'in de, eğer doğru nakledilmişse, Âli Paşanın ölümünden sevinç duyduğu söyleniyor. Paşa öldükten sonra padişah, sarayın ileri gelenlerinden birine demiş ki: «şu kanepeyi görüyor musun, Âli beni çok geceler bunun üstünde sabahlatmıştır». İngiltere'nin İstanbul elçisi Sir Hanri Olyot, Paşanın ölüm haberini işiten Abdülaziz'in: «Artık serbest oldum, padişah olduğumu şimdi anlamağa başladım» dedidiğini yazıyor. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın söylediği gibi:

Esiri nekbet oldum gerçi Âli'den halâs oldum (1)

dese idi, gerçeği daha iyi anlatmış olurdu. Çünkü Âli Paşanın ölümünden sonra Osmanlı Devletinin hukunu koruyacak, iç ve dış politika da denge kuracak bir devlet adamı bulunamamıştır.

Süleymaniye camiiindeki mezarında ebedî uykusuna dalmış bulunan Âli Paşa, Türk masonluğunun sönmeyen meşalelerinden biridir.

(1) Âli'den kurtuldum ama, felâketin esiri oldum.

Summarized and complete
translations of articles selected
from the previous issue.

(Translated from Turkish
by Galip Kardam)

The social sources and aims of freemasonry

by: **Rasim ADASAL**

The author briefly traces the various myths regarding the origin of Freemasonry, starting with Adam, and going down through Moses, Pythagoras, the Memphis temples, the Elysian mysteries, Krishna and Jesus. He goes on to point out that all these myths have their share of exaggeration as well as of truth, but that the basic source of Freemasonry can be found only in the study of the spiritual, moral and social development of mankind and that the birth of Freemasonry as an institution of brotherhood hinges on the social instincts of man. He states that the two basic arts of agriculture and architecture have shaped the life and the thought of man on the face of the earth and goes on to give examples to illustrate the statement. He adds that in proportion to the strength of the bonds that Freemasons feel for each other they develop ties with other people also.

After tracing certain aspects in the said development of man, he ends by stating that moral, social, and cultural maturity in Freemasonry can only be attained by duly observing all the rituals and arrangements, by learning their meaning, by feeling the need to see his brethren frequently, by disciplining one's own self, and by faithfully fulfilling one's duties towards one's self, toward one's community, and towards humanity.

POLITICS AND FREEMASONRY

By: Naki Cevad AKKERMEN

After pointing out briefly the services rendered by Freemasons in the American War of Liberation, the author goes into some detail of the part played by Freemasons in the French revolution.

After dwelling on each of them briefly, and giving the main facts of their individual contributions, he goes on to say that there was certainly no proof that French Freemasonry acted as a body, but that individual Freemasons put into effect what they believed in.

He concludes by reminding the readers that this conforms with Masonic precepts, which for-

bids all political, national and religious discussions and topics in the lodges, but not only permits but urges Freemasons to participate in political actions individually under the light of Masonic principles. A Freemason can be a member of any political party or social association that is not prohibited under the constitution and the laws of the state. But even under those conditions a Freemason must refrain from extreme and divisive actions, and always keep in mind that the distance between egotism and bigotry in all political and social subjects is but a step.

INVESTMENT IN MAN

by: Cevad Memduh ALTAR

The author points out that all material investments can only be useful if the basic element, Man, is able to utilize them. He claims, therefore, that the usefulness of all material investments can be nullified if Man has not been invested in for attaining moral development.

He disclaims all arguments that worship the computer as opposed to Man, and states that the computer can do nothing if Man does not first feed data into it, and cannot have any new or fresh ideas or imagination.

He goes on to say that there are in the present world trends to make man into a robot by means of brainwashing, and that no progress can be expected from such a robot, reacting only the external stimuli without any contribution of thought on his own part.

He summarizes as follows the results of the various examples that he gives:

History shows that the basic cell of moral investment is love, which flourishes and yields results only under freedom of conscience. Therefore those that follow path recognize no intermediaries between God and themselves, respect religion, are opposed to superstition, believe in knowledge and art, recognize the value of ethics, gain momentum from tradition, favor novelties, refuse to acknowledge oppression, defend their belief, adopt superior thoughts, set value on tolerance, are measured in feeling, and consider material possibilities not an aim but a means.

A free conscience differentiates between tolerance and negligence, does not deviate from the right, welcomes truth, does not foster hatred, cannot hate because it cannot do without Man, performs no evil not out of fear but because of the knowledge that it is bad, and feels delight in furnishing examples of the superiority of moral courage.

A free conscience creates trust and trust, teaches Man to know himself, creates a happy fusion of mind and feeling, but cannot in spite of all be free of all error because the shaded and well-lit contrasts of light constitute the ups and downs of moral balance.

The important thing is to resist the factors opposed to moral balance. It is therefore essential not to doubt that the only power that can ensure the maintenance of balance is the power of thought, and to strive to keep this superior factor from becoming a slave to dogma.

Regarding the principles and ideals adopted by Turkish freemasonry

By: Fikret ÇELTİKÇİ

When an elementary study is made of Masonic fundamentals, it is observed that on a lot of points there are differences of various degrees of importance. It is, however, maintained that Freemasonry, which is universal at all times and in all places, always comprises the same principles, rules, and aims. It is a known fact that throughout history human societies have undergone a continuous development. Consequently, it is only natural to accept that Masonic society also must conform to such a development. It would

be out of place to expect absolute uniformity in the principles and ideals of a society, which is known to have millions of adherents in countries that believe in the idea of freedom and are governed according to democratic and liberal bases.

In places, where a closeness and resemblance from the viewpoint of culture and civilisation is observed, there may occur at times developments in the same direction. Sometimes when societies go through the same degrees and levels of culture and civilisation, they demons-

trate the same characteristics in spite of the fact that this transition occurs at palpably different times. Sometimes also there are seen to be evident differences because of the location and the historical traditions of the particular society. The same emanations occur, as they do in all sorts of affairs, in the concepts and attitudes of Masonic societies.

Completely in conformity with this elementary observation, it is consequently seen that, both in its constitutional developments as well as in its aspirations regarding principles, beliefs, and ideals, Turkish Freemasonry also has undergone a constant development and change. Although the Turkish Freemasons have accepted identically the bases that World Freemasonry has adopted more or less jointly, they have sometimes inclined in one direction and sometimes in another in the particulars that differ in a lot of countries, and have sometimes, under the influence of historical events, slipped towards different views regarding such bases, which they had previously defended violently for a short while, and which they thought they now saw in a different way in the light of wisdom. It is possible to observe similar situati-

ons in the Masonic bodies of the Western countries also. Consequently, it is logical to regard development and change as natural. As long as no undue aberrations from primary and pure principle occur, it is not inappropriate to look upon such a situation within the framework of tolerance.

The principles, adopted by Turkish Freemasons, are almost identical with the aims that Masonic bodies in the West have jointly stressed for a long time. In spite of this, however, Turkish Freemasonry has undergone a continuous change in bases and methods since 1909. Although the Turkish Freemasons have always tried to point out on every occasion that they have undoubtedly remained loyal to the 1722-23 Anderson fundamentals, have they actually found it possible to develop completely in conformity with the said fundamentals? This particular is not manifestly evident.

In order to be able to form a comprehensive conviction on these points, it is sufficient to review the articles on aims and purposes in the regulations that our Masonic authorities have accepted and declared since 1909. I submit a few of these as follows:

A. In the General Regulations of the Grand Orient, accepted on 9 August 1909, the first edition of which was published in French, we find the following statement in Article 1:

«The subject matter of Freemasonry, which is a universal and progressive institution, is the search of truth and the development of humanity. It is based on freedom and on tolerance. It accepts no dogma as a formula, nor it is based on such.

«It demands that the person, wishing to be initiated, be upright, and in possession of sufficient intelligence to understand and propagate Masonic principles.

«It demands that its adherents be sincere in their convictions, eager to learn, and loyal.

«Freemasonry is thus a society, the members of which are linked to each other with feelings of freedom, equality, and brotherhood, which implements benevolence on the largest scale.»

B. The «Entered Apprentice Handbook of the Ottoman Grand Orient,» published in 1910, contains the following:

«The object of Freemasonry, which is a completely benevolent and progressive institution, is the search for truth, the study

of ethics, and the application of solidarity; it strives for the material and moral betterment and the intellectual and social progress of humanity.

«Its principles are mutual tolerance, respect for others and for themselves, and absolute freedom of conscience.

«It accepts that metaphysical convictions are solely the concern of the individual understanding of its members, and refrains from any kind of dogmatic expression.

«Its slogans are freedom, equality, and brotherhood.»

C. These bases were written verbatim in the Arabic alphabet in the instructions issued in 1926 for the EA. Degree of the Grand Orient of Turkey.

D. In the General Regulations that the Masonic body, which was the protector of the Ancient Accepted Scottish Rite, the bases of Freemasonry are expounded as follows:

«From Article 1: Freemasonry is an institution, which joins together people, whose purity of feeling, maturity of intellect, and strength of character have been tested, in various parts of the world in the form of brotherly societies, bringing them toget-

her in a union of love, faith, and action, without any differentiation of religion and country.

«Its object is to render these persons more affectionate, more enlightened, and stronger, and by fostering the free and modest development of the natural laws of humanity, to inspire them individually and collectively with the will and determination to work for the joint happiness of mankind.

«From Article XI: As declared at its very inception, Freemasonry openly declares and accepts the existence of the G.A.O.T.U. and the immortality of the soul.

«It puts no limits or restrictions on the search for truth, and demands tolerance from everybody in order to secure such freedom for everybody.»

E. We find the following in the Constitutions of the Grand Lodge of Free and Accepted Masons of Turkey, which were accepted in 1955 after the conflicts and developments connected with the emergence of the «independent grand lodge», which Constitutions are valid today also:

«The G. L. of Turkey considers the following as absolutely unalterable:

«1. That the symbols and signs of recognition of Ancient Freemasonry are determinative, and that acquisition of the title of Freemasonry shall be possible solely upon knowledge of these.

«2. That the legend of the third Degree be included in the ceremony.

«3. That Freemasonry, which respects the religious faiths and the sacred feelings of the Masons, recognises as the first and most important condition, for acceptance to the Order, belief in the existence in a supreme power described as the G.A.O.T.U., and possession of moral strength.

«4. That during the meetings and labours of the Grand Lodge as well as of the lodges under its jurisdiction, all the sacred books shall be laid openly on their special pedestal, and that oaths shall be taken on the book of faith to which the oath-taker belongs.

«5. That secrecy shall be respected».

These few examples give an idea about developments. If they are not carefully examined these bases do not seem very different from each other. However, if they are examined a little closer by those that have read a bit of the history of Free-

masonry, the nature and the differences of the developments become clearly evident. The bases, contained in the earlier regulations, are the product of a widely liberal view, even if not in its full sense. On the other hand, everything in these bases are inspired by general moral principles, as well as by the principles and formulas, which can be accepted completely by every cultured and civilised human community, and which have been developed around the ideas of freedom and equality that have been ceaselessly developing since the 18th century. But although a liberal concept does seem to exist in it as well, the principles in the new constitutions have the air of a kind of «landmark.» This is not openly declared. Perhaps this is a good sign. However, should our young brethren, perceiving that the above-mentioned five paragraphs are derived from Anglo-Saxon sources, proceed to interpret the foundations of these bases from another angle without being aware of the fifty-five years of development in Turkish Freemasonry, it might seem possible for us to enter into a new era of disputes. It is known that the suggestions, put forward by the old charges in

the 1772-23 Anderson Constitutions, have always been accepted by Turkish Freemasonry. The Turkish Freemasons have adopted these old charges faithfully and sincerely in their pure and non-sectarian form as incarnated in 1717 by universal Freemasonry. However, these old charges, which have been separately translated one after the other from various sources and communicated to the Turkish Freemasons, have never been formulated in their true and original text in the constitutions of the grand lodges. This action, which we find very appropriate, may unfortunately have given rise to surprise in some of our brethren. This is a matter that secures complete liberty in thought. We should accept this. While Turkish Freemasonry declares that it does not accept any doctrine whatever as its own, it cannot be considered compatible with good sense for certain of our scholastic brethren to tie our Lodges down to «landmarks». Consequently, it would be much more appropriate to continue with the tolerance that the Turkish Masonic authorities have evinced since 60 years.

The Turkish Freemasons are today under the obligation of advancing, with solid unified un-

derstanding based on Masonic principles, along the road to erecting the ideal temple which they are now working on with full comprehension. In this manner the means may be obtained for attaining the objectives that must be pursued for erecting the ideal temple. It would be well to dwell on these principles shortly.

There is no doubt that the first principle, which Freemasonry has adopted without any alteration irrespective of time and place, and protection of which it has considered of primordial importance, is «brotherhood». Freemasonry has been accepted everywhere as an institution of brotherhood. There is no longer any need for any Freemason to dwell any longer on the meaning of this word which has been described and defined though word were re-invented, the concept of «brotherhood», which beautiful description for this has been implanted in the minds sands of times. Even if a more and perhaps even more firmly in the hearts of Freemasons, is more beautiful and more perfect than all descriptions.

In this connection I wish to submit an idea that I have repeated many a time at our meetings: It is only if every idea is trans-

formed completely in our mind into an expression or a word, and in the same way only if every expression or word corresponds to an idea, that it becomes comprehensible, and is saved from being merely a sound or a feeling. According to the opinion of persons eminent in the sciences of grammar and physiology, the existence of an idea without its becoming a word cannot be imagined. However, according to the sometimes puzzling statements made by observers who have studied the theories and the attitudes of certain persons of genius that have in the last years emphasized the teaching of higher mathematics, it is claimed that it is possible not to be in need of words in some transcendent mathematical speculations.

It is not possible for ordinary mortals like us to make any sense out of this. However, our word «brotherhood» and the idea that corresponds to it have acquired for us a similar «transcendent» character. The concept, felt and thought in our mind and in our soul, contains such an advanced significance as not to require such a word. For a true Freemason this concept represents a principle that ...is so well founded as not to require any explanation and

description. And it is the same for all World Freemasonry. Turkish Freemasonry is loyal to this principle in the same manner.

When listing Masonic formulas, the word «brotherhood» for some reason or other always comes after the words «freedom» and «equality». Priority should, however, not concern itself merely with the order of the word but with its meaning. Consequently, since we are in complete accord as to its meaning, with us «brotherhood» enjoys top ranking. Except that, in the ideal we are pursuing, two of the most natural and essential pillars of Freemasonry are those of freedom and of equality. These are often called the formulas of Freemasonry, but we regard these more appropriately as principles. Although they are described in many varied forms, these two concepts have attained for us, the Turkish Freemasons, a clarity that no longer requires description.

Firstly, for us there can be no Freemasonry as long as freedom does not exist. Without freedom, it is utterly impossible to complete the dome of our ideal temple. There is no need for examples; it is enough merely to look around. In all sorts of

freedom has always been a source of anguish. And Freemasonry has never been able to save itself from living its most difficult times in the midst of such anguish.

But the greatest anguish of all for Freemasonry has been the moments of bondage into which Freemasonry itself has fallen. The Turkish Freemasons, labouring in complete and infallible discipline as required by the written or unwritten rules of Freemasonry, have from time to time striven and exerted great efforts to protect «freedom» against oppressions that derived mostly from faulty comprehension. The mentality of unduly exaggerated «authority», of merciless rigidity, and of Aristotelian absolute dogma, unfortunately and inexplicable bereft of knowledge, on the part of the grand masters, has never ever relaxed the devotion of the Turkish Freemasons to the idea of freedom.

In Freemasonry, which is an honourable association gathered for the improvement of man and of humanity, it is impossible to bar freedom of thought for any reason. On condition that the feelings of brotherhood are not impaired, every Turkish Freemason can, within the li-

cense of Masonic rules, express whatever he thinks without hesitation and with complete certainty that it will be received with good faith. Nothing more natural can be imagined for a Freemason with the right to speak.

Freedom of thought and of speech can be achieved only by means of complete equality. That is why the Turkish Freemasons are always as devoted to the principle of equality as they are to the principle of freedom, and consider them important jointly. The third principle, which Freemasonry in general accepts unconditionally, is that of equality. This word also no longer needs any description. In this particular also the concept, taking shape in the mind of Freemasons, bears no difference. In spite of this, however, it cannot be said that, again because of disciplinary and hierarchy considerations, that there is no trend towards inequality, but every time such trends have been met with violent opposition. Brotherhood, freedom, and equality are principles to which Turkish Freemasonry is fully devoted. In spite of this, however, certain Freemasonry and especially and particularly new Freemasons who have been enlightened within Anglo-Saxon cul-

ture, seem not to attach too much importance to the last two of these. This to us is a most natural condition. It is not ordinarily observed that people give too much thought to breathing in the open. In the same manner, those living in Anglo-Saxon countries accepts the concepts of freedom and equality as natural conditions that no longer require any consideration. As a natural result of this, Anglo-Saxon Freemasons have begun not to feel any need to dwell on these any longer in their own lodges. But any time they sense the possibility that freedom and equality might be encroached upon by an outside influence, they are ready to resist with all their might, roaring like the Albion lion.

For Turkish Freemasons this is a matter that requires constant vigilance. These concepts comprise such values that we the Turkish Freemasons are under the obligation of protecting them like a treasury sentinel. The smallest negligence or lack of alertness could make them disappear with the wind.

There are two important helpers of Masonic principles, namely tolerance and solidarity. Unfortunately, in universal Freemasonry there are anomalies in the

meanings of these concepts, as well as joint aspects.

Turkish Freemasons interpret tolerance in a very wide sense. As a result, tolerance may sometimes be wedded to forbearance and excessive forgiveness and softness from the viewpoint of subjects pertaining to virtue which we must maintain meticulously.

For the Anglo-Saxons, tolerance signifies giving priority to forbearance in religious beliefs and in acts of worship. Both the clearer meaning of the old word «toleraïton» used by the Germanic peoples, as well as the tolerance shown by public opinion towards ideas based on protestant tenets, are very far from fully expressing in Masonic terms the meaning of this concept, because in this age they are directed more at the very narrow meaning of forbearance for religious beliefs. This concept, which was born in the 16th century, acquired its wide meaning only through the efforts of Voltaire, and came to be applied to every sort of political views and ideas and to social and economic beliefs, as well as to religious beliefs.

The Freemasons in the Anglo-Saxon countries influenced by the 1813 union, which adopted

clerical views on a large scale, seem to have placed the concept of tolerance, which developed together with the ideas of freedom in the 18th century, into the narrow framework of the 16th century.

While the Anglo-Saxons took religious faith as the basis of tolerance, the European Freemasons did not stop there, but went on to consider the concept of tolerance as an inalienable foundation of free men, comprising freedom of both conscience as well as of thought.

Thus Turkish Freemasons remained undecided for 60 years between these two views, but in spite of everything considered it important not to stray too far from the European viewpoint. So much so that even certain Turkish Freemasons, who adopted the Anglo-Saxon view intellectually, have all found the European meaning easier to apply.

Like tolerance, solidarity too seems to be a concept requiring a bit of explanation. Everybody is considered brethren when they become Freemasons. That is true, but only on condition that one becomes a Freemason in the true sense and in its pure characteristic. It is not necessary to explain how difficult a

path is entered by those that pursue the ideals of Freemasonry. On this course, which is entered upon without expecting any benefits and comprises constantly giving something from oneself, the solidarity among Freemasons is nothing but a tight bond required for attaining the aim. Like the ropes that tie Alpine climbers together just for the purpose of reaching the apex, solidarity should ensure unity in the labour undertaken until the dome as well as all the decorations of the ideal temple have been completed. If under this heading the acts of assistance required in cases of justified need are considered, it would be completely wrong to look merely for the idea of continued material support among the brethren such as is afforded in professional organisations.

It is logical for Freemasons to support each other in providing in so far as possible the things to which good men are entitled. But Freemasonry does not consist of this. For an association, striving for the betterment and development of humanity, to achieve the smallest success in the attempts at attaining this aim, it is necessary above all for it to better and to develop its own self. And for this is ne-

cessary to possess truly the feeling of solidarity both in the material as well as the moral sense. This is not an easy task, because solidarity is a matter that foresees certain efforts and even sacrifices. If these efforts and sacrifices are not spent properly, they are wasted because no results will be obtained and the aim will not be approached. The debt and the right of support between persons bound to each other with goodwill is a natural thing, but if it is only one-sided, support can take on the character of exploitation. In an association, which has cleansed itself of this attitude and of this vicious trend, the successive support of the individuals is a condition that renders the greatest ease in being directed towards the aim. The question of solidarity in Masonic society is of this nature. When this condition is realized, the solidarity that becomes possible among Freemasons cannot exist and cannot even be imagined in any other community.

There is no need to elaborate further on these principles, which are very well known by Freemasons, or on the importance that the concepts of tolerance and of solidarity comprise for the aims that Freemasons wish to attain. It will be appro-

appropriate to complete these explanations of ours by dwelling shortly on the ideals that Turkish Freemasons adhere or should adhere to especially.

The aim and purpose of Turkish Freemasonry is constantly indicated in the constitutions and the rituals as «the search for truth, the study of ethics, attempts at good and benevolent deeds, and thus labour for the development and betterment of man and mankind».

The efforts for striving to attain these aims, which are often explained and detailed in our lodges, also comprise a phase that concerns the totality of the Turkish nation, and it is our opinion that one of the most sublime and essential duties of Turkish Freemasonry should be to labour especially for the realization of ideals in this respect.

In spite of its magnificent past, and of its history overflowing with glorious and resplendent events, Turkey is today somewhat backward in the field of civilisation and culture. And what is even worse, it seems as if this backwardness in the level of civilisation and culture is in a static state. Even in the progressive advances made in a lot of fields, a motion in reverse is to be seen.

The Turkish nation has high merits, is intelligent and diligent. That is so, but unfortunately the Turkish nation seems to be generally at a standstill in its progressive qualities, to possess very little knowledge that can be called rational as compared to present-day standards from the viewpoint of knowledge, to appear, even more than anything else, to be sunk into an evil fatalism and into false beliefs and convictions that are extremely difficult to eradicate, and to be in a situation of great fragmentation of interests, and of deprivation from a great many national virtues. In addition to this pessimistic picture, there is still another that causes bafflement: In the last years the Turkish community has produced artists of world fame, trained intellectuals who can take their place among the most advanced men of science, set up institutions operating with the most advanced technique in production, acquired managers who could operate these, and produced renowned men in the fields of economy and commerce. A lot of persons from the Western world, who have come to study us, have diagnosed this contrast very well, but have in no way succeeded in finding and exposing the reasons for the

backwardness of a country that had in it so many valuable men. The most important reasons for the revival of Freemasonry in England in 1717 was the reaction of the intellectuals who were utterly weary of the religious strife that had been going on up to the 18th century. As for us, it can be said that, had it not been revived already, Freemasonry would have had to be established anew just for the purpose of resolving our problems. For the Turkish intellectual, Freemasonry should be a field of labour that is much more serious than the situation of which the English Freemasons wearied at the beginning of the 18th century. Freemasonry, which was revived because of the conflict between religious and political convictions in the 18th century, is a much more important need for us, than that felt by the English intellectuals, in resolving our problems such as the revitalisation of a nation, the motivation of national virtues and good qualities, the recognition of priority to democracy and laicism as well as to free thought on which they rest, and finally the revival of Turkish gentlemanliness, Turkish chivalry, and Turkish courage in protecting the weak. I want to list these items anew:

- The revival and reinforcement of the aspirations of the nation for progress.
- The motivation of national virtues and good qualities.
- Rapid attainment of the level of knowledge reached by the world of today.
- Recognition of the priority over all else of democracy, laicism, and free thought.
- Revival of Turkish gentlemanliness, chivalry, and courage to protect the weak.

If Turkish Freemasons take up these challenges, they will have reached the lofty level of labouring on one of the most important problems of the Turkish nation, and it will thus be possible for a human community of great virtues to advance towards the ideals adopted by the men of today. This is above all else a Masonic labour, and the erection of the ideal temple must start with this. And the smallest success in this attempt should be considered equivalent to the realisation of a beautiful part of the Masonic promises pertaining to humanitarian aims.

These are not mere words. They

express extremely important matters, the lack of which we especially perceive today, if the Turkish community is to attain an advanced level.

The present-day children of a nation, which has led a dynamic life and readily adopted very progressive movement throughout history, have been in a kind of static state for more than two centuries. This prevents them from evincing the interest they would naturally have in modern conceptions. The present-day level of knowledge is so high and advanced that the Turks of today assume a priori that it is impossible to catch up with it and thus refrain from movement and liveliness. In addition, there seems to be an indifference to other moral qualities as if they were not important.

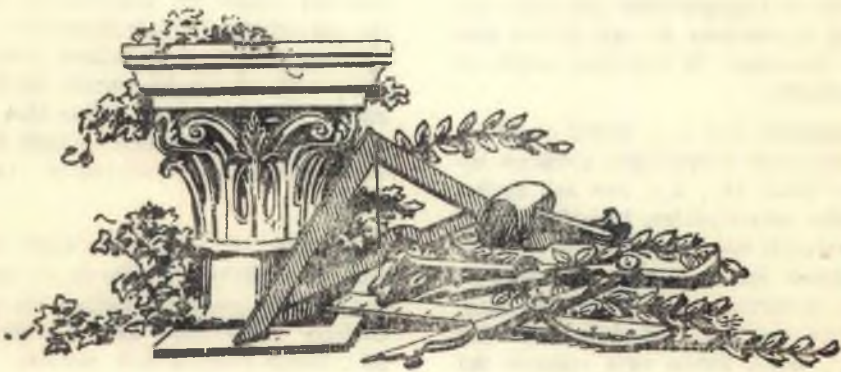
In spite of the fact that Freemasonry in Turkey has many a time tackled these problems for 60 years, we can unfortunately not claim that it has been able to accomplish much. The old «derwish» mysticism, which has befallen our lodges, seems almost to have done away with efforts for rational research and analysis that are necessary for retaining a rational basis. This cannot be

accepted as the state of an association that has been formed for seeking the truth. The new Turkish Freemasons are under the absolute obligation of showing the necessary reaction against this state of affairs, and of setting out anew with full comprehension of the tasks that they must fulfil. Turkish Freemasonry is in need of a new revival. This, the young Freemasons must achieve without fail.

As long as the Turkish Freemason, who is as devoted to universal Masonic principles as the Freemason of any other nation, does not free himself from arguments, that up to date have followed upon each other's heels and served no other purpose than wearing him down continuously, and does not tackle his real job, the Turkish lodges cannot be saved from being conversational gatherings. As long as we do not implant as an ideal into our innermost hearts this present-day colossal mission that Turkish Freemasonry must undertake, the promises made to labour for the betterment of the individual and of society are doomed to be no more than empty words. The ancient customs and traditions, the regulations, by-laws, and rituals connected with the

old charges, as well as the words uttered on behalf of wisdom, cannot be considered as inventions intended simply for isolating certain gentlemen in a locality barred to outsiders, and for ensuring a comfortable life for them. The present-day intellectual, afforded with the opportunity of studying these question closely, can no longer content himself with certain

Byzantinian explanations. It is only if they pursue true light from now on that Turkish Freemasons can advance speedily towards their aims. Otherwise, they will continue to be content, as they have been over the last 60 years, with wasting their efforts in repeating incantations for the good of humanity without making any progress whatever.

BİLDİRİ

Ankara bölgesi Yükseliş Muh. L. nın çalışan üyelerinden Hamdi Ülkümen kardeşimiz ebedi meşrika intikal etmiştir. Varisleri, kardeşimize verilmesi gereken ölüm yardımını B. L. mıza bırakmışlardır. B. L., yardım karşılığı olan 7500 lirayı, Hamdi Ülkümen kardeşimizin adına bir köşe tertip etmek ve hatırasını yaşatmak kaydı ile Mimar Sinan Muh. L. emrine vermiştir.

Mimar Sinan Muh. L. sı, kardeşimizin aziz hatırası önünde saygı durumunda bulunmuş, varislerine de, bu pek nazik davranışlarından dolayı teşekkür etmeğe resmi celsesinde karar vermiştir.

Mimar Sinan Muh. L. sı Hamdi Ülkümen kardeşimiz için K. U. M ndan rahmet, ailesine, yakınlarına ve kardeşlerine başsağlığı diler.

HABERLER

1. Mimar Sinan M. L., İç Yönetmeliği hükümlerine uyarak yayınlamakta olduğu Mimar Sinan dergisinin 9. sayısını kardeşlerimize sunmakla sevinç duymaktadır. Bu sayı üçüncü abone devresinin ilk nüshasını teşkil etmektedir.

Dergimizin Türk M. larının büyük çoğunluğunca beğenildiğini gördükçe Mimar Sinan M. L. nin asli üyeleri iftihar etmektedirler. Bununla beraber dergimizin tam bir mükemmeliyete kavuşması için daha pek çok gayretlerin gösterilmesi gerektiğini biliyoruz. Dünya üzerinde yayınlanan bir çok M. dergi, bülten veya magazin tipi

yayınlarla karşılaştırılınca Mimar Sinan dergisinin üstünlüğü kabul edilebilir. Bununla beraber dergimizin çok daha üstün bir seviyeye ulaştırılması hepimizin en içten arzusudur.

2. Mimar Sinan Muh. L. nın Türk masonluğunun tarihi gelişmelerini inceleme işini üzerine aldığı kardeşlerimizce bilinmektedir. Bu hususta yapılan araştırmalar bilimsel açıdan ele alındığı takdirde olumlu sonuçlara varılabilecektir. Bu sayımızda Bü. Üs. ımızın mesajında da belirtildiği üzere Türk Mason tarihini bütün gerçekleriyle bilmemiz lâzımdır. Mimar Sinan Muh. L. sınıfın 4 Nisan 1970 günü resmi toplantısında alınan karara göre:

- 1) 1948'de uyanış, ilk locaların kuruluşu,
- 2) 1948'den bu yana kurulmuş localar ve vazifelilerinin isimleri,
- 3) Çıkarılmış ritüel ve nizamnamele rin umumi temayülleri,
- 4) Büyük Loca ve bölge locaları,
- 5) Bölünme ve diğer masonik kuruluşlardan E.K.E.S.R. nin yeniden organizasyonu,

üzerinde çalışmalara başlanacaktır. Bu işin yürütülmesini Mimar Sinan Muh. L. nın asli üyesi ve locanın birinci Na. ı Ziya Umur kardeşimiz üzerine almıştır. Bu münasebetle bütün Muh. LL. mızın vazifelilerinin ve ilgili bütün kardeşlerimizin yardımlarını rica ederiz.

Pınar Muh. L. üyelerinin eşleri sayın hemşirelerimiz aralarında bir yardım derneği kurmayı kararlaştırmış olduklarını haber aldık. Dernek bütün BB. ımızın eşlerine açık olacaktır.

